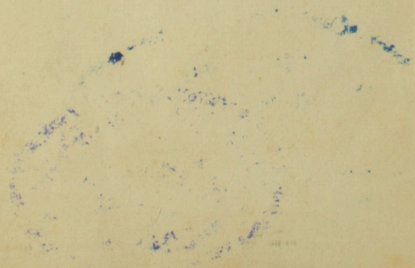

25

Գիրտե շուքու շի
- Կրկնակ

891.99
Թ-18

ՎԼԵՊ ՎԱՐՍԵՆԿԱՆՆ

ՍԿԱՅՈՒՀԻՈՅ ԱՂՈՒԱՆԻՑ

ՍՏՈՒԳՎՈՐ Է 1961 թ.

Ի ՀՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՅՐԵՆԵԱՑ

ՓՈՒԵԱՑ ՅԱՐԴԻ ՈՃ ԵՒ ԳԻՐ

Մ. Գ. ԹԱՂԻԱԴԵԱՆՑ Վ. Ա.
ՍԱՐԿԱԼԱԳԻ ՍՐԲՈՅ ԷՋՄԻԱՆՆԻ

Ի ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՏԵԱՌՆ ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԻՍԻ
ԱԶԳԱՍԻՐԻ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ
ԱՄԵՆԱՑՆ ՀԱՅՈՑ

5340
A / 546

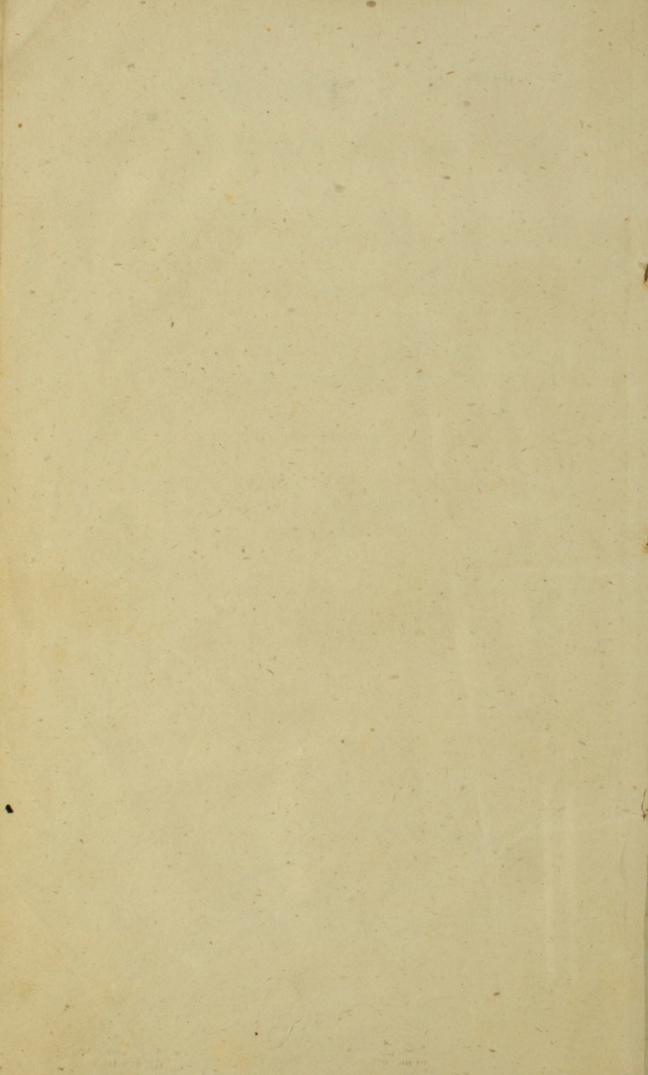

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ

ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԱՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

Է ԿԱԼ ԿԱԹՈՍ

ԱՌԱՋ ԱԲԱՆ

Արդի Գրեչ + Ե-բողոքաց-ոց գրեթէ յիշր աս-ասպէ-
լօ՛ գեղեցեանն զգրո-ածս ի-րեանց , որպէս՝ շի Խո-ր-
Ժընիւմ յօրհնեցեն Ան-Երջողին զվարդապէտո-Բի-նո
Բարոց : Ա՛խճակեալ աստանդախնն ինչոց և Բազմազ-
Բազ պատանջման՝ հազիւ ո-րեմն պատէս իսլաց հրա-
շանալ յայսպիսին , Բե ըն-Երջանո-ԲեամճԷ՛ և Բե
գրո-ԲեամճԷ իսկ :

Պատահեալ էր Բեմն լեզու-ագեղ Սիրելւոյ՝ շի ըն-
Բե-նոյր Ա-սպէլս ասլազգեմին՝ հարօի Բե “ ընդ է՛ Ե
Հայերեն ա՛լ ըն-Ե-նոցո- ” Պատասխանեաց՝ “ Վսն
շի ասինայն գրեանի՛ յեր Ժանր և լո-րջ գիրո-Բի-նո
էն . և զԲոսնոն ճպաց ա՛լ քան : ” “ Յո՛յց յիսն զա-
լալ Երո-Բի-նո թո աս- այն , և ՚ի Դ՛իսն յայդ յի՛ անգամ՝
ա՛լ պիտանին գրելչ՝ ազգին . ” ասացի , Դարձայ , նսպաց
և գրեցի զայս : Թե՛ր և ո զբաշան աշխարհ-Բե-ն հա-
ճարիցի այս . սուսայն և այնպէս՝ Ե-Բե իսպի ո՛ զԼեզու-ին
պայծառո-Բի-ն , ճանասանդ յանհոն օբարո-Բե-ն
այսպի՛ պարբի և զայսպիսեաց Բո-սն հարչանել :

Պատճո-Բի-նո Բանի զխորին գիշերով՝ ՚ի յիջ Երից
տազեալ և յո-սահար ազտարաց — Ասլազան նորօրի-
նա՛ իրհրդրով լսե և իսպարե զինդիրս նոցա . հասա-
բախոց ասո-Լիոս զնճանե . գերօրինա՛ ճնապանդո-Բի-ն
Աարսենիան , Աստո-ած և աշխարհ-Բի-ն Գո-րգե-
նայ . զբարանդի գնալ նոցա յաշխարհն Մարաց : — Օճա-
հարին Բժշկո-Բի-ն . Պրզոնց Աարսենիան ՚ի պարգևո

ԱՐԺԱՆԱՄԵՕԱՐ

ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻԱՄԱՅ Յ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԵՒ

ՕՐԻՈՐԴ ԹԱԳՈՒՀԻՈՅ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՔԵՐՑ ԱՌԱՔԻՆԵԱՅ

ԵՒ ՄԱՐՑ ԱՐԳԻ ԳՐԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԱԶԳԻՍ

ԽՈՒՆԱՐ Հ ՇՆՈՐ ՀԱԿԱԼԻՔ

ՎԱՂՂ ուրեմն յանդիման կացոյց աշխարհի
Եղբայրն անձին Յանդիմանիչ՝ զազգի ազգի ձիրս
բարեմասնութեանց աստուածասէր և ազգասէր հոգ-
ւոց Ձերոց՝ Վաղազոյն քան զնա և Ազգային Գլուխ-
րոցք մեր ՚ի Կալիկաթա և ՚ի Մաղրաս՝ բանաւորա-
զոյն ևս քան զարձան Բեղերեփոնտեայ յԵգիպտոս՝
բերկրապատար աւետարանեցին զԺազու մն , և
սգացին մեզ զմուտ ճառագայթարձակ Արևուն
Ազգասիրութեան՝ յիշատակաց արժանի ԵՂՔՕՔ
Ձերոյ՝ Ծանեաւ զսոսա Գերապատիւ Արարատեան
Ընկերութիւն , ու ազգաբար անձին գրելով զԱզ-
գային բարերարութիւնն՝ մատոյց ՚սՄԱ զզուզնա-

քեայ նշան խորին երախտագիտութեան իւրոյ՝ Դարբան Երկնից , և արժանացաւ շնորհաց մարտնչի քաջալերութեան Չերոյ :

Իսկ ես , անպիտան աղպի իմում և աշխարհի՛ որ ոչ զվաստակ բարի վաստակեցայ Չեղ , և ոչ զհարկ հաւատարմութեան հարի , ձրի շնորհաց Չերոց արժանացեալ՝ գրիչ Ի ձեռին կալայ Ի մէջ բազմազբաղ տառապանաց իմոց , գուզնաքիւ այսուիկ յայտնեւ աշխարհի և Չեղ՝ զիմ՝ շնորհակալիս՝ անմուաց երախտագիտութեամբ հանդերձ :

Կեցջիք , ՄԱՐԲ արդի գրագիտութեան մերոյ , և Աստուած ինքնին լիցի ձեզ վարձահատոց բարեաց՝ ամէն :

ԱՐԺԱՆԱՄԵԾԱՐ ՏԻԿՆՈՒԹԵԱՆ ՉԵՐՈՅ

Ամենախոնարհ Ծառայ

Մ . Դ . Թ . ԱՂԻԴԵԱՆՑ :

ՎԱՐՍԵՆԻԿ

ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՄԻՇՏ
ԶՀԵՏ ԳԱՅ ՕՐԻՆԱԻՈՐ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ Ա .

Ըստ Բնաւորութեան Տարրիւն զանազանի և ջանկաւ
Երես :

Որ զանտեսն ՚ի մէնջ՝ խօսել տուն տաս մեզ ,
Զոր հանճար մարդկան ոչ գէթ երազեաց .
Եւ որպէս տուն տաս՝ նոյն և յաջողես
Յաւիտենական գթու թեամբ՝ ԱՍՏՈՒԾ :

Դ ՆԱԼԱԾԵԼ Նայաստանեայց յե-
րեսաց անողորմ յաջորդաց մոխրա-
պաշտին Յազկերտի՝ Վաչագան ՚ի Նայ-
կազանց՝ որդի Վաչէի , որդւոյ Ա-
սրվաղենայ՝ թագ կապեաց յԱղուանս
Նայոց . և այն ինչ ծպտեալ ՚ի տա-
րազ սոսկականի ելանէր զգիշերայն
լրտեսել զքաղաքն Պարտաւ՝ Հանգի-
պեալ պանդոկի ուրեմն պանդխտա-

Ա

կանաց՝ եկաց առ դրան կրօնակի մի-
 ում, ուր էին արք երեք աղքատք
 և նժդեհք : Եւ լսէր, զի մի ոմն ՚ի
 նոցանէ առարկեալ առ ընկերսն և ա-
 սէր . “Արք եղբարք ձանձրացեալ
 եմ յոյժ ՚ի կենաց աստի խնոց, և ե-
 րանի՛ թէ ոք զուր եղեալ ՚ի վերայ
 իմ, հանէր յատեան Արքայի, և դա-
 տաստանաւ վճռէր ինձ շիջթակ ՚ի հայ-
 բենեաց :” “Յուսահատիս եղբայր .
 ես առաւել ընտրէի զդար մի ողջոյն
 աղքատութեամբ կեալ՝ քան զվատա-
 համբաւութիւն ինչ՝ ստութեամբ ան-
 գամ՝ վարուց ՚ի վերայ բերել :” “Ի-
 բաւ է՝ առաց ցնա առաջինն . բայց ե-
 թէ և դու ինձ նման յուսահատ ոք
 լինէիր, թուի թէ և զդոյնալիսիս ան-
 ձինն ընտրէիր :” “Խաբիս սիրելի,”
 կրկնեաց անդրէն ընկեր նորա . “աղքա-
 տինն ընտրութիւն չիք, շատ է նմա
 ձեռն բանալ և գոհութեամբ ընդու-
 նել զոր միանգամ Աստուած և արա-

ըստ ք նորա արժանի տեսանիցեն ։”
 “Այդ փոքր ինչ դժուարին է ամե-
 նայն մարդոյ . ո՞ր աղքատ երբէք ու-
 բախացաւ 'ի վերայ վիճակի իւրոյ ,”
 ասաց առաջինն ։ “Եւ ո՞ր տժգոհ աղ-
 քատ երբէք զերանուծիւն Տեառն
 լուաւ ,” ասաց ցնա ընկեր իւր . “ոչ
 ապաքէն աղքատութիւն թշուառա-
 գոյն ևս է , յորժամ տժգոհութեամբ
 տանիցի . և երանարար՝ եթէ խոնար-
 հութեամբ և գոհութեամբ ընկալեալ ։”
 “Թեք ևս շիտակ է զոր ասես . բայց ե-
 թէ այդքան գոհ սիրտ ունիս , և ո-
 գի անընչասէր , ընդէր ոչ գնաս ուխ-
 տաւոր Արուսաղէմ , քան յաշխար-
 հի աստ տաժանութեամբ հայթհայթես
 զպարէն կենաց ։” “Երանի՛ թէ զուսու-
 մին բաւական ունէի առ այն , և գնայի
 անդր , որպէս և խորհուրդ տաս դու-
 ինձ . բայց հաւատա՛ եղբայր , զի գո-
 հին ամենայն ուրեք Արուսաղէմ է ։”
 “Թող մարդ . փոքր 'ի շատէ 'ի շաղ-

փաղփանս մեր, զի գէթ զժամանակ
 անցուսցուք:” ասաց ցնա առաջինն:

“Այդպէս չարաչար վատներով զստու-
 ուականն ’ի պարգևաց Աստուծոյ:

դեռ տրտնջան զաղքատութենէդ:” —

“Արքան և պատուական իցէ ժամանակ,
 այնքան և տարապարտ խստանայ քաղ-
 ցեալ որևորոյ. դէ՛ն գնա՛,” ասաց ցնա

քամահեղով, և զճակատն շփեալ ա-
 ջովն՝ գոչեաց. “մարդ եմ, բայց յու-
 սահատ. երանի՛ թէ վաղիւ յատեան

կոչիցէ զիս արքայ, կամ այնքան գան

հարկանել զի մեռայց, և կամ պար-
 գևել ինձ զսլաշտօն ինչ՝ որով ապրե-
 ցայց:” “Արզունի՛,” պատասխանեաց

նմա Պեղենակ, զի այդոքիկ էին ան-
 ուանք նոցա. “Թուի՛ քեզ թէ և Ար-
 քայ Աղուանից Աչազգան, որ զտա-
 ճարս բազումս կառոյց ’ի փառս Փրկ-
 չին, որ զնշխարս Արբոց փառաւորեաց,
 որ կամուրջս ամենիս կամարեաց ընդ

Երասխ և Աուր, որ աշքատանոց և

ուրիանոցս բազմացոյց 'ի սահման թա-
 դաւորութեան իւրոյ . և որ յամե-
 նայն ժամ յաղօթս և յունկնդրու-
 թիւն Վրոց Արբոց հրաշանայ , թո
 պէս յիմար կամ յուսահատ ^{ն.ք} իցէ ,
 զի տարապարտուց կալեալ զոք և գան
 հարկանիցէ , միայն վասն զբօսանաց :
 Այդ քաւ լիցի յարքայէ , ես ոչ հա-
 ւատամ :” Այլ Ուրեմն աստ թէ ճգնա-
 ւոր է Աւազադան , կամ բնգնասաց
 քեզ նման : Թուի թէ դու զմի և եթ
 'ի դիմացն ընթերցար . բայց ես՝ որ
 տեսի զնա 'ի մրցմունս ճակատուց ,
 և 'ի նահատակութիւնս պատերազմաց
 ամենեւեց , քան ճանաչեմ զնա՝ յաւէտ
 ինձ նման՝ քան քեզ : “Եթէ չուա-
 ոութիւնք ժողովրդեան զբօսանք իմն
 չիցեն թագաւորաց , ընդէր սոսկ հա-
 ճոյից զոհեն ապա զայնքան արիւն
 անմեղաց :” — Վեւ . “Սոլիս Արղու-
 նի , թագաւոր արդար պաշտպան է
 երջանկութեան հասարակաց . հատա-

րակաց երջանկութիւն կարօտի հասարակաց օգնականութեան, և եթէ տասն արիւն չգոհիցէ՛նա, ոչ կարէ փրկել զոգիս հարիւրոց, զայն պարտի առնել, և զայս չթողուլ:՝ Առ “Արդ քեզէ՛ն գաս և կաս ՚ի կէտ նստառակի մտացս իմոց: Ասես զայն պարտի առնել, այսինքն քո պէս լուրջ և ծանրախօս մարդիկ շուրջ ունել զիւրեալ, զի խորհուրդ տացեն նմա եկեղեցիս կառուցանել և զմեզս իւր բառնալ ՚ի նոսա, կամուրջս կամարել ՚ի վերայ գետոց՝ և ինքնին ո՛չ անցանել ՚ի չարեաց կողմանէ առ ՚ի բարւոյն կոյս, և այսպէս:— Բայց յաւելեր դու՛ թէ ՆԷ զայս չթողուլ:՝ Արով իմանամ, զի կամայ ակամայ ասել կամեցար, թէ պարտի թագաւորն և զիս չթողուլ, զիս՝ որ քաղցեալ և կարօտ որպէս և կամս՝ պատառոյ աստուծ հացի, տակաւին զլեարդս թշնամեաց նորա կրծատել կարեմ, և զարիւն ա-

տելեացն ծործոքել ցվերջին կաթիլ:—
 Պէշ. Օ ինչ կամիս յայսնել:— Աշշ.
 Աչ առաւել կամ պակաս՝ քան զոր
 դու ինքնին, այսինքն՝ եթէ արքայ
 հանձարեղ ոք իցէ, 'ի վաղիւ կոչեալ
 զմեզ՝ կարգեցէ զքեզ 'ի Խոստովա-
 նահայր իւր, և զիս՝ 'ի Սպարապետ.
 զի դու խրատեսցես նմա ազատել զու-
 զի իւր 'ի մոլութեանց, և ես՝ զեր-
 կիրն 'ի թշնամեաց,՝

Հան, Հան, Հան,— 'Ի ծաղը սաս-
 տիկ լուծաւ Պեղանակ ընդ բանիս
 այսմիկ, որպէս թէ բուստ համաչափ
 ընդ քրքում զանգեալ ուտէր ոք:
 Եւ դարձուցեալ զգէմս իւր առ եր-
 բորդն, որ լուռ և եթ ունին դնէր
 բանից նոցա՝ ասաց հեզնութեամբ.
 “Ես խոստովանահայր Արքայի դար-
 ձայ, և Արզունի սպարապետ, արի
 Քուրգէն և ասան, իսկ դու զինչ:

Քուրգ. Եթէ վիճակեալ իցեմք երա-
 զովք զուարճանալ, զի և զուարճու-

Թիւնք աստի կենաց երազք միայն են ,
 ես ոչ զայն կամէի և ոչ զայս :

Արս Գեղենակ , ահա առաջին ա-
 շակերտ վարդապետութեան քում ըս-
 տացար զՊօլրգէն , այր գոհ և բա-
 ւականացեալ , որ ոչ զայս կամի և ոչ
 զայն : Ուրիմն յորժամ և Արքայ մտցէ
 յաշակերտութիւն քո՝ զսօ նմին դա-
 սազլուիս զիցես , զի զդասն սերտա-
 ցուսցէ :

Գրգռ. Արզունի , թուի թէ երգ-
 ուեալ իցես շաղակրատութեամբ զըզ-
 ուել , ոչ միայն զժամանակն ՚ի փախուստ ,
 այլ և զամենայն յոյս մարդկային յո-
 զորմութիւն Ամենակալին :

Արս Հն , չասացի բն :

Գեղ Թոզ Արզունի , թոզ տես-
 ցուք և զինչ գա , որ խորհեմ բա-
 րեպաշտութեամբ խօսի քան զիս և
 զքեզ :

Արս Մն , բեր այժմ զպտուղ խո-
 հեմ բարեպաշտութեան քո , Գուր-

դէն . զի թէ պէտեւ աներկբայելի իմն
է վկայութիւն վարժապետիդ , սակայն
զճառն 'ի պտղոց ճանաչել ուսաք , և
ոչ թէ 'ի վկայութեանց :

Գ.Ե. Տնազ առնես զինև :

Ա.Ե. Եւ եթէ գլխովին անազ չի-
ցեմք , ցոյց ուրեմն զին՝ չ նազելի ինչ
իցեն 'ի պատառատուն ցնցոտիս մեր ,
և 'ի քաղցեալ ստամոքսի :

Գ.Ե. Արդար է . բայց թողո՞ւս Գուր-
գենի ասել մեզ զկամս իւր՝ թէ ոչ :

Ա.Ե. Նա ոչ զայս կամի և ոչ զայն :

Գ.Ե. Գուցէ դա զերորդ չունի յը-
ղերդանն , ուստի զխոստովանահօր ար-
քայի պաշտօն քեզ , և զսպարապե-
տութեան Աղուանից՝ իւրոյ ինքեան
որոշեալ , թող զիս ապաստան 'ի խը-
նամս դիպաց և եթ :

Ա.Ե. Նախ՝ ժամանակ—ասլա՝ յոյս—
և հուսկ ասլա՝ դէպք . ինչ սիրուն եր-
րորդք ոչ իցեն սոքա խոհեմ բարեպաշ-
տութեան հլու և հնազանդ աշակեր-

տի քում, Գեղեճնակ :—

Գեւ. Կայ մարդ, տեսցուք թէ զինչ ունիցի յայտնել :

Աբ. Ո՛չ զայս և ո՛չ զայն :

Գ.՝Ի՞նչ. 'Ի ցնորանաց քոց՝ Արզու-
նի :— Այլա թէ ո՛չ՝ աղքատ որքան
և իցեմ, տակաւին մարդ եմ, և սի-
րեմ զմարդկան առաքինութիւնս՝ քան
զմոլութիւն :

Գեւ. Մարտան քեզ Գուրգէն :

Աբ. Հա՛, ըստ որում մի խնձոր էք
երկու կիսած՝ դու և դա :

Գեւ. Ո՛չ այդպէս եղբայր. Հազիւ
գտանի 'ի տան Աղուանից երկու՝ որ
կարիցէ յանդիման կացուցանել զմի-
ութիւն : Կերպարանք մարդկան այն-
քան տարբերք չեն յիրերաց աստ՝ որ-
քան կիրք նոցա :

Գ.՝Ի՞նչ. Ուղիղ խօսեցար, Գեղեճնակ.
զի դատարկաբանութիւնք որքան և ի-
ցին գիշերային զուցաարութիւնք
մեր, սակայն և յայնոսիկ իսկ՝ ես ո՛չ

քեզ համաձայնիմ, և ոչ Արզունայ .
այսինքն՝ ոչ սպարապետ Արքայի դառ-
նալ, և ոչ խոստովանահայր :

Գեւ. Ապա զին՞չ :

Գարգ. Փեսայ :

Ար. Բաւական է . խնացանք :—

Գարգ. Ի բաց տանք զճազրաբանու-
թիւնդ : Ի՞նչ արքային Ալազադանայ
դուստր մի, — որպէս տեսլեամք՝ նոյն
և խելօք և հանձարով գեղեցիկ . —
Արսեհնիկ անուն նորա :— Ի՞նչ կո-
չէր զիս արքայ 'ի վաղիւ, և տայր
ինձ զնա 'ի կնութիւն, և դատարկ 'ի
բաց հանէր 'ի քաղաքէ աստի՛ աղ-
քատ և անդրամ որպէս և եմ, տա-
կաւին զանձն երջանիկ համարէիքան
զամենայն մարդ :

Ար. Եւ ես յայնժամ համարէի զար-
քայ՝ տխմարագոյն քան զվեսայ իւր :

Գեւ. Ընչով Գուրգէն . կամ վասն
որոց մեծամեծ արդեանց քոց, այն ինչ
բոլոր հրաքոտ նորա օժիտ անկանի :

Պարգ. 1 ոկ նովին՝ վարժապետ, որով զքեզ 'ի խոստովանահայր, և զԱրզունի՝ սպարապետ իւր կարգէ, — արքունի շնորհաբաշխութեամբ իւրով և ոչ մազ մի աւելի կամ սակաս միջոցաւ :

Պեր. 1 սլ է, լաւ. — ննջեսցուք զի 'ի վաղուի գործել կարասցուք. ապա թէ ոչ՝ Արզունի զամենայն թշնամիս թագաւորին ուտէ, և Պուրգէն փոխանակ զնոր քաջաց ազգ զարմէ: —

Ար. Արեմն բարի գիշեր քեզ, Պերդենակ, յորժամ խոստովանացուցանիցես զարքայ, մի մոռանար յիշել նմա՝ թէ Պուրգէն ոչ զայս կամի և ոչ զայն, այլ զքո սիրուն Արսենիկ մկայն: —

Ը՞պ իրօնիցն և իբր՝ շախմատիցն :

Որ իբր ըզսահան ջուրց ՚ի ձեռին՝ Տէ՛ր,
 Շարժես ՚ի հաճոյս սիրտ Թագաւորաց .
 Զանկեալ բնութիւնս նոր սոնդժանեւ
 ՚ի պատկեր փառացդ անեղժանելեաց :

ԽՈՐԻՆ լուծեամբ յանկճիւս կա-
 ցեալ Արքայի խօսից պանդխտաց մե-
 րոց , և կարի շատ նեղացեալ ՚ի ցրտոյ
 և խոնաւութենէ օդոյ գիշերոյն՝ դար-
 ձաւ մտախոհ յապարանսն իւր , յիշե-
 լով և կրկին յիշելով , թէ “Պուրգէն
 ո՛չ զայս կամի . և ո՛չ զայն . — բայց
 միայն զԱրսենիկ , — զիմ աչաց լոյս
 Արսենիկ , — մի միայն զԱրսե-
 նիկ , — սիրելին ՚ի մէջ դստերաց ի-
 մոց , և գթոյ և գորովոյ ճնողական
 աղեաց իմոց՝ հանապազորդեան ներ-
 կայ առարկայ : Բայց և զայն , որով
 արդեօք . — ո՛չ զօրութեամբ բազկի ,
 ո՛չ արդեամբ վաստակոց , ո՛չ օժտիցն
 ակնկալութեամբ , և ո՛չ մազ մի ա-

ւելի կամ պակաս միջոցօք, քան ար-
 քունական շնորհարաշխութեամբ, —
 Թագաւորքս՝ յամենայն արարս ամ-
 բարտաւանութեանց մերոց՝ սիրեմք
 կապկանալ, քան թէ նմանել Աստու-
 ծոյ. այն և շատ անգամ բռնաբարեմք
 և ՚ի մեզ կորզեմք զփառս Ամենակալ
 Թագաւորին Թագաւորաց, և Տեառն
 Տէրանց. բայց յորժամ խնդիրն հա-
 սանի խնամոց մերոց՝ կծծանամք և
 զզրունա զթութեանց փակեմք. նու-
 ղին և եթ յայտ արարեալ զլերջին
 թշուառութիւն աղքատ բնութեանս,
 Ավ. զի որքան բանի իցէ մարդոյ Աս-
 տուծոյ նմանել, այնքան և ծանր է
 հողազանգուած մահկանուցու բնու-
 թեանս,՝ Այսու օրինակաւ ընդ ան-
 ձին խօսէր Աբքայ Ալաչազան. և
 կիրք ընդ կրկնի մարտնչէին ՚ի ներ-
 քուստ, յորժամ եմուտ նա յասլարան-
 սին Արսենեկան, որ անկանէր ՚ի հիւ-
 սիսոյ արքունական սրահի մեծակառոյց

ասարսնից իւրոց : Մահիճ առագաւ-
 տասլատ 'ի միջավայր տաճարին . յո-
 ըոյ վերուստ ծալ 'ի ծալ առկախէ-
 ին զառնաւու խտ և զարմանագործ վա-
 րագոյրքն շերամի.ք , և բաստեռուն.ք
 սրսկասպանաց , աստի և անտի՝ բարձ.քն
 փետրալից.ք , և 'ի ներ.քոյ՝ անկողին.ք
 աղուավետուր.ք : Արսեհիկ 'ի մի-
 ջի ննջէր զ.քուն անուշակ , և ան-
 մեղութիւն խորհրդոց նորա յերե-
 սին 'ի վեր նկարէր ժպիտ իմն ան-
 ծանօթ , օտար 'ի ծաղուց մահկա-
 նացուաց : Ասուշ 'ի նա հայեցաւ
 հայրն , զմայլեալ և զարհուրեալ մի-
 անգամայն : Օ մայլեալ՝ ընդ գեղ
 հրեշտակային դիմաց դստերն հրա-
 շալւոյ . և զարհուրեալ՝ յերեսաց ար-
 քունականն անուանեալ շնորհաբաշ-
 խութեանց : Առարան 'ի բացուստ
 արծարծանէր զսլայծս կայծականց կը-
 բակին , որ դիզեալ խարուկանայր 'ի
 միջի , և իբրև սակաւ մի ջերանէր

Աբ. քայ, 'ի խորոց սրտի իւրոյ զայս
 օրինակ հառաչ հանէր առ Աստուած,
 «Բարէ անհասանելի շնորհաց քոց Ա-
 մենակալ Հայր, որ այնքան սիրե-
 ցիր զաշխարհ, մինչ զՈրդիդ քո զմի-
 ածին ետուր, զի թշնամիք քո փրկես-
 ցին նովաւ : Իսկ մեք՝ ապականեալ
 և ամօթապարտ արարածք քո, խնայ-
 եմք զորդիս և 'ի սիրելեաց անգամ,
 որոց ոչ են այլ յանցանք, քան ե-
 թէ աղքատութիւն վիճակացն՝ յորս
 դու կարգեցիր զնոսա :— Բայց թող
 յայտնի լիցի աշխարհի, թէ Ա ար-
 սենկան դու ես Տէր, և ոչ ես : Դու
 Հայր, և ոչ ես : Դու արարիչ՝ և ոչ
 ես : Օ քեզ Տէր միայն նմա օժիտ
 հատանեմ, և 'ի քեզ միայն ապաս-
 տան թողում, առնել ընդ նմա, որ-
 պէս և Հաճոյք բարերար կամաց սուրբ
 աստուածութեան քո բարի դատես-
 ցին :— Բայց դժուարին է, ներեալ
 թերահաւատութեան իմոյ Հայր Ա-

մենակալ, և ողորմեա սմա և ինձ՝ առ
'ի գովեստ անուան քում սրբոյ :

Այսպէս խօսեցեալ յառաջ մա-
տեաւ Սկայն կորովի՝ որ զարտասուս
նչ գիտէր . և խոնարհեալ գորովա-
լից խանդաղատանօք մատոյց համբոյր
ինչ անուշակ՝ լուսափայլ ճակատու
դստերն 'ի քուն . և շիթք մաքուր
արտասուաց անդ զառաջինն ցողացեալ
յաչաց՝ թացին զայտս հրաշալւոյն :

Քուն Արսենեկան նուրբ էր իբ-
րև զնիրհ անմահից . ուստի ընդ համ-
բոյր գորովանաց հօրն՝ յարուցեալ
նստաւ զգաստօրէն . և տեսեալ զծը-
նողն առ ընթեր՝ սրատկառեցաւ 'ի նմա-
նէ . և սկսաւ 'ի վերայ հաւաքել և զըս-
պել զհանդերձս իւր : Բայց շու-
տափոյթ եղեալ՝ 'ի խուճապին յան-
գէտս երևեցոյց 'ի ներքոյ ծիրանեաց
խարազն ինչ խոշոր , զգեցեալ շուրջ
զգողտրական անձամբ իւրով : Անդ որ
հպեալ արքայի ձեռօք իւրովք՝ քլոս

տմեւեցաւ, և հերք նորա որպէս զփուշ
ցցուեցան : “Ներեա՛ ինձ դատրել ,
զի ապաժամ հատի զքուն հանգստեան
քոյ ,” ասէ ցնա Արքայ . “բայց զին՞ չ
արդեօք այդ խարազն խոշորագործ
շուրջ զքե :” — “Հայր Արքայ, աղաչեմ
զի տէրութիւն քոյ յաւէտ ներեսցէ
դատեր իւրում, որ այսպէս անպատ-
րաստ ընկալաւ զճնող իւր :” Արքայ . “Նե-
րողութեան պէտս չունիս , Արսե-
նիկ , մահ և քուն մի են . — բայց
նչ ասես ինձ թէ զին՞ չ այդ խարա-
զնն խոշորագործ շուրջ զքե :”

Այսինքն , համարեա՛ թէ ոչ ինչ ,
Հայր Արքայ . — այս վերց ամք են , յոր-
մէ հետէ ՚ի կուսանոց Ամարասայ վկայ-
եալ մեծահանդէս տօնի սրբոց կու-
սանացն Հռիփսիմեանց՝ ընդ բազում
հոգեբուղիս բանից Տեառն Կոմիտա-
սայ հայրապետիս մերոյ՝ լուսյ և զայս
զնոցանէ՝ թէ “նչ հեշտացան ՚ի գլը-
կանս փափկութեան , իմացան եթէ

երազ է անցաւ որ մեծութիւնս” Ասան
որոյ եկի, իմով ձեռամբ մանեալ գոր-
ծեցի զխարազնս զայս, և զգեցայ,
Եւ Տէրութիւն քո առաջին եղև
Հայր, որ ետես զայս յիմ հազինս”

Արքայ սկսաւ այսպէս մտմտալ
’ի ներքս յինքեան, “Պուրզէն ար-
դեօք գիտակ էր այսր ամենայնի,—
կարևոր իմն չիք—բայց և այնպէս
ո՞ր ոգի մղեաց զնա ընտրել զԱրսե-
նիկ իմ, առանց օժտից և պարգևաց:
Չէ, չէ, գաղտնի իմն տնօրէնու-
թիւն կայ ’ի բանի այսմիկ,—ինձ գը-
նալ կալ առ գրան կրպակին, պան-
դխտաց այնօրինակ խօսել, ինձ ունկն
դնել և գալ այսր,—և անակնկալ զԱր-
սենիկ այսօրինակ գտանել:—Շատ
մեծ և խորին խորհուրդս ունին, զոր
ես այժմ ոչ հասկանամ, բայց յապա
հասկացայց, գուցէ բովանդակեալ ’ի
փառս և ’ի գովեստ Աստուծոյ:”

Օայսու ժամանակաւ Արսենիկ

լուացաւ : զգեցաւ , և եկն եկաց առ
 աաջի Հօրն .

Աբա. Չննջես այլ որդեակ .

Աբա. Ո՛չ Հայր Աբ.բայ . այս միշտ
 ժամ է յառնելոյ իմոյ , և—

Աբա. Աղօթելոյ :

Աբա. արսենիկ միայն զգլուխն կորա-
 ցոյց և ոչ պատասխանեաց : Իսկ Աբ-
 .բայ յաւել ասել ցնա “Վստրիկ ,
 ո՞ր յիշխանաց իմոց լուեալ՝ թէ դու
 այդ.բան խոշոր զգեհուս , և յօժա-
 րիցի ամուսնանալ ընդ քեզ :”

Աբա. Ա՛ Հայր Աբ.բայ, ո՞ յիշխա-
 նաց քոց կարիցէ փափուկս զգեցու-
 ցանել ինձ՝ յորժամ 'ի գերութիւնն
 վարիցիմ , կամ 'ի բանդ արկանիցիմ ,
 և կամ յաղ.բատութիւնն իջանիցեմ ,—
 Բարիոք ևս չէ զանձն կիրթ ուներ
 առ ամենայն վիճակ անցաւոր կենաց :

Աբա. Երկուանաս դստրիկ , զուժոյ
 միահեծան տէրութեան իմոյ :

Աբա. Օ աթու քո Աբ.բայ , յա-

ւիտեան հաստատեցէ Ամենակալն ,
 և ընդէր պիտի երկբայլմ՝ զկարողու-
 թենէ քումմէ :

Ար.՝ Ուրեմն կասկածիս զգթութե-
 նէ հայրենի խնամոցս—

Ար.՝ Քաւ լիցի ինձ այդ , Հայր
 Արքայ , զի որ ծնար զիս անկախ 'ի
 կամոց խնոց , սնուցեր զիս՝ անկախ 'ի
 կարեաց խնոց , իշխան ես յետ Աս-
 տուծոյ՝ և կնքել զլախճան իմ , ան-
 կախ 'ի կամոց խնոց :

Ար.՝ Գստեր Արքայի զայդպիսիս
 խօսել զարմանալի բան չէ , այնինչ քաջ
 գիտէ , զի օժիտք իւր իշխանացու-
 ցանել կարեն զամէն սինլիքոր :

Ար.՝ Եւ ո՞չ բազում սինլիքորք
 իշխանացեալ և անկան , ո՞չ բազում
 սեպուհք ծնեալ և սնանկացան , ո՞չ բա-
 զում նախարարք այսօր՝ և 'ի վաղիւ
 տնանկացան , մինչ զի և թագաւորք
 անգամ—Ես հաւատամ , զի միայն ծը-
 նողական օրհնութիւն , և գթութիւնք

Ամենակալին են, որք աղքատացու-
ցանեն, կամ մե ծացուցանեն :

Ար. Այդքան մեծ են հաւատք
քոյ յողորմութիւն Բարձրելոյն :

Ա. Եթէ շնորհք Քրիստոսի
լիցեն, այն :

Ար. Այն, եթէ ընդ շնորհաց Տեառն
և Հրաքոսն լիցի :

Ա. Մի կաթիլ շնորհացն Քրի-
ստոսի արժէ զտասն Հրաքոտ, որ
կարէ այսօր իմ լինիլ, և վաղիւ՛ այ-
լում. բայց շնորհք Տեառն անփոփո-
խելիք են :

Ար. Անշուտ հաւատաս 'ի դոյն :

Ա. Տէրամբ խմով, և Աստուծով :

Ար. (Մեկնստ,) Ուրեմն արքն այ-
նոքիկ վարկալարազի ինչ ոչ խօսէին,
այլ զոր ինչ տուն տայր նոցա տնօրէ-
նութիւնն Աստուծոյ :— (Աստուծոյն)
դիտես դատրիկ, զինչ իցեն արդ հա-
ճոյք Հօր քոյ :

Ա. Այն Հայր, միշտ բարին

զաւակաց իւրոց :

Ար. Պփրցուք թէ հաճոյք իցեն ինձ յայսմ իսկ կիտի , հանել զքեզ յամենայն մասնակցութենէ ժառանգութեանց քոց :

Ս. Կամք քո օրհնեալ եղիցին՝ Հայր Արքայ , բայց մի հաներ զես աղաչեմ , ՚ի մասնակցութենէ ճնողական օրհնութեանց քոց , և այդ շատ է ինձ :

Օ այս ասացեալ որդիսարարտ համեստ խանդաղատանօք անկեալ փարեցաւ զոտիւք ճնողին , և նա գրկեալ զգոտրիկն ամենագով՝ համբուրեաց : Երկոքին ևս յարտասուս հարան , և օրհնեալք ՚ի բաց արձակեցան :— Հաւն երեք բերան խօսեցաւ և յամահարն գոչեաց զամենեւեան յաղօթս առ Աստուած ՚ի մեծ և ՚ի թագաւորանխատ կաթուղիկէն Պարտաւայ :

Մտտութիւնքն ուղարկէ 'ի քանջանաց :

Որ յամպահամրոյր յԱզատէն Մասնեաց
Արքայս աշխարհի՝ բաշխեցեր ԱՍՏՈՒԱՄՍ ,
Թող նոցա միայն՝ զոճիր խորդութեանց
Զոր ընդդէմ այս բուն Հայրենեաց իւրեանց :

ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵ ԱՂՈՒԱՆԻԿ ԸՆԴ
Իւրև պարունակէր յայնժամ, զերիս 'ի
մեծամեծ նահանգաց Մեծին Հայոց ,
զՓայտակարան , զԱրձախ , և զՈւ-
տիս, ընդ այլոց մասնաւոր կալուածոց՝
որ 'ի մէջ և արտաքոյ Հայաստանեայց :

Պարտաւ մայր քաղաքաց աշխարհին
անկանէր յՈւտի Առանձնակ , 'ի տա-
փարակ դաշտավայր ինչ պարափակեալ
լերամբք Ղալափայտի և Արմազայ՝ 'ի
հարաւոյ , ընդ որ կարկաչելով անցա-
նէին Ղետիկն և Օրբեթական , ու-
ղիզ ընդ հիւսիս ընթանալով և խառ-
նելով 'ի Արւր գետ :— Յորմէ և անդր
ահեղափառ ամբառնայր լեառն Աով-
կաս, բնակարան ձեանց սառնամանեաց,

և կաղաղ անմատոյց հինից և հրոսակա-
 ցին Սարմատացւոց : Շինուիք յար-
 կոց , տանց և ասպարանից համակ 'ի կո-
 փածոյ քարանց , հզօր պարսպօք 'ի ներ-
 քուստ յեղերաց դետոյն ընդ դարն 'ի
 վեր հեղիկ ամբարձեալք , և յարքունիս
 Սաչագանայ պսակեալք՝ տեսարան շը-
 քեղ ընծայէին 'ի հեռուստ ուղիհար ,
 վաստակարեի և մեծ ազանձ կարաւա-
 նին : Շուրջանակի ունէր պարխսպս
 անմատոյցս երիս . մեծակառոյց բրդօք
 աշտարակօք և դիտանոցօք զարդա-
 րեալ հաւասար տարակայուժեամբ յի-
 րերաց : Պարխսպն առաջին կամ վերին՝
 յիւրում փակէր զողջոյն Արկ Ար-
 քունեացն Աղուանից , զտուն գանձուն
 կօփեալ 'ի սեպացեալ քարածայռին ,
 զղինարան , և զպահակ անձնապահից Ար-
 քայի : Միջին կամ երկրորդ պարխսպ՝
 ընդ իւրե փակեալ զվերինն՝ ընդար-
 ձականայր նաև յասպարանս իշխանաց
 և մեծամեծ նախարարաց աշխարհին :

Իսկ վերջին կամ ստորին պարիսպ՝ ամ-
րակառոյց և հաստատուն քան զերկոսին,
յիւրում փակելով զնախասացեալսդ՝
պարունակէր զքաղաքն բուն՝ ամենայն
հրասպարակական շինութեամբք նորա ։

Արտաքոյ անկանէ ին այգիք և ծաղ-
կոցք ։ խանք և պանդոկք, ուրկա-
նոցք և հիւանդանոցք՝ ամենայն բարե-
կարգութեամբ, լիութեամբ և վայելչութեամբ
զարդարեալ ։ Այս էր թէպէտ արքայ-
անիստ մայրաքաղաք աշխարհին, այլ
յիւրեսաց անդադար պատերազմաց յա-
ւուրց հետէ Ասրիւղինոյ ցԱ՝ աչէ և
Ա՝ աչազան, իմաստութիւն թագա-
ւորացն Աղուանից հանճարեալ էր մեծ
իմն քաղաքական բարեկարգութիւն՝
զօրաց և սոսկականաց միանգամայն յո-
րոշ և զատ ՚ի միմեանց բնակել ։ Աւստի
և Ա՝ աչազան Արքայ կառուցեալ իւր
գաստակերտ գեղեցիկ ՚ի Պառտականն
աւանի՝ որ անկանի յարևելից հիւսի-
սոյ Պարտաւայ՝ արարեալ էր զայն զօ-

բանիստ սպայից իւրոց, ընդ որոց խառն
 'ի միասին բազում անգամ և ինքնին
 բնակէր անդ :

Իսկ Հրաքոտ գաւառ և քաղաք,
 որ ժառանգութեամբ անկանէր Ար-
 սենկանն, տարածէր 'ի բուն մեր Պայ-
 տակարան, յարևելից Գուտականին
 երկայնեալ, յարևմտեայ եզերաց Ար-
 կանի ծովուն՝ մինչև 'ի Գուռն Եր-
 կաթի : Հրաքոտ, որպէս և անունն
 հնչէ 'ի բարբառս աստուածախօս՝ նշա-
 նակէ երկիր հրոյ, կամ որ նոյն է՝
 կրակոտ : Անի լիզուակ ինչ ցամաքին
 դէս 'ի ծովն երկայնեալ՝ լեռն և քա-
 ղաք 'ի նմա՝ Լտլի անուն, որ նշանակէ
 երկիր լի ատերբ, ատով, կամ կրակով.
 ուստի ելանէ մշտնջենավառ հուր և
 ծուխ ստորերկրեայ ընդ ամն ողջոյն :
 Իսկ գաւառն բովանդակ, որ զոտամբ
 անկեալ նորա կամ զաքով, է դաշտ
 լայնածիր ուրեք ուրեք ընդ մոխրով
 թաղեալ, և ուրեք ուրեք կանաչա-

գեղ զարդարեալ : Բերք նորա առ
հասարակ քրքում, նաւթ, և շերամ :
Վեղմն ոչխարաց նորա ասրամենափայլ :
ատամուռնք նոցա ոսկի գլխավին՝ յա-
րօտելոյն զքրքում : Խակ միս նոցա՝ ան-
օրինակ 'ի համօրէն աշխարհի : Այլք
աշխատութիւն ճանապարհորդին հան-
գերծել զկերակուր՝ յաշխարհի այս-
միկ : շատ է նմա փորել զերկիրն քը-
լաւ 'ի չափ ակթի, և 'ի վերայ դնել
նորա զորինչ միանգամ և եփելն կամիցի,
և ահա՛ վաղագոյն քան զկրակ 'ի փայտէ՝
երկիրն ինքնին եփէ նմա զայն՝ ստորերկ-
րեայ ջերմութեամբ իւրով :

Այս աշխարհ հրեզէն՝ յանիշատակ
դարուց անտի մինչև 'ի ժամանակս մեր՝
ուխտատելի հանդիսացաւ ոչ միայն
մերոց և մերձաւորաց, այլ և օտարաց
և հեռաւորաց, մինչև Հնդկաց անգամ
և 'ի Ղենաց խմբել անդանօր բազմու-
թեան կրակապաշտ որենոյ, և կատա-
րել զուխտ իւրեանց :

Արբու թիւնք վայրաց սարսափարանք
անոտեաց , և կեղծարանք հեթանոսաց
երկն՝ և են . կոյր նախապաշարութիւն
կրօնից յառաջ վարել զկարի լուսա-
ւոր դիտմունս օգտից իւրեանց : Եւ-
աստի միայն է , զի նախ Այդուանք 'ի
մէնջ հերձեալ , և ոչ անձանց կարացին
սեպհականել զաշխարհն :

Ի իցի որպէս և է , տակաւին իմաս-
տուի Ա աչազանայ որոշեալ էր զաշ-
խարհն հրեղէն՝ Հրեղինին 'ի դասու-
րաց . զի գէթ նովին ունիցի զփեսայ
իւր 'ի հնազանդութիւն իւր :

ԱՐԲԱՅ զգիշերն 'ի բուն անբուն տու-
այտեալ 'ի վարանաց քան վաստակոց՝
ոչ կանխեաց Այկեղեցին . այլ առանձ-
նացեալ 'ի սենեակ իւր՝ գրեաց իւրով
իսկ ձեռամբ պատուէր հրամանի առ
Սաղահոն բերդապահ , և կնքեալ ետ
ցսենեկապետ իւր՝ անձամբ տանել
մատուցանել նմա , և ինքն ննջեցաւ :

Սաղահոն նոր որոշէր պահս տուրն .

Ջենականս վասն պէսպէս կայից կարեւորաց քաղաքին, այնինչ մատուցաւ նմա պատգամ արքայի : Սոր ընթերցեալ և կոչեաց առ ինքն վաղվաղակի՝ զՏիրոց հարիւրապետ, հրամայեաց առնուլ ընդ իւր տասն զինուորս կորովիս, և գնալ շուրջանակաւ պատել զկրպակ պանդոկին՝ յորում էին Գեղենակ, Արղունի և Գուրգէն : Հացի և ջրոյ նոցա մեծասլէս խնամ տանել, այլ մի խօսել ընդ նոսա ամենեկն : մի հուպ գնալ ՚ի ներքս, և մի արտաքս թողուլ գնոսա, մինչև հասանիցէ վերստին հրաման Թագաւորին :

Իւրաքանչիւր ՚ի նժգեհացն դեռ նոր յառնէր ՚ի քնոյ, այնինչ եհասանդր Տիրոց զինուորօքն, և ցուցեալ նոցա զհրաման Սաղահոնի՝ շուրջ պաշարեաց զկրպակաւ նոցա :

Գեղենակ նոր յոան կայր . Արղունի դեռ շփէր զաչս իւր՝ և յօրանջէր բերանարաց . իսկ Գուրգէն կիտաղար-

Թուն կողէ 'ի կող անկանէր, մինչ տեսին զզինուորսն, «Բամ, սոքսն ոյք»:

Ար. «Երազս կատարեցան»:

Գեւ. «Ի՞նչ»:

Ար. «Ո՞չ ընթեռնուս, — «Գեղեւնակ. Արզունի, և Գուրգէն կալանաւորք»:

Գուրգէն նոր զաչսն բացեալ՝ ասաց «նամ»:

«Սաղահոնի» սրտասխանեաց Արզունի, և դարձեալ առ Տիրոց, եհարցցնա թէ «այս ի՞նչ է, և ընդէր»:

Տիրոց լուս և եթ մնաց, և ոչ անգամ եցոյց թէ լուսաւ ինչ 'ի նմանէ. որ շարժեաց զերեսին միանգամայն առաւել և շփոթ կրիւք հարցանել և ստիպել զամենեսին առ 'ի լոյս խնդրոյն:

Այլ սրտասխանի և ոչ բնու:

Ար. «Դ՛նալ յարեաք 'ի գործ. —»

Գեւ. Թուի թէ ազադակ մեղաց մերոց հասեալ իցէ յերկինս՝ սովամահ կորուսանել զմեզ:

Գառլֆ. “Բայց ո՞րք իցին այս համերք Սաղահոնի” :

Գեշ. “Ո՛ւր իշխանք խօսին ՚ի դիմաց թագաւորին , զինուորաց համրանալ պիտի” :

Աշ. “Հո՞ որպէս ՚ի խօսիլ հրեշտակին , պատանձեցաւ Օ աքարիաս” :

Գառլֆ. (ծածոկ) “Բայց և՛ էշն Բազմոգին խօսեցաւ” :

Աշ. “Սոքա յիշանց անտի չեն : — Բան կայ — Հարիւրապետ յի՛նչ պէտտեկեալ է ձեր աստ —” եհարց դարձեալ ցՏիրոց , այլ պատասխանի ե ո՛չ ամենեին” :

Գեշ. “Արդարեւ նորօրինակ դատաստան , — և լռին կալանաւորութիւն” :

Գառլֆ. “Քաղցո՛ւ կորուսանե՛լ կամին զմեզ” :

Աշ. “Ափսո՛ս , սոքա թշնամիք Արքայի չեն , ապա թէ ո՛չ զլեարդս տասանցն ՚ի միասին՝ ուտէի” —

Գեշ. “Երբ քաղցո՛ւ մեռանե՛լ կայ

մեզ , թող լիցի , որպէս և կամի :” —

Աւր “Ո՛չ մի այդ քան վոյթ Վեղե-
նակ . գուցէ ’ի խոստովանութիւն քո
եկեալ իցեն արքս այսոքիկ :”

Վարդ . “Սրճ ք և բրօք .” —

Վեւ . “Ինձ թուի , թէ յաւետ ’ի խը-
նամախօտութիւն Վուրգենի եկեալ ի-
ցին . ուստի և ամաչին յայտնապէս
խօսել :”

Ինդ քառիս յոտն յարուցեալ Աւր-
զունայ գիրկս եհար , և ’ի բաց կոր-
զեալ զյաղթ իմն սանդ՝ յորձաքար
վիմէ , զոր հազիւ կարէր զօրութիւն
տասն ոգւոց ’ի տեղւոջէն շարժել , տա-
րաւ կառոյց քանի մի քայլիւք հեռի
’ի տեղւոջէն , և ասէ . “Եթէ ամաչին
յայտնապէս խօսել , թող ’ի խնամաքա-
րին նստիցեն :” —

Տիրոց և զինուորք հազիւ կարացին
թագուցանել զզարմանս և զծիծաղ
իւրեանց . բայց և այնպէս՝ լուռ և ան-
շարժ կառուցեալ կացին :

Գ. 14. “ Ի փնռս Ազգի մերոյ Ար-
զունի . ՚ի բաց տնր զկատակդ ՚ի վտան-
գի ” :

Գ. 15. “ Մի վախիր , Գուրդէն . սո-
քա և համր , և խուլ , և կոյրք են :
Եւ եթէ չիցեն ևս , երբ անշուշտ կայ
մեզ մեռանել , թող մեռցուք ուրախու-
թեամբ ” :

Գ. 16. “ Մարտան քեզ , որ այսպէս
պատրաստ և յօժար ՚ի մահ դիմես ” :

Գ. 17. “ Կամի՞ս զի փորձեցից ” — Սոյս
ասացեալ վազս էսու դէսլ ՚ի դունն
կոյս . և ահա տասն աշտէնք նիզակաց
՚ի միասին խոնարհեցան լարեալք դէսլ
՚ի կուրծ նորա . յետս ընդ կրունկն
ոստեաւ և ասէ , “ Չէ ” , տեսանեն .
գուցէ և լսեն և խօսին ևս : ” —

Մինչ բանք էին ՚ի բերան Գեղենա-
կայ , սպասաւորք Սալահոնի , բերին
խանս պէսպէս համազամ կերակրոց .
մի մի վասն իւրաքանչիւրոց ՚ի կալա-
նաւորացն , և նշանացի արարին , զի

բազմեալ և կերիցին : —

“Սաղահոն Հօր հոգւոյն հաց տայ,”
ասաց Արզունի, “և ինձ բնաւ փոյթ
ևս չիք, եթէ զտասն ամ բովանդակ
այսօրինակ կալանաւոր պահիցէ զմեզ .
միայն թէ — Արեք արք . քաղցեալ ուր-
կորոյ հրաւեր աւելորդ է :” — Եւ այն
ինչ սկսաւ ուտել, բազմեցան աւրնթեր
և՛ Վեղենակ և Վուրգէն, և այնպիսի
իմն անհնարին արագութե՛ք ՚ի ներքս
գլորեցին զկերակուրսն՝ մինչ երկնչեւ
սպասաւորաց իշխանին՝ թէ գուցէ և՛
անօթք և խանքն ձգիցին զհետ : Այս-
պէս անցուցին նոքա զաւուրս՝ ՚ի մէջ
վայելչութեանց և վայոց, ոչ բնաւ լրջ
մտաւ ածեալ թէ զինչ սկիզբն և կա-
տարած բանդին և բարձուցն էին :

Օրէնք հշօրաց ոյժն է :

ՈՐ ծածուկ խօսիս՝ յայտապէս իմն ,
 Ձի թէ մարդ ոչ քեզ , զեռ ԱՍՏՈՒԱԾ լսէ ,
 Հինգ անգամ անսնն , միանգամ սսն .
 Թէ փոշխմանիս՝ յանցանքըն իմ է :

ԻՍԿ անակնկալ լճիւ Արքայի , որ
 բաւական էր յուսարեկ առնել զսէզն
 ՚ի սուսեր՝ համարեան թէ ոչ ինչ բնաւ
 ազդել կարաց Վարսենկան . յարուցեալ
 գնաց յԵկեղեցին , որպէս յերեկն և
 յեռանդն . և անխռով պարզութեամբ
 հոգւոյ յաղօթս եկաց առ Աստուած .
 Իբրև պաշտամունք աղօթիցն լցան ,
 ելանէր ընդ Մօր և Քեռ խրում
 Խնճկան՝ ՚ի դահլիճ ասպարանիցն՝ որ
 հայէր դէպ ՚ի Վուր դերտ և ՚ի Վովկաս .
 անթարթ աչօք հայէր առ նոսա . որ-
 պէս թէ մնաս բարեաւ առել կամե-
 ցեալ : Ստէպ ստէպ հծծելով ՚ի շըր-
 թունսն , “մեծ են շորհք Աստուծոյ ,”

և սչ բնաւ բառ ինչ կամ բան աւելի
քան զայն՝ լսելի լինէր : Մինչ յայս-
պէս խաղաղ և յանուշակ զրուցատը-
րութիւնս սրատալէր գերբաստանն , և
Իսնճիկ զԱրսենիկ հրաւիրէր ՚ի նո-
րաշէն իւր դաստակերս՝ յանկարծ դը-
ղրդիւն մեծ շարժեաց գլխովին զԱր-
քունիսն Աղուանից . դրանդ իք ապա-
րանից ահագին շառաչմամբք բացան ,
զինուորք ՚ի ներքս զեղան , և առաջի
կացուցին Արքայի զերեսին արսն՝ կա-
պեալս . զԳեղեճակ , զԱրղունի , և ըզ
Գուրգէն : Բնդ որս գրեթէ և կէս քա-
ղաքին ամբոխ արարեալ՝ աղաղակաւ
՚ի ներքս մտին . և սչ ոք իմանայր թէ
ոյք , կամ վասն որոց յանցանաց կալա-
նաւորեալ էին արքն :

Օ զեցեալ զճիրանիս Աւագական ,
որ անշուշտ զգատատան արեան գու-
շակէր , ահեղափառ բազմեցաւ ՚ի գա-
հոյս գատարանին : Ատենաբանք և դա-
տաւորք շուրջ կացին զնովաւ , և դա-

հիճֆ ամենայն՝ սրօք և բրօք սպասէին
ակնարկութեանն :

“Տես զի՛նչ այս՝ Հայր իշխան.” ա-
սաց Տիկինն Աղուանից ցներքենի իւր,
և իրազեկ եղեալ զկալանաւորացն՝ վար-
կաւ թէ մահապարտ ոմանք իցեն , և
քստմնեալ յանձն իւր՝ առ զդատեր-
սըն և ՚ի ներքս կանանոցին առանձնա-
ցաւ , զի մի տեսցէ զսպտիժ պատու-
հասի նոցա :

Իսկ կալանաւորելոցն խիղճ յստակ
էր և անխռով : Աղքատիկ վիճակ կա-
ցութեան նոցա զամենեւեան ՚ի ցաւս
շարժէր , քան ՚ի ցասոյթս : Ա՛չ ոք էր՝ որ
դատէր զնոսա , բայց միայն Արքայ ,
և նա միայն ընդդէմ երից կապելոցն՝
շատ էր և զարհուրելի : Հրամայեաց
զառաջեալ կոցուցանել զնոսա , և յու-
րոտ ինչ ահեղագոչ թնդաց ՚ի դէմս
նոցա , “Օ ի՛նչ արք , խօսէիք յանձն-
նքս ձեր յեռանդեանն գիշերի :” —
Արդունի ակնարկեալ առ Վերջնակ՝

փսփրսաց ՚ի շրթունս , “Եկ օ՛ն , խոստո-
վանեա՛ս առաջն՝ որում խոստովանա-
հայրն կամէիր լինել” — Ա՛յլ Գեղե-
նակ և Գուրգէն լուռ և ահահար կա-
ցին . մինչև վերստին գոչեաց Ար. քայ .
“մահ և կեանք կան արդ ՚ի լեզուի ձե-
րում , և ո՛վ , եթէ ուրանայք զճշմար-
տութիւնն :

Գեւ. “Տէր Ար. քայ , ո՛վ պատմեաց
քեզ , թէ երեքին արք պանդուխտք և
անցաւորք , խօսեաք ինչ զգիշերայն :”

Ա՛յ. “Շատ է զի խօսեցայք , և իմ
հրամանն է ձեզ պատմել զամենայն ճշ-
մարտութեամբ :

Գեւ. “Տէր Ար. քայ , վասն ամենայն
դադարկ բանից համարս տալ Աստու-
ծոյ՝ ուսաք . և ո՛չ երկրաւոր թագա-
ւորի . ըստ որում Աստուած կարէ բնի-
նել զգաղտնիս սրտից մարդկան , և թա-
գաւորն ո՛չ :

Ա՛յ. “Խորհուրդն ո՛չ ասացեալ՝ խոր-
հուրդ է , և Աստուծոյ քննութեան մի-

այն ենթակայ • բայց յորժամ բանիւ
այսինքն՝ լսելի և հասկանալի ձայնիւ
հնչի , այլ և ս՛նչ մնայ խորհուրդ , այլ
մարմնանայ ՚ի բան , ուստի և մարմնա-
ւոր իշխանու թեան մերոյ ենթակայ լի-
նի : — Պատմեցէք , եթէ կամիք ըղ
կեանս ձեր :

Ա՛ռ . “Տէր ԱՐՔԱՅ յաւիտեան կաց •
արք աղքատք և անցաւորք որպէս և
եմք , տարապարտ աշխատ առնել զՏէ-
րու թիւնդ ս՛չ համարձակիմք , և այն՝
ս՛չ թէ վասն չնչին կեանաց մերոց , յո-
րոց եթէ վրիպեսցի սուսեր արդարու-
թեան , տակաւին ս՛չ վրիպի սուր սո-
վուն , այլ մանաւանդ ՚ի պատիւ երե-
սաց թագաւորի , և ՚ի ցոյց հպատա-
կութեան իմոյ՝ ասեմ , զի Պեղեհակ
քեզ ՚ի խոստովանահայրութիւն կոչեաց
զինքն • ես՝ ՚ի ստարապետութիւն զօ-
րաց քոց • իսկ Պուրգէն , ս՛չ զայս
ընտրեաց , և ս՛չ զայն :” —

Ա՛ռ . “Արդար և ուղիղ խօսեցար , այլ

Պարզէն զի՛նչ ։”

Ար. “Օ — Օ — Օ դուս — տին —
քո — զ — Ա՛րսերնիկ ։”

Գորգ. “Տէր Արքայ յաւիտեան կաց,
ճշմարիտն ասաց Արզունի . և եթէ մահ
և ս պատահիցի ինձ , տակաւ ին սիրով
լնդ գրկեմ զայն ի վերայ անուան Ա՛ր-
սերնկան ։ Ես ո՛չ զայս կամիմ , և ո՛չ
զայն . այլ կամ զմահ , կամ Ա՛րսեր-
նիկ ։”

Ար. “Օ ի՛նչ ունիս արժանի Պարս-
տեր Թաղաւորի ։”

Գորգ. “Օ աշխատուի՛նք Աստուծո՛ւ”

“Օ արմանալի իմն ներդաշնակուի՛ ,
ասաց Արքայ ցաւազանին . թէ ի խօսս
արանց այոցիկ՝ և թէ ի դիտաւորուե-
լմում , ածէք այսր զՊակէն երկրորդա-
կան , և Պեղենակ լիցի ինձ աւագ խոր-
հրդականաց ։ Ա՛ռ և դու զսուսեր զի-
նուորու թեան՝ Արզունի , և որպէս խոս-
տացարդ՝ կատարեա՛հ հաւատարմութի՛ն ։
Եւ զայդոսիկ՝ արքունական շնորհա-

բաշխութեամբ իմով միայն, առանց ինչ արժանեաց ՚ի ձեր կողմանէ :” Գեղեճակ և Արզունի անկան ՚ի վերայ երեսաց, համբուրեցին զբարձ Արքայի . մահու և կենօք կնքելով զերախտագիտութիւնս իւրեանց :”

Արք. “Բայց և սա ունի աշխատութիւն և Աստուած, վասն զստեր Աւազագանայ . և ես զԱրսենիկ ասպատան թողում այսօր ՚ի գթութիւն Աստուծոյ— ածէք զնա այսրէն :”

Իբրև բերին մուծին զԱրսենիկ յատեան անդր՝ շղարշ նրբաթել զգլխով իւրով, պարկեշտ տարազու և վարուք, ասաց ցնա Աւազագան, “Գնուտրը իմ հնազանդիս կամաց իմոց :”

Արք. “Հնազանդ իմ հայր Արքայ, և մինչև ՚ի մահ :

Արք. “Ահա Գուրգէն քեզ յայր, և աշխարհ ձեզ ՚ի բնակութիւն, այլ մի ուրեք ՚ի սահմանի Տէրութեան իմոյ :

Արք. Ամմք քո է այս հայր Արք.

քայ, — ընդ ունիմ :

Ար. «Գուրգէն, ահա Ա արսենիկ, զոր խնդրեցեր քեզ ՚ի կին, մի այլ երկրաւոր պարգեաց ինչ ակն ուներ յիսէն. առ զդա՛ և երթ ել արտաքոյ Տէրութեանս Աղուանից :

Գ. արգ. «Եթէ մարդիկ այսքան պարգևս բարխս և մեծամեծս ունիցին և տայցեն մարդկան անարժանից, որպիսի ես եմ, ճրքսն ևս Ամենակալն Աստուած, տայցէ պարգևս բարխս՝ որոց յուսով գիտեսցեն առ նա :

Կալաւ Արքայ զձեռանէ երկոցուն, օրհնեաց զնոսա, և ասպաստան արարեալ խնամոցն Աստուծոյ՝ մինչ չև ումեք ինչ իմացեալ՝ եհան զնոսա արտաքոյ քաղաքի և սահմանաց Տէրութեան իւրոյ, որպէս և յառաջագոյն տնօրինեալ իսկ էր ՚ի միտս իւր :

Կարծիք մարդկան՝ լոկ կարծիք են ,
 Չիրաւն ասել ո՛չ կարին .
 Յայտնութեան քու մ' մնայ ԱՍՏՈՒԱԾ՝
 Լոյս խորհրդոց Գործողին :

Պէ՛տի յատեան բազմէր Ա՛րքայ , այն-
 ինչ շուկք ասից և լսից բերանոց 'ի
 բերանս անցեալ՝ զօրէ՛ն փոխադրական
 իմն ժանտախտի զքաղաքն և զաշխարհ
 Ա՛ղուանից բովանդակ պատեալ պա-
 շարեցին : Զարձան անմուռնչ եկաց
 Տիկին Ա՛ղուանից՝ ընդ լուր պատահա-
 ծին , ո՛չ զկոծ առնել գիտացեալ ընդ
 կորուստ դատերն , և ո՛չ զքոց աղեաց ջե-
 ուոցեալ առ անտես և անճանաչ փեսայ
 իւր : Եւ դողջիւր 'ի վերուստ անդուստ
 եղև այս ընդարմանալ կրից նորա . որպէս
 զի ժամանակ տացի անվրդուլ զԱ՛ստու-
 ծոյն Ա՛ստուծոյ մատուցանել Ա՛րքայի .
 ապա թէ ո՛չ՝ ո՞ գիտէ զինչ ինչ ո՛չ գոր-
 ծէր գործիմ ճնողական : Իսկ Խնճիկ ,
 սիրասնունդ քոյր նորա , ընդ լսել համ-

բաւոյն յանկարծ և ուշաթափ նուա-
ղեցաւ . և ջերմն սաստիկ տիրացեալ
դալարահաս անձին նորա՝ արկ զնա 'ի
մահիճս հիւանդութեան զաւուրբ բազ-
մօք տուայտեալ : Ա՛յ աչագան միայն ,
որ թեպէտ և ինքն գիտէր զինչ արար
ըստ հաւատոց իւրոց , սակայն խան-
դադատ գթով հայեցեալ 'ի Տիկին իւր
և 'ի Վոստրն , զղջացաւ , ոչ այն-
քան 'ի վերայ արքունի շնորհաբաշխու-
թեանցն՝ որքան թէ 'ի վերայ անխոհեմ
եղանակին՝ զոր 'ի գործ եդ : Վերդաս-
տան Ա՛յ աչագանայ թողեալ զԱ՛յ ար-
սենիկ՝ առողջութեան և կենաց Ինձ-
կանն խնամ՝ տանէր , այնինչ կանանին
Ա՛ղուանից սկսան բան շինել ինքեանց
զարարս Թաճաւորին , և կարծեաց 'ի
կարծիա հոլովելով զնոսա՝ յայն բերել
կացուցանել , իբր թէ Ա՛յ աչագան յե-
րազի զՔաջ տեսեալ և զարհուրեալ՝
արար զամենայն ընդդէմ բանի և մարդ-
կային բնութեան : Վերունիք 'ի

մարդկանէ յիշէին , թէ յանկարծ զոք
ամբառնալ ՚ի ստորին վիճակէ ՚ի ծայ-
րագոյն աստիճան իշխանութեան՝ հա-
զիւ պատահէր յաւուրս թագաւորացն
առաջնոց , բայց և զգուստրն խթել ՚ի
կողս օտար մուրացկանի ուրուք , և վա-
րել հալածել ՚ի բաց՝ Ալաչագանայ մի-
այն էր : Իսկ Լէրէց Աղահիճոյ , զոր Ար-
քայ իբրև զգերմարդկային ոք յար-
գէր՝ մատուցեալ առ Շուփհաղիչոյ
Եպիսկոպոսապետ աշխարհին՝ մեծաւ
զարմացմամբ և կարեկցութեամբ ըզ-
գուժգան աղետից Օրիորդին քարո-
զէր ՚ի լուր :

Շ . 4 . “ Օրհնչարդանք Արքայ ըզ-
Գեղենակաւագ խորհրդականաց արար՝
և զԱրզունի՝ սպարապետ Աղուանից : ”

Լէրէ . “ Այն Հոգևոր Տէր , այն , և
զգուստրն զիւր սիրելի զԱլարսենիկ՝
տուեալ Գաւրգենայ ուրումն Կորդու-
ացւոյ , որ պանդուխտ և աւուրն պա-
րենի կարօտ՝ հալածական արար յիւրոց

սահմանաց ։”

Շ. 4. “Օ ինչ, — զԱրսենիկ, —
և զնա կարօալի ուրուք Կորդուացոյ ։”

Իրեո. “Այո ։”

Շ. 4. “Առ ինչ վախճան ։”

Իրեո. “Ինքնին Արքայ զիտէ զայդ,
բայց թուի թէ ՚ի կնու թիւն նմա ։”

Շ. 4. “Հա, եթէ այդպէս իցէ, ու-
րեմն բարի է, զի կարօտ որքան և իցէ
Կորդուացին, դեռ Հրաքոտ օժիտ ան-
կանի Արսենիկան և բաւական է ըզ-
հազարս քան զնա փարթամացուցանել ։”

Իրեո. “Մէ այսպէս, Հոգևոր Տէր.
այլ ասի, թէ զրկեալ իցէ Արքայ ըզ-
դուստր իւր՝ յամենայն մասնակցութե-
նէ երկրաւոր ժառանգութեանց իւրոց ։”

Շ. 4. “Սուլիս, Սատթէ.” (զի այդ
խակ էր անուն երիցուն ,) “կարևոր բան
չէ այդ ։”

Իրեո. “Սոյոգ է, Հայր սուրբ ։ — Եւ
այն՝ ՚ի վերայ մեղանչական ցնորանաց
իւրոց՝ թէ իւր այնպէս առնելովն՝ յանձ-

ներալ իցէ Աստուծոյ զգաւակն բարեւ
պաշտ ։”

Եւ զի. “Աստուած փորձեաց զԱբրա-
համ ՚ի միածին իւր Իսահակ . Յեփ-
թայի փորձեաց զԱստուած ՚ի դուստրն
իւր միամայր . իսկ Աւաչադան և ոչ
զմի յայնցանէ . ուրեմն անշնչտ ո՞ր
ցնորեալ է ։”

Օայսու ժամանակաւ փոքր մի յուշ
և յողջութիւն եկեալ ՚ի ներքս անդրմը-
տին Տիկին Աղուանից և Ինճիկ Օ-
րիորդ . լուրջ իմն տրումութիւն աղէ-
խորով գթութեան ՚ի դէմս Սօրն՝
և կենդանի կարեկցութիւն քեռական
խանդադատանաց յայտս չիքաղ Օրի-
որդին Աղուանից, Արտասուօք մատեան
՚ի համբոյր աջոյ Հայրապետին , և
յաղերս յաւխտեհական մորմաքանաց
պաղատեցին զնա միջնորդել առ Աբբայ՝
վասն դարձի Արսեհեհան . — “ Ի-
փնձս Սքանչելւոյն երկնաւորաց փու-
թա՛ս ասեն , Հայր . փութա՛ս . ասլա թէ

ոչ՝ ո՞ գիտէ թէ յոր սար կամ ՚ի ճոր
 նուաղեալ դազանաբեկ կորն չեցի Վար-
 սինիկ, կամ քաղցւոյ և ծարաւոյ ան-
 ծանօթ՝ լլկեալ ՚ի նոցանէ՝ և չարաչար
 մեռանիցի: Գթան Հայր Սուրբ, գթան
 աղեաց Մօր և արտասուաց Բեռն սի-
 րայնոյ, — Լացին. մինչ անդամ և
 զՀայրապետն և զատեան նորա յողբ և
 յողորմ շարժեցին:

Ընդ. “Մե ըսր Տիկին, Աստուած
 ողորմած է՝ մինչև տեսցուք:”

Տեւն. “Հանդերձի Արքայ այսօր
 խկ ելանել ՚ի Գուտականն աւան՝ յիւր
 սիրական զօրանիստ. փութան աղաչեմ,
 եթէ կարևոր ինչ՝ համոզել զնա առ ՚ի
 դարձ դստեր մերում:”

Ընդ. “Համոզ և քարոզ ժողովու-
 դեան կարգեցաք, Տիկին, բայց նա՝
 Վաչագան է, Արքայ Աղուանից. այր
 հեղձ բայց և սէգ. անփոփոխ ՚ի խոր-
 հրդոց իւրոց:”

Տեւն. “Ո՛հ Տէր, տակաւին ծնող է

նա, որպէս և ես, և կիրք և կարիք
մարդկայինք են նորա :”

Յանդիման արձանացաւ յայնժամ՝
Պարան էրէց հայրաստանոցին՝ Արսէն
անուն, և գլուխ խոնարհեցուցանելով
պատկառելի Ատենին՝ ասաց, — “ Ի
զուր աշխատ լինի Տիկին Աղուանից, —
զի հասարակութիւն ժողովրդեանն, որ
գոգ պարզ ընթեռնու զխորհուրդս Թա-
գաւորին ՚ի դէմս նորա՝ քան ես զՍես-
րովբեան նշանագիրս ՚ի Սաշտոցին, հա-
զար կարծեսց ՚ի բիւրս ելանէ ընդ ա-
բարս Արքայի :— Ո՞նն ասէ, — [Թէ որով-
հետեւ ՚ի նորոյ արժանացաւ Ալազգան
գտանել զՆշտարս Սրբոյն Պրիգորի-
սի Թոռին Պրիգորի Առսաւորչին՝
կամեցաւ, զի որպէս նա զչարչարանս
յանձն էառ վասն Անահայ հօր իւրոյ,
նոյնպէս և ինքն մատուցէ զգուստ-
րլն նուէր Աստուծոյ վասն ուրացու-
թեան Ալաչի հօր իւրոյ՝ յաւուրս
Յազկերտի, Թէպէտ նա ինքնին վնդ

զղջացաւ զմեզս իւր , և պատերազմաւ
 նկուն արարեալ զՊերոզ , կամաւ ընտ-
 րեաց զԱւետարան աղքատութեամբ ,
 քան զԹագաւորութիւնն ուրացու թք
 և կռուով : ” — Այլ ոմն ասէ , “ թէ ան-
 նարին գոլով Այազազանայ աւնուլ
 զճեռաց դստերն և տալ կարօտ Արդ-
 ուացւոյ ուրուք ՚ի կնութիւն , կեղ-
 ծաւորաբար և եթ այնպէս արար , և
 հաւանական է , թէ իրօք առաքեալ
 իցէ զնա ՚ի կնութիւն Խոսրովու Պար-
 սից Արքայի : ” Այնք ասեն , “ թէ գու-
 ցէ ծածուկ արատ ինչ եղիտ ՚ի դուստ-
 րն իւր , և նոյնպէս կորոյս . զի մի ա-
 մօթ լիցի արքունական տան իւրում : ” —
 Իսկ միւս կէսք՝ “ թէ ՚ի պատճառս Սա-
 մուէլի Սահառունոյ , որ ամուսնա-
 նալ ջանայր ընդ դստերն , բայց սըր-
 տիւք հակեալ էր ՚ի կողմն Պարսից՝
 այնպէս արար Արքայ . զի մի Հրաբոտ
 և ծովեղերք Արկանի ժառանգու-
 թիւն անկանիցին նմա : — ”

Եւ յաւելի, զի ոչ ասեն նա և թէ յանկարծ ամբառնալ զՎեղենակ և զԱրզունի՝ յաւագութիւն, և այսօրինակ յանպատրաստից արձակել ըզգուստրն յիւրմէ, ոչ յայլ ինչ հայեր՝ եթէ ոչ գեղով նորա կաշառել զՄիհրան կուսակալ Ատրպատականի՝ զի զօրօք յօգնութիւն ժամանեցէ իւր՝ ընդդէմ արդի արշաւանացն Ափղաղաց :

“Եւ դճ զայդ, Հոգևոր Տէր,՝” ասաց ցնա Խնճիկ Օրիորդն Աղուանից, “և ոչ գոնէ նշանախեց մի հաւատոյ, յուսոյ, գթոյ և կարեկցութեան յարարս Արքայի Հօր մերում, — որոյ համբաւ բարեպաշտութեան յերկիր ամենայն հնչեալ և երկինք ՚ի վերուստ արձագանդեն : — Աւրեմն տնովին կուրեաք, վայ մեզ :”

“Իրաւ Հայր սուրբ, եթէ մե ծացուցանել Արքայի Տեառն իմում, զՎեղենակ և զԱրզունի, զարսն՝ որք

Թէպէտև աղքատք, և վասն այնորիկ միայն անծանօթ ՚ի ձէնջ, իցէ առիթ այսքան դառն խորհրդոց և ասութեանց ընդդէմ Արքայի Տեառն իմում, ուրեմն նոր յոյս մխիթարութեան վառի ՚ի սրտի իմում, թէ և արարք նորա ընդ Արքայնկան՝ ունիցին ՚ի յատակին զնոր իմն և աստուածահաճոյ դիտաւորութիւն : Աչազգան մարդկօրէն զբազումս ամբարձ յաղքեաց յաթոռ շնորհաց իւրոց, և սչոք յանդգնեցաւ հարցանել ՚ի պատճառսն, իսկ զսոսա՝ այն զի աստուածօրէն ձրի շնորհօք միայն, այսքան ասուլիսք :— Ընորհ ունիմ արդարև զԱրքութենէ քումմէ,՝ ասաց և յարեաւ Տիկինն՝ Խնձկան հանդերձ :

Ընդ. “Երբեւ ինձ Տիկին Աղուանից :”

Տիկին. “Եթէ կարօտ ինչ իցէ Սրբութիւն քո :”

Ընդ. “Կարօտիմ :”

ՏԻՒՆ. “Հողևոր Տէր, ոչ մարմնով
ինչ ծնար զաւակ, և ոչ զգորով և գութ
ծնողութեան ինչ գիտես. Աստուած
ներեցէ քեզ:— Բայց թէ ոչք դիմենն
առ քեզ ՚ի մխիթարութիւն բանին, և
ինձ նման ելանեն՝ ակն ընդ երես
կշտամբեալք վասն սնտաի կարծեաց
և եթ՝ ուրեմն կանանց մնայ ներել Ա-
թուղիկոսաց իւրեանց:”

“Ս՚ զայդ ասեր, Տիկին Սայր,
արդարև մխիթարութիւն մեժ ընկա-
լայ ՚ի բանից այդի դորա. զի եթէ անձն
ոք այնքան հոյակապ և մեժ, որպիսի
է Հողևոր Տէր Աղուանից, կարծեօք
և եթ միաբանեալ խուժանին, ապօրէն
համարիցի զարարս Արքայի և Հօր,
զորոյ սիրտ ՚ի ձեռին Աստուծոյ տեսաք.
ապա ուրեմն արդար է նա, անդար է
ծնող մեր ՚ի տալն ում և կամէր զգուստ-
րն, և ՚ի պահելն՝ որպէս և կամէր զնա:

Բարէ ծնողական հոգոց և խնամոցն,
Եթէ միայն գործ կամաց և հաճոյից

Նորա՝ զոր ոչ ոք գիտէ լուսել ստու-
գիւ , այսքան ասու լիս ստեղծ զմանէ՝
որքանեաց վշտաց և նեղութեանց արա-
րիչք ոչ լինէին ասլաքէն և հանասլա-
զորդեան գորովանք նորա : Արդ՝ ար է
Արքայ , Արդ՝ ար է Հայր իմ . — և ես
Նախանձիմ Վարսենակայ քեռ իմում .
զի համբաւոյս այսորիկ՝ լիցի որպէս
և համարիցի աշխարհ և հոգևոր Տէր
Ազուանից , նախառարկայ և արարող
հանգիսացաւ :

Հ . Գ . “Աստուած տեսցէ Վաստրիկ :

Խ . Ծ . Ի . “Օ խորհուրդ ճնողին ՚ի բա-
րիս զաւակաց իւրոց , զոր հոգևոր Տէ-
րութիւնն ձեր տեսանել ոչ կարէ :

Հ . Գ . “Ամէն՝ այդպէս եղիցի՝ որ-
դեակ :

Տե՛ն . “Այդպէս իսկ է Հոգևոր Տէր ,
այդպէս իսկ է :

Աստանօր տիրապէս զամօթի հա-
րեալ կարմրացաւ Վաթուղիկոսն , դաւ-
կացաւ , դեղնեցաւ , սբարզեցաւ , զզջա-

ցաւ 'ի վերայ անխոհեմ՝ խօսից իւրոց,
 և գլուխ կորացուցեալ առաջի բարե-
 պաշտօն Քարծրութեան՝ Նոցա՝ կապե-
 ցաւ կարկամեցաւ և կասեցաւ 'ի խօ-
 սիցն. մինչ ելին նոքա և հետևեցան
 Աբքայի դէս յաւանն Ղուտական ։
 Եւ ատեանն արձակեցաւ 'ի նմանէ
 խորին լուութեամբ ։

Բարեկամութեան ասի ՚ի քորձանս :

Շիկնի՞ս մի ո՞վ մարդ յունայնութիւն քոյ ,
 Ի՞նչ ապականեալ զանգուած ամօթոյ ,
 Որ մտօք խարդախ , բանիւք՝ խարդաւան ,
 Բարեկամութիւնդ է բառ աննշան :

ՊԵՂԵՆԱԿ և Արզունի , թէպէտ և
 յանակնկալ կոչեցեալ ՚ի ստորին վի-
 ճակէ իւրեանց ՚ի բարձրագոյն աստի-
 ճան աւագութեան՝ այլ զի էին արք
 կատարեալք և խոհականք՝ ըստ իւրա-
 քանչիւր կոչմանցն՝ ո՞չ իսկ և իսկ մե-
 ծամտեալ հպարտացան , այլ ընդ ա-
 մենեցուն գրեթէ ամենայն եղևալ՝ ա-
 նուշակ կենցաղավարութեամբ զընկե-
 րըս և զանձինս իւրեանց փոփոխ մխի-
 թարէին : Արզունի աշխոյժ և զուարթ
 որպէս էր յերեկն և յեռանդն , պա-
 տահեալ Պեղենակայ՝ ասաց . “Տէր
 խոստովանահայր , թուի թէ քաղցն
 այլ ևս ո՞չ ներդէ զքեզ :

ՊԵՂ. “ Ի շնորհս Աստուծոյ և

Արքայի՛ որջ բնաւ . սակայն և այնպէս՞
առաւել քան քաղց աղքատութեանս՝
նեղեն ինձ մտածուիք զՊուրգենայ ,
Խեղճ մեր գոհ եղբայր , զհարգ ար-
դեօք անցուցանէ զաւուրս կրկին
բերանօք և կրկնակի աքսորանօքն
յանձանօթ օտարութեան :

Արք. “Պեղենակ , այժմ իմացայ , զի
յագեալ է որովայն քոյ , սպա թէ որջ
դու Հօր Հոգւոյ որջ յիշէիր զեղբայր
մեր , զվիճակակից թշուառութեանցս՝
Պուրգէն , որ որջ զայս կամեցաւ և որջ
զայն՝ այլ միայն զպատիժ պատուհաս
իւր՝ զգոհստրն Արքայի՛ ՚ի կնութիւն :

Պեղ. “Իբաւ Արղունի , երազ իմն
թուին ինձ արարք Արքայի ՚ի տալ
նմա այսօրինակ զգոհստրն իւր Պուր-
գենայ , որ չունէր գէթ զաւուրն
պարէն :

Արք. “Սակաւ առ սակաւ յամբար-
տաւանութիւն ելանես , Պեղենակ . ըս
քան չելիք համարել զպարգեն Արքայի

առ Պօլրդէն , և ոչ զայնս՝ զորս քեզ
ինքեան և ինձ շնորհեաց Արքայ :

Գեւ. “Թօլի թէ ցնդեալ իցէ Ար-
քայ :

Ար. “Հազար անգամ . որ դքո պէս
այր ապերախտ յայդ աստիճան բարձ-
րացոյց :

Գեւ. “Օ խորդ լերդածամ իշխան :

Ար. “Այնու , զի զոր առ քեզ բա-
րութիւն թողեալ՝ սքանչանաս ՚ի վե-
րայ բարեաց Արքայի առ Պօլրդէն :
Երախտագէտ լեր դու ձրի շնորհաց
նորա՝ եթէ այր իցես . և զաշխարհ ա-
զատես ՚ի տարապարտ զարմանաց՝ ընդ
ընտրութիւն Արքայի :

Գեւ. “Օ խորդ Արդունի , իւ կա-
րիցեմ երախտագէտ լինիլ այսքան մեծ
և անակնկալ շնորհաց :

Ար. “Օ այն առնելով նմա՝ զոր
ինչ և նա քեզ :

Գեւ. “Արքայ անկարօտ է ինձ :

Ար. “Արդար է , բայց դուստր և

փեսայ նորա կարօտին քեղ ։”

Գ.է.Ն. “Ուղիղ ես , Արղունի , բայց
 ուր արդեօք կարասցուք գտանել զնո-
 սա՝ և բարխ առնել , այնինչ անցեալ
 են նոքա ընդ սահման Տէրութեանս
 Աղուանից ։”

Ա.Ն. “Գ.ու՝ կամ ես , Գեղենակ ,
 սահմանօք Տէրութեան Աղուանից ար-
 ժանացաք շնորհաց թաղաւորին ։”

Գ.է.Ն. “Ո՛չ ։”

Ա.Ն. “Ուրեմն եթէ արտաքոյ սահ-
 մանի ընկալաք զայս շնորհ , էր ապա և
 արտաքոյ սահմանի փոխարինել չփու-
 թասցուք ։”

Գ.է.Ն. “Արդար ես , բայց ես առա-
 ւելլապէս ցաւիմ ընդ վիճակ Ար-
 սենկան .—էնչ սլարկեշտ և հնազանդ
 Օրիորդ էր ։” —

Ա.Ն. “Աեղծաւոր ես ։”

Գ.է.Ն. “Որպէս ։”

Ա.Ն. “Այնպէս , զի մի անգամ ևեթ
 տեսեալ զԱրսենիկ ցաւիս ընդ վի-

Ճակ նորա , և յայսքան ամաց հետե կենցաղակից Գուրգենայ՝ մոռանաւ ըզ նա . որ յաւէտ տեղիք ունի գթոյ և կարեկցութեան քո :

Գեւ. “Եւ աղքատ ծնեալ և սնաւ , վասնորոյ կարէ տանել ամենայն վշտաց՝ կարօտութեան և չքաւորութեան :

Աբւ. “Այնքան և դու անազարոյն և անողորմ գտանիս , որ եթէ կարող չկամիցիս փարատել ՚ի նմանէ զվիշտ դոյնպիսի :—Եւ զարմանք յիրաւի , զի միշտ դոյնպէս ստանան և տան խոստովանահարք զփոխարէն սպարտեաց իւրեանց : Պարտական եմք ընկերին , Գեղենակ . և այս պարտականութիւն կըրկին ծանրանայ մեզ , յորժամ գտանեմք զնա միացեալ ընդ Արքայի ամուսնութեամբ և արեամբ : Եւ զայս յինէն ,— իսկոյն այրուծի կազմեան , և ուր և իցէ Գուրգէն՝ որոնեան , գիտ և յանձնեան , յիշելով նմա զհինաւորց բարեկամ իւր զԱրզունի . զի Արքայ հը

բամայեաց ինձ անցանել զօրօք ընդ
 Կուր գետ, և զդէմ ունիլ յարձակմանց
 ամեհեացն Ափղազաց :

Գէշ “Առաքեցից իսկոյն . — բայց
 քանի լեարդք լեզկեաց կարիցեն յա-
 դեցուցանել զքեզ, Արղունիդ :”

Աշ “Բուլանդակ բանակին՝ հազիւ,
 այլ զԳուրգէն մի մոռանար :”

Գէշ “Յաջողութիւն մատանց քոց :”

Աշ “Յաջողութիւն և մտաց քոց, —
 Բարիոք խոստովանեցո՞ զարքայ . —
 մնաս բարեաւ .” ասաց և ել գնաց ՚ի
 Ճանապարհ, զճակատ հարկանել արշա-
 ւանաց թշնամեացն :

ԳԼԽԻ Է :

Կարեկցող-Յի-ն Կրօնից ծնող-ն է :

Շիթք Աստուածային մաքուր արտասուեաց
Առ ի յաղիտից մահացուաց շարժեալ ,
Յահ երկնաւորաց , յափշութիւն մարդկան ,
Կայլակ առ կայլակ ճնշեցայք ՚ի վայր :

Թահգ . Թաղիտեանց :

ԽՕՍԿԻ խուժանն՝ որքան և կամք
իցեն . բայց Ա՛ աչազան արբայ հաւա-
տայր յԱ՛ստուած , և մատուցանէր
զդուստրն իւր ՚ի վառս անուան նորա .
Թէպէտ ո՛չ առանց ճնողական գորովոյ :
Հաւատայր Ա՛ արսենիկ յԱ՛ստուած ,
և սիրէր զնա ՚ի վեր քան զամենայն ինչ
երկնաւոր և երկրաւոր . սակայն ո՛չ
առանց որդիական հնազանդութեան և
խանդաղատանաց : Օ՛ աւուրս երիս
ձգեցաւ մտածութիւն Ն՛րքայի . բայց
ով կարէ ասել , թէ առանց աղօթից և
սղաղատանաց յաթոռ յաւիտենական
չնորհաց :— Ր՛ նդ լուր բանին հնազան-

դու թեամբ յանձն էառ զպատուէր
Թագաւորին Արսենիկ, բայց ու
կարէ ասել, թէ առանց անդրդիւն
ասլահովութեան յողորմութիւն յա-
ւիտենական Բարոյն :

Հրաման արար Արքայ՝ զի գիտէր
թէ ում Հրամայէր, և վասն ոյր. Հնա-
զանդեցաւ Արսենիկ՝ զի գիտէր թէ
ում Հնազանդէր, և վասն ոյր. — Բայց
և այսու ամենայնիւ ոչ Թագաւորին
կարաց ժուժել բաժանմանն, և ոչ
դուստրն դովական : Յերկինս ՚ի վեր
ամբարձ Արքայ զաչախը, և կայրա-
կունք արտասուաց մարգարտահատ
գլորեցան ընդ քաջաթուխ փառս երե-
սաց նորա : Յերկիբ ՚ի խոնարհ ակն-
կորեաց Արսենիկ, և զճնկօք փա-
րելով ճնաղի իւրոյ՝ « մնաս բարեաւ,
ասաց, Հայր՝ մնաս բարեաւ, աթոռ քո
յարևու հարցէ Բարձրեալն Ամենակալ,
և յորժամ զմտաւ ածել ախորժիցիս
սյսու հետև զԱրսենիկ, հայեաց

յերես լուսեղինին Խնձկան քեռ իմում, և ՚ի նմանէ Հանջիր զանձուկ կարօտանաց իմոց :—”

Արտ. “Գնանս բարեաւ դստրիկ.” առ սաց Արքայ և փղձկեցաւ : “Եւ բարձրեալն Ամենակալ լիցի ընդունօղ և առաջնորդ քո ՚ի բարին. որպէս զի փառաւորեսցի ՚ի մէջ մարդկան Հայրութիւն նորա՝ քան իմոյ մեղաւորիս :”

Արտ. “Օ որս իմ են, քեզ յանձն առնեմ, Հայր արքայ :”

Արտ. “Եւ զորս իմ էք, ես Աստուծոյ յանձն առնեմ, դստրիկ :” —

Օ այս ասացեալ ակնարկի սրբար Գուրգենայ հուպ մատչել, կալաւ զաջոյ չքնաղին և յաջ եդ դողդոջիւն նորա. — լուռ և եթ հայեցաւ զինի հետոց նոցա, յորժամ վարիչք արքունականք առեալ ՚ի բաց վարէին զնոսա ՚ի սահմանաց Տէրութեան իւրոյ :

Լուռ և եթ ընթանային զձանապարհ իւրեանց ՚ի Պարտաւայ դէպ ուղիղ ընդ

յարևելս՝ յորժամ ՚ի մօտակայս Աւետարանոց անուանեալ գեղջ, նշմարեալ Պօլրգէնայ քիրտն աշխատանաց ՚ի լուսափոյլ և յանպղտոր ճակատուն՝ սրբեաց համբուրիւ, և յամօթոյ ակնկորեալ՝ ասաց. «Քարէ շնորհաց Արքայի Հօր քոյ՝ սիրելիք իմ Այարսենիկ, որ ետ ինձ զքեզ. և բարէ որդի ապարտ հնազանդութեան քո, որով հաճկատար նմին, և ինձ վիճակակից և վշտակից հանդիսացար. —»

Այս. «Պօլրգէն իմ, մի այդքան շատ զարմանար. տեսանես զառաջեալ զգիւղդ, — Աւետարանոց կոչի դա : — Ա՛հ — յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի : Այգէ Հայր Այազանայ Հօր իմոյ, որ յաւէտ վասն փրկութեան ժողովրդեան Աղուանից՝ քան անձնական բարձու և պատուոյ՝ զամս ինչ ուրացութեամբ զիջու ՚ի կամս մոխրապաշտին Յազիերտի, — և ասպեկեալ այսր, և պէսպէս պատերազմօք

խորտակեաց զՃակատ նորա և զՊերողի
որդւոյ նորա, աստ զաւետարանն ՚ի գիրգ
առեալ և հրաժարէր մեկուսանայր յաշ-
խարհէ, յորժամ զիջաւ ամբարիշտն
՚ի չարեաց իւրոց, ազաչեաց զնա կալ
մնալ յաթոռ թագաւորութեան իւրոյ,
և զաշխարհն շէն պահել : — Աւստի և
նա ՚ի պատիւ Աւետարանին Եկեղեցի
կառուցեալ ասա՝ Աւետարանոց անուն
կարդաց սմին, իսկ ես —

Գ.՝ՐԳ. “Այո՛ դու՛ Արսենիկ իմ,
այո՛ դու, որ յարմատոյ հարցն Արբոց
ինձ շառաւիղ ծաղկեցար :”

Ա.՝ՐԱ. “Եւ ՚ի քեզ արդ պատուաս-
տեցայ՝ Գ.՝ՐԳ.էն իմ, և ՚ի քեզ արդ
պատուաստեցայ, թերևս բերից պտուղս
արժանի ապաշխարութեան :”

Գ.՝ՐԳ. “Յորժամ քո նման շառա-
ւիղ ծառոյն կենաց տնկի ՚ի փշաբեր
աշխարհի՛ փուշք անիծիցն ՚ի ծաղկունս
օրհնութեան փոխին, և տատասկք յան-
ցանաց ՚ի քաւութիւն մեղաց՝ Արեամբ

Խաչի Աննարարին . ուստի և յապայն
աշխարհլոյ ինչ չմնայ մեզ :

Ա . ր . Երանի թէ Գ . ուրգէն իմ , —
բայց ահիւ և դողու թեամբ միայն :

Գ . ր . Գ . Երգարև սիրելիդ իմ , —
բայց տես որքան տարապարտ աշխատ
լինիս ՚ի սակս անսրգի միտջ ,” — Բան-
զի դեռ Ա . արսենիկ զանձամբ անթերի
ունէր զառաւօտեան ժամոյն տարազ .
այսինքն կարմիր մով շապիկ ասղնէգործ
փորանկեալ վերուստ ՚ի վայր՝ ոսկեթել
գոգով . որոյ ՚ի ներքուստ հազիւ թէ
երևէին փողք սուհապանաց ցկոճս կրն-
կանցն , թուխ ժապաւէն երկց մատանց
լայնութեամբ ՚ի վերայ կարեալ շուրջ
դքղանցօքն : Խայտաճամուկ շերտ-
մագործ բաճկոնին՝ հազիւ թէ ծերպ
ինչ դրօշակին երևէր , բամբակալից
պատրուբաշար աստառած . որ ընդ
առաջնաբաց սարասուն՝ ցծունկս նո-
րա հազիւ իջանէր : Ի վերայ նորուն՝
միթան կամ թակալ , տյն է պատմու-

Ճան՝ երկնաւոր կայուտակ գունով՝
 նոյնպէս փորաբաց ձևով, որ յերկնց
 կողմանց ընդգրկեալ զանձն նոճե՛նի՝
 յառաջուստ միայն փեղկ ՚ի փեղկա դրօ-
 շակաց հարկանէր, և յընթանալ իւ-
 բում՝ յանկարծ էր՝ որ զմի կամ զմիւս
 ՚ի սայծառ ներքնասարուցն ցուցանէր, և
 էր՝ զի զյետ ծալուած աստառ իւր
 հրաշէկ և զգեղին շուրջ կոպած և
 շուլալած: Յուլանց ՚ի խոնարհ՝ ընդ
 կուրծսն ցկամար՝ ողջոյն կոճակած:
 Գօտի խնձորակապ զմիջով իւրով, որոյ
 ծայրք փունջ ՚ի փունջ և ծոպ ՚ի ծոպ
 առկախէին ցորունան: Թեզանքն նեղ,
 և բազսան ճարմանդաւոր գնովաւ:—
 Ի վերայ միթանին կամ պատմուճանին
 անթանոց կիսաթե՛ք բազուստ ծիրա-
 նի, սամոյր ՚ի մէջն աստառած, և ըստ
 եզրս քղանցիցն յետ վարած: Խոյր ՚ի
 մորթոյ նորած ին գառանց ՚ի գլուխ իւ-
 բում՝ ապարօշ ահանակուռ ՚ի վերայ,
 և ՚ի վերուստ շղարշ նրբաթե՛ք սպիտակ

դու՛նուլ՝ քօղանման, կիտուած առ կիտուած ստորիջեալ՝ յանդիման նկարէին զՍարսենիկ իբրև Սերովք սիրայորդոր, որ ՚ի միջոյ պայծառ արփւոյն ամալաթաթախ իջանիցէ ՚ի խոնարհ պաղատանս քաջին կամ քերդողին՝ որ ՚ի սէր : Բայց մի ակնու՛ններ դու, որ ըզմարմին առաւել գոլ ընթերցայ քան զհանգերձ, թէ նստեալ անզբալ յանդիման նկարիցեմ՝ զամենայն սիրու՛նուի երեսաց ս. քան չեղլոյն : — Այդ ո՛չ կարեմ ես. նախ՝ զի կարևոր չէ փճուն գրչիս աստուածարուեստ ճարտարու՛ն արարչութեանն հուպ մատչել. և երկրորդ՝ զի կրկին անգամ յաշխարհ մըտեալ՝ սոսկամ ՚ի կին մարդ օտարին հայել : Բայց և հոգի առաւել է քան զմարմին. և եթէ կարէի մի առ մի թուել աստանօր զհոգւոյ հրաշակերտին զմեծամեծ առաքինութիւնս հաւատոյ՝ յուսոյ և սիրոյ նորա, վերանայր փառիակ և սէր յամենայն սրտից մարդ-

կան, և 'ի նա միայն դիմէր իբրև զխան-
դումանդ 'ի սեպհական իւր բեռն :

Իսկ Պուրգէն բա՛ , զի փոյթ թէ
յլնչից զուրկ էր , և զգեստք պատա-
ռատունք շուրջ զիւրև . դեռ ևս ու-
նէր զայն ամենայն կատարելութիւնս
մտաց և մարմնոյ՝ ընդ որս հայել ան-
գամ ամաչէր աշխարհ : Օ ի սկայ անձ-
նեայ էր նա , գեղապատշաճ անդամօք ,
հաստաթիկունք և լայնակուրծ , յորում
խորհուրդք բարեպաշտութեան և ան-
պարաս գործունէութիւնք հանձարոյ
ե լեելս առնէին : Ա՛ եհութիւն իմե
խառն ընդ խոնարհութեան երևէր
միշտ 'ի դէմս նորա . քաջ 'ի սիրտ , և ա-
մոք միշտ 'ի բանս իւր : Օ գեհոյր սա
զտարազ Ա՛ղուանից . չուխայ կարճիկ
ցծունկս իւր՝ 'ի վզէն ընդ կուրծն 'ի վայր
մինչև ցգօտի պինդ կոճակեալ . որ 'ի
յետուստ կողմանէ 'ի գօտւոյ 'ի վայր
փոթ 'ի փոթս կիտուածէր , առաջն բաց :
Ի ներքոյ պատմուճան կարճ և 'ի ներ-

քոյ նորա բաճկոն կարճագոյն, -- բայց
 գեռ և զնոսա յընթանալն զճանապարհ
 ուրիք՝ հաւաքէր յանդրաւարտիս,
 առնասան ՚ի կոճիցն մինչև ՚ի ծուռնկան
 քնդ մէջ հաւաքէր զփողկս նորա, և փա-
 թեթ հմն կամ փաթաւայ շերամագործ
 զոր քոյր խր նիւթեալ էր ինքեան
 իւրով իսկ ձեռամբ, ՚ի վերայ տու-
 եալ սրունիցն՝ ոչ միայն կազմ և պատ-
 րաստ կացուցանէր զսկայ մեր յընթանալ
 իւրում, այլ և ջերմ և կազդոյր պա-
 ճէր զանձն յաշխատանաց ճանապար-
 հին: Գուտակն՝ մորթ ոչխարենի, մա-
 քուր՝ այլ ոչ մեծագին: Յուս մի-
 այն ՚ի ձեռին իւրում, և անկոթ շեղք
 դանակի ՚ի մէջ երկուց շերտից փայ-
 տի եզեալ և կապեալ ՚ի գրպանի ցըն-
 ցուուոյն: Այսոքիկ անձն և գոյք
 Գուրգենայ, և միայն նորա սիրտ լի
 և վսեմ՝ որ ոչ զայս կամեցաւ՝ ոչ
 զայն, եթէ ոչ զԱ. արսենիկ միայն:

ԳԼՈՒԽ Ը.

Պայ յաշխարհի՛ որ շէտ յանապատի :

ՄԷ՛Ն արքունիք Հայոց են՝ ՏԵ՛Ր ,
Որ բորբոքեալ ՚ի քո սէր ,
Ոչ փափկու թիւն մարմնոյ կամին ,
Ոչ գգեստուց շողշողել :

Այլ խաչակիր հետոց Քոյոց
Խարազնագգեաց գան ՚ի փորձ ,
Մարմնաչարչար ճգամք գոգի
Հընազանդել կամաց քոց :

Հայեաց յայս կոյս ոսկեղինիկ ,
ՅԱղուանական Վարսենիկ ,
Էւ յիս գըթա՛ զի ընդ նմա՛
Հաճ մատուցից զայս ճառիկ :

Որ զերջանկութիւն աստի կենաց ՚ի
Ճոխութիւնս ոսկւոյ և արծաթոյ կա-
ցուցանէ , աքսոր հանքափոր է նա , և
ոսկեսիրին Մեղասոյ հօր եղբօր տը-
ղայ , որ ՚ի մէջ յղիութեան ոսկւոց սո-
վամահ սատակեցաւ : Որ զերջանկու-
թիւն իւր ՚ի կառս և յերկիւարս եդ՝ ան-
փորձ Պայեթոն է նա՛ կոմ՝ Փարաւոն

աստուածամարտ , որ հանդերձ կառօ-
 քին ընկզմեցաւ ՚ի հոսանս Վարմիր ծո-
 վունն : Որ յոյժ մարմնոյ ասպաստան ,
 և զանձն երջանիկ կարծէ , նա ցլուց
 պարարելոց և փղոց արբելոց է բնա-
 ւորակից : Իսկ բա՛ դու՝ Պարոն գիտնա-
 կան , մի զունչ նիզակաչափ ՚ի վեր
 ամբառնար , զի և դու երջանիկ ո՛չ ես . —
 որ յաւելանայ ՚ի գիտութիւն , յաւե-
 լանայ ՚ի ցաւս : Բայց եթէ զերջանիկ
 ոք կամիցիս , արե՛ զհետ լիցուք Վուր-
 գենայ , որ թե ՚ի թե Վարսենկանն
 ընթանայր զճանասլար՛ կամաւոր աք-
 սորանաց , և չունէր ինչ արտաքուստ
 քան զհանդերձ սլատառատուն և ըզ-
 քաղց կենսակորոյս . սակայն յուսացեալ
 նորա Մստուած իւր և յաշխատու-
 թիւն , յուղարկեալ օրհնութեամբ , և
 ընկերեալ սիրով և բաւականութեամբ
 իւրով , գնայր և գոհանայր զՄստու-
 ծոյ՝ յամենայն փոփոխմունս քայլից
 իւրոց , Լկնարկէր ՚ի Վարսենիկ ան-

կերպարան իմն խանդաղատանօք, զոր
 ձեռք մահկանացուաց, և արծարծուն
 գոյնք երանգաց երկրաւորաց կերպա-
 րանել ո՛չ իշխեն :

Իբրև դարձան դահիճքն՝ արտաքոյ
 սահմանացն Աղուանից հանեալ զզոյգն
 երջանիկ, սկսաւ յայնժամ Գուրգէն
 ըստ Նախահօրն ՚ի Գրախտին փափ-
 կութեան՝ ունել զաջոյ չքնաղին, և
 այսպէս առարկել ցնա :

“Եւ այսպէս՝ թողո՞ւս զամենայն,
 Աէր իմ, հաղորդել խոնարհ վիճակի
 կացութեան իմում :”

Այս. “Մե այլ ևս ինչ յայդ ցանկ,
 Սիրելիդ իմ, — յորժամ Աստուած
 և Արքայ հայր իմ այսպէս կամեցան,
 և ինձ հաճ և հաւանելի է :”

Գուրգ. “Բարէ գթած ես՝ Ա արսե-
 նիկ, գթած . և ես փոռս տամ՝ ամե-
 նափառաւորին Աստուծոյ՝ որ շնորհեաց
 ինձ զքեզ :”

Այս. “Օ որ միանգամ թողի Գուր-

զէն, զտուն՝ զտէրութիւն՝ զհրաքոտ
և զայլս, այնքան յաչս չդան, որքան
Օնողք և սիրելին իմ խնձիկ»

Գորգ. «Եւ այդ ամենայն վասն իմ,
Արսենիկ, — Տէր ամենակալ ինք-
նին լիցի քեզ փոխանակ նորա»

Արս. «Վե՛ն, և դու ինձ համար՝
Գուրգէն»

Գորգ. «Եթէ ասրուստ իմ լիցի առ
ի միսիթարութիւն քոյ՝ այո՛ւ» Օ այս
ասացեալ՝ հայեցաւ ՚ի ցիցոտիս իւր,
և ՚ի չքաւորութիւն ձեռինն, ՚ի խորոց
սրտին յողոց եհան, ամբարձ զաչս
իւր դէպ յերկինս ՚ի վեր, — շիթ իմն
արտասուաց ՚ի վայր ցողեցաւ յաչաց
նորա. — հուսլ մատեաւ առ Ար-
սենիկ, գրոշմեաց վերստին համբոյր
իւր յայտս վարդենիս նորա. և գո-
չեաց ՚ի ձայն բարձր, «Օրն տարածա-
մեալ է, և տեղիս անսպատ, ո՛ւր հան-
գուսցուք զաւուրն վաստակ, ո՛ւր»

Արս. «Վեր և իցէ, ՚ի ներքոյ երկ-

նից , ընդ հովանեաւ ամենակալ Արարչի և բարերար Քրիչին մերոյ . հոգաս ընդէր Գուրգէն :”

Գուրգ. “Արդարև գթած ես Այարսենիկ իմ , և գեղեցիկ որբան և կաս գթութեամբ բիւր անգամ աւելի գեղեցկանաս ինձ :”

Այար. “Օտար իմն չէ դստեր Այարչազանայ՝ Գուրգէն իմ , օտարութի իմն չէ աշխարհ և անձկութիւն սորա :”

Գուրգ. “Պտճուղ պտճուղ քրտնիս Սէր՝ և ճգնութիւն քոյ ճնչէ զիս ընդ հոգովք տառապանաց , առաւել բան զաշխարհ և անձկութիւն իւր :”

Այար. “Ո՞չ հաւատաս ինձ , Գուրգէն , ուրեմն եկ և տես :” Օայս առասցեալ խոտորեցաւ յուղւոյ անտի՛ն ծառատակ մացառախիտ , ՚ի բաց մերկացաւ յանձնէ զամենայն վերնահագուստ շքոյն , և ահա՛ խարազն ինչ խոշոր , զորպիսի Գուրգէն չէր զգեցեալ ՚ի կհանս իւր՝ երևեցաւ ՚ի ներ-

քուստ . և յափշութիւն կրթեաց
 զնա : — “Մի այդքան Գուրգէն, մի
 այդքան զարմանար յիս, ծնեալ որ-
 պէս և եմն ՚ի փափկութեան արքու-
 նեաց, տակաւին կիրթ ունիմ զանձն
 առ ամենայն տեսակս կոշտութեան կե-
 նաց : Ա՛ռ զդոսին արդ, և ծրարեա՛
 յայլոց պէտս : Ա՛յսուհետև վիճա-
 կիս համեմատ հազանել պարտ է :”

Գուրգ. “Ինձ պարտ էր քեզ հաւա-
 տար հասանել, և դու զարդիս ինձ
 հաւասար զիջանիս :”

Այլ. “Քեզ ինձ հաւատար տանել
 մեծ բան չէր առաջի Արքայի Հօր ի-
 մոյ : Հրաքոտ ինքնին արքայութիւն
 մի էր բաւական ինձ և քեզ. բայց այնզի
 յԱստուած յուսացաք ես և դու, և
 Արքայ ՚ի դոյն հաւատաց ամենայն
 հոգևով և ճշմարտութեամբ, ջանա-
 ցուք ասպաքէն դովին և եթ մեծանալ :”

Գուրգ. “Աստուծո՛վ և աշխատու-
 թեամբ :”

Սարգս. «Այո՛» —

Այո՛ օրինակ անոյշ փոխարինու թիւ
 գրուցաց իջին ՚ի ձոր ինչ առ ոտամբ
 Սաւալան լերին՝ որ հայէր յԱտրպա-
 տականսն, և պատահեալ խռոչաւոր
 քարատակի՛ ուստի վտակէր բարակ բո-
 լորակ աղբիւր, խորհեցան օթել անդ
 զգիշերնս — Բունն եհար իսկոյն Պուր
 գէն մաքրել զխոշորութիւն քարանց
 խառն զմիմեամբք կուտակելոց աստ և
 անդ, թաղտ քարակոյտ յարդարել,
 և հող քանդել ՚ի վերայ տալ՝ որպէս
 թէ առագաստ ինչ պատրաստիցէ նո-
 րասպակ հարսին իւրոյ, Սարսենիկ
 ՚ի բաց եդեալ զնազումն տիկնութեան՝
 զքղանցս հանդերձին ՚ի գօտի ծա-
 լեաց, և սկսաւ բռնալիր քաղել ին-
 քեան զձարխոտ և բունձ ցամաքեալ
 յիւր յանկողին փափկութեան, Եւ
 արդարև եթէ զանազանութիւն գիւ-
 տին ոչ իցէ, ես զայս տեսակ հեշտու-
 թիւն աւելի բնական, առողջարար, և

վայելուչ համարէի՝ քան զփառս ջայլեմանց և զփետուր ստգալանջաց :

Հայեցեալ Պօլրզենայ ընդ մուտս արեգական , նշմարեաց ՚ի հեռուստ զերամս յերամս հաւուց վայրենեաց , որ թռուցեալ զօղային ՚ի ծերպս և ՚ի ծոցս մե րձակայ անձաւոցն . փութացաւ նախ անդր , և քննեաց զտեղին ՚ի վրտանդից՝ մինչ դեռ ընդ աղօտ նշողէին վերջաւոր շողք խոնարհեալ արեգականն : Պարձ արար և տեսանէ զԱրսենիկ , զի զկոճ և զկորօն ընդ խշուր և փշուրս փայտից հաւաքեալ՝ կուտակեալ էր առ ընթեր . և գայլախազ ՚ի ձեռին՝ հրահանաւ հարկանէր հուր լուցանել առ ՚ի լոյս և ՚ի ջեռոյթ : Կտորին զարմացմամբ լցաւ սիրտ նորա ընդ այս գաղտնի համակրուի և համեմատ գործակցուի իւր և Արսենկան . զի ինքն առանց ինչ յայտնելոյ նմա գնացեալ էր յայր անդր՝ զննել զգիշերային որսորդու թիւն հա-

ւուցն՝ առանց վարմի և դամի, և սա
 արդէն իսկ զառանին կարևորս հան-
 դերձեւոցն հողացեալ՝ անտելեակ խոր-
 հրդոց իւրոց : **Օ** արմնոցաւ այժ, և
 հազարիցս հազար անգամ երանեաց
 զվիճակ ամուսնութեանն, եթէ այս-
 օրինակ ներդաշնակութիւնք իցին սի-
 րոյ և փութոյ ՚ի մէջ առն և կնոջ :
Չ գեաց զձեռն ՚ի խնդիր հրահանին,
 զի մի մատղաշ մատուէք հարսին սի-
 րայնոյ ՚ի հարուածոյն կորդասցին : **Գ** ի
 տեմ՝, ասէ : **Ա**ռաքինիք, զի լոկ որ-
 դիական հնազանդութիւն քոյ ՚ի կամս
 հօր **Ա**րքայի, կցորդ արար զքեզ կա-
 րեաց և կենաց իմոց, բայց և դու՝
 բիւրանգամ աւելի վաշխես ՚ի վերայ :

Առաքինիք : **Ա**ջ այդպէս, սիրելիք իմ,
 աշխատութիւն պարգև **Ա**ստուծոյ էր
 բնութեանս, և՛ յառաջ քան զանկումն
 նախահարց մերոց, ո՞ւր թէ՛ և բրտամբբ
 երեսաց ուտել զհաց մեր՝ ժառանգու-
 թեամբ ձգեցաք աւ մեզ՝ յետ յան-

ցանացն : Նշմարիտ փառք տիկնաց են
 տնտեսութիւնք տանց իւրեանց : Ծու-
 լութիւն , սղերբգութիւն , և անդոր-
 ծութիւն մեռելոց միայն են յատկու-
 թիւնք , և ոչ կենդանեաց : Են այն
 ստրուկք և անարգ ոմանք ՚ի կանանին ,
 որոց յանկարծ վերացեալ յաստիճան
 ինչ բարձրագոյն քան զոր յուսայինն ,
 զվաստակս ատեան՝ առ ՚ի ցոյց սնափա-
 ռութեան միայն , և ՚ի նմին ունականան .
 մինչ զմահ առաւել ընտրել քան զաշ-
 խատութիւն , բայց և այնպիսիք կեն-
 դանւոյն իսկ մեռեալք են որպէս տողէ
 Ասող մեր :

“Աւանդ ստորին կարգի մահացուաց ,
 Որ ունայն ծախեն խամանակ իւրեանց .
 Ծուլութեամբ ՚ի քուն եղեալ յարթնութեան
 Եւ զոգ թէ մեռեալք ՚ի քունս անդ իւրեանց :

Ստրուկ ծնանին . ստրուկ մեռանին ,
 Եւ ստրկութեամբ թաղին յաւիտեանն .
 Քուն և ծուլութիւն զո՛ երբէք հանին
 Յաղբեաց անտի յաթոռ բարձրութեանն :”

՚Ի բանից աստի մեծապէս շայեցաւ
 Գուրգէն, որ զԱստուած և զաշխատա-
 նրս համարէր իւր սեփհական ժառան-
 գութիւն, և գոչեաց. «Արդարեւ եր-
 ջանիկ, զի քեզ վիճակեցայ կենակից և
 կենցաղակից :—Յորժամ երկու սիրտ
 զմի ինչ խորհել միաբանիցին, և երկու-
 ձեռք ՚ի միասին գործեսցեն, անխա-
 փան և Աստուած երորդ լինի նոցա՝
 երկնային յաջողութեամբ :”

Արդ. «Եւ ուր սիրտ, ձեռք և
 Աստուած համլնթասցին ՚ի գործ անդր՝
 այն իսկ աշխատութիւն լինի երանա-
 րար կենաց և խաղաղարար խղճի մտաց
 մահկանացուաց. զոր ոչ տալ կարեն, և
 ոչ բառնալ զօրեն յաջողուածք բաղ-
 արի, ճոխութիւնք գանձուց, և ա-
 հաւորութիւնք զօրաց :”

Գուրգ. «Սոխ ու հաց, և սիրտ բաց”
 Արսեմնիկ, և ես արդարեւ երջա-
 նիկ իմ քեւ, հաղար երջանիկ :” Օ այս
 ասացեալ առ ՚ի նմանէ զհրահանն, հուր

ելոյց ՚ի խարուկին , և մինչ Ա արսե-
 սինիկ հուսկ նստեալ բորբէր զկրակն՝
 Գուրգէն չոր խոտ հաւաքեալ ՚ի բու-
 սըն՝ կեմ արար զայն բազմոլոր , և
 յօրինեաց ՚ի սլաւորոյկ բազմակղի՝ և
 վառեալ ՚ի ծայրէ իբրև զՆահ ձկնոր-
 սական , յառաջ խաղաց ՚ի մթան դէս
 ՚ի թառ և ՚ի դադարս հաւուց վայրե-
 նեաց : Թռչունք անսովորք լուսոյ ՚ի
 գիշերի , զօրհուրեալք ՚ի բաց թռթը-
 սացին , Գուրգէն յանկարծ գաղեաց
 զլոյսն , և ահա բազմութիւն ՚ի նոցանէ
 ընդհարեալք ուժդնութեամբ ՚ի ձեր-
 պս և ՚ի ծրցս անձաւոյն՝ յատակն ՚ի
 վայր թօթափեցան : Իւ նա անաշխատ
 կալեալ՝ ընտրեաց իւր զսլարարոս և
 զմեղիս ՚ի նոցանէ , և եբեր զեն որս
 առատ սիրականին : Ար այնինչ ընդու-
 նէր և փետէր գնոսա առ ՚ի խորտիկս
 երեկորնական ընթրեաց՝ փութացաւ
 Գուրգէն , և անկոթ շեղբով դանա-
 կին հատեալ զոստ զօսացեալ գերե-

մաստին՝ արար իւր շամփուր , և ՚
նմա հարեալ զորս իւր՝ խորովեաց .
բացին ասպա զճրար պաշարոյ իւրեանց
յորում հաց աստուճ էր և չոր . ջուր
յօղեցին 'ի վերայ՝ զի կակղասցի :
Բազմեցան , կերին , յագեցան , գոհա-
ցան զառատ սլարգեաց Երկնաւորին՝
որ տայ զկերակուր ձագուց ագռաւուց՝
ոյք կարդան առ նա , և կաթոգնի փա-
րեցեալ զիրերօք՝ հանգեան 'ի քուն
քաղցրութեան :

ԱՅՆ ԻՆՉ յարուցեալ զկէս զիշերայն
 Ոսկի զիցուհին շէկ արշալուսեան ,
 Թռուռն երիվարօք լծէր զկառս իւր
 Քարոզ մեծախառ զալ Արեգական՝

ՅԱՐՈՒՑԵԱԼ ամուլքն սիրասունք՝
 լուացին զձեռս և զերեսս իւրեանց
 յական տկանակիտ մօտակոյ աղբերն ,
 որ 'ի վճիտ մակերևոյթ իւր զգեցեալ
 գոգջիւր զերկնականմարն աստեղալից՝
 հեզիկ խոխոջէր ընդ ձորն 'ի խո-
 նարհ , որպէս թէ 'ի խորին լռու-
 թեան անդ համատարած գիշերոյն՝
 մշտաբարբառ բերանով յօրհներգու-
 թիւն Արարողին կանխելով , Օգա-
 ցուքն ինչ անոյշ՝ բայց վսեմ , հետևա-
 բար սողոսկեալ ընդ անձինս՝ զար-
 թոյց 'ի նոսա զհոգի բարեպաշտօն
 իմն ջերմեռանդութեան , Անկան եր-
 կոքին 'ի ծունկս իւրեանց , բայց ըզ-
 միտս յերկինս 'ի վեր ամբարձեալ՝
 աղօթարար մատեան առ աթոռ յա-
 լիտենական Շնորհաց , ոչ 'ի խնդիր

ապականացու բարեաց կամ փառաց
աստեոր և աղցալի կենաց՝ այլ մա-
նաւանդ արդարութեան և արքայու-
թեան նորա՝ ՚ի սիրտս և յողիս արա-
բաճոց իւրոց, և զմիմեանս յանձնա-
բարեալ շնորհաց վերնախնամ Տեսչու-
թեանն, այն ինչ յուղի անկանել
կամէ ին՝ ասէ Գառբգէն ցԱ արսենիկ.
“Սիրելիդ իմ, ահա ծրար զգեստուցդ.
զոր մերկացար յերեկի, զգենճու
դարձեալ, թէ բարձից ես :”

Ա. ար. “Իմ զգեստ այս խարազնս է,
յարմար այժմեան վիճակի մերում.
և զոր միանգամ մերկացի՝ ոչ զգե-
ցայց՝ մինչև Վա՛ որ գիտէ զխորդ
զարդարել զչուշան վայրի՝ ողորմու-
թեամբ իւրով զարդարեսցէ զհոգի
և զմարմինս մեր :”

Գառբգ. “Ուրեմն յճու բարձից զայն
վասն քո :”

Ա. ար. “Մի բնաւ սիրելիդ, կինն
Պովտայ միայն յետս հայեցեալ ՚ի

Սողոմ, յարձան աղի քարացաւ, իսկ
 ես՝ որ զդոսին յանձնէ՛ ՚ի բաց մերկա-
 ցեալ, վերստին ՚ի պէտս ինձ առ-
 նուցում ծանրաբեռնել զիմ՝ Գուրգէն,
 քաւ լիցի։”

Գուրգ. “Օ, ինչ կամիս ուրեմն զի
 արարից։”

Ասր. “Պողեոս՝ ՚ի ծրար, և դէր
 յանբոյթ վայրի ուրեք, զի պատա-
 ճեալ անցաւորաց առցեն զդոսա ՚ի
 պէտս անձանց և տանց իւրեանց։”

Գուրգ. “Իսկ դո՞ւ Սէր։”

Ասր. “Օ, իս թող Աստուած հո-
 գասցէ։”

Գուրգ. “Եթէ առ ծանրու թեան ինչ
 անձին ասես՝ Սէր, այդ ինձ գրեթէ
 ոչ ինչ է, — մի լբաներ։”

Ասր. “Ոչ Գուրգէն իմ, — ոչ, այդ
 զգեստ անյարմար է զարդիս աստան-
 դական վիճակի մերում, մանաւանդ թէ
 և վտանգաւոր իսկ. զի ո՞վ աղքատիկ
 զմեզ և յայդ տարազ պճներալ տե-

սաներով՝ ոչ համարիցի 'ի կեղծաւորս
'ի քսուս, կամ լրտեսս թշնամեաց իւ-
րոց, — Զէ Գուրգէն, թող զգոսա, զի
ոչ եթէ անշահեկանք ինչ են մեզ, այլ
գուցէ և վտանգաւոր կենաց անդամ
լինիցին մեր :

Գուրգէնի գլուխ կահուղ էր յըն-
դունել զքան՝ քան սիրտ նորա ըզ-
վտանգ, զի բարեպաշտ և անվերհեր
որքան և կայր՝ տակաւին աշխարհ
տեսած ոք էր, և շատ չար ու բար-
ւոյ փորձառու : Հաւանեցաւ խրա-
տուց խոր խորոտիկ սիրայնոյն, տարաւ
զետեղեաց զծրարն յանբոյթ տեղ-
ւոջ ուրեք, և կալեալ զաջոյ չքնա-
ղին՝ յուղի անկաւ, երբեմն երգս եր-
գելով նմա, երբեմն վէպս և առածս
սլառմելով, երբեմն շատ խորին մտ-
մտալով, և երբեմն՝ զարմացմամբ իմն
դոչելով, “Վարէ՛ գեղեցիկ ես Ա ար-
սենիկ, բայց դժով բիւք անգամ աւե-
լի գեղեցկանաս ինձ :

Գնացին . շատուքիչն Աստուած
 գիտէ . մինչև եկին հասին ՚ի քաղաք
 մի յաշխարհին Մարաց՝ որում անուն
 Միանգուար լսէր . ըստ որում ՚ի մէջ
 անկանէր երկուց երեւելի գերացն
 Թաթաւուայ և Չլաթեայ . որ ՚ի
 գօտեաց լերինն Արրգուաց յարեւր
 հիւսիսոյ ընթացեալ՝ զեղանին ՚ի Աս-
 սուտակն ծովակ :

Պատճառ յանձանօթս անցանե-
 լոյ Գուրգենայ զԱրրգուօք . զիւրոյ
 ասեմ հայրենեօք . և ընտրելոյ զքա-
 ղաքն Մարաց՝ որ անկանէր յարեւր
 հարաւոյ նորա՝ էր մի՝ վասն ծածկե-
 լոյ զաղքատութիւն իւր ՚ի հայրե-
 նակցաց իւրոց . և միւս՝ վասն ՚ի
 գործ գնելոյ զաշխատութիւն իւր
 համեմատ արգեան վիճակի իւրում :

Չեաքն գատարկ էին յիրաւի . այլ
 գլուխն՝ ոչ . Գիտէր զբազում ար-
 ուեստս շահեկանս . այլ քաւականու-
 թիւն չունէր ՚ի ձեռս բերելոյ իւր

դոնեա՛ զգործիս նոցա :

Մտախոհ յաճէր աստ և անդ, ՚ի
խնդիր բնակութեան ուրեք՝ ՚ի քաղա-
քին . զի ո՛չ ախորժէր ՚ի հասարակաց
պանդոկս բնակել կնաւն հանդերձ :

Արքայն տունջեան ՚ի թիկունս
լերանց խոնարհեալ՝ զերեկոյն աւուր
փութացուցանէր . այն ինչ անտուն
և անպատասպար զոյգն աստուածասէր՝
լուան յանկարծ յընթերակոյ տա-
նէն զճիչ իմն տազնապողական, որ
յօգնութիւն աղերսէր զունկնդիրսն .
“Մեռայ, հասէք ՚ի փառս Աստուծոյ,
մեռայ .”

Գուրգէն զաջոյ կալեալ Արսեն-
կան՝ անդր փութացաւ, և ետես զի
պառաւ զառամեալ աւուրքք՝ գոգ ու-
շաթափ անկանէր ՚ի վերայ միամայր
թոռինն, որ մի միայն ճրագ էր իւր,
և օձահար տապաստ յերկիր անկեալ
թաւալէր ՚ի կսկծանաց անտի խայթ-
աւածոց մահաբերին; Արսենիկ ջուք

ցուրտ ցանեալ ընդ երեսն, զարթոյց
 զնա 'ի մեռօրինակ թմրութենէն,
 այն ինչ զաչս բացեալ և ակնար-
 կեաց առ զոյգն, աղիողորմ պա-
 զատանօք հծծեաց 'ի շրթունս իւր,
 “ մինուճար Թառնիկ, միամայր 'ի ծը-
 նողաց զաւակ, Տանն Թամասայ ճը-
 րագ օձ—օձ—օձահար մեռաւ, շիջաւ,
 վայ ինձ, և դեռ տակաւին ես ապ-
 րեցայ տեսանել զայս : Մի ճար,” —
 ասաց, և զձեռաց կալեալ Արսեն-
 կանն համբուրէր, լայր և վերտաին
 ուշաթափէր :

Գուրգէն 'ի գուճս անկեալ ե-
 քարձ զնա 'ի գիրկս, պինդ շփէր
 դքներակս նորա՝ և յուսադրական
 բանիւք ամսքելով զկսկիծն, այն ինչ
 ամենահաս ներկայութիւն մտաց Ար-
 սենկան իսկոյն տուն ետ նմա, առ-
 նուլ զպճեղ մի խստորոյ, լոսել և
 'ի վերայ կապել խայծուածոյ մանկանն,
 Յաւել նա և զիւղ առատ խառն ընդ

խօստորոյ արբուցանել մինչև յորդեալ
քրտանցն , և զթոյն մահաբերին
յանձնէ 'ի բաց լուացին , 'Եշունչ և
յուշ զերանսրոգեցաւ մանուկն , ետես
զնա հանին գորովոտ և մխիթարեցաւ ,
չափեաց խոր խոշոր աչօք իւրովք
զԱրսենիկ և զՊարգէն յոտից ցլ-
գլուխ , և համբուրելով զնոսա իբրև
զաստուածառաք և զգերմարդկային
արարածս ինչ՝ եհեղ առաջի զերախ-
տագխտութիւնս իւր կրօնական իմն
ջերմն աւնդութեամբ , որ հասանէր ցա-
ւելորդասպաշտութիւն մեծ՝ և ասաց .
“ Ի տնանրհ խորոտիկ Հարսնիկ , ուստի
զաս 'ի փրկութիւն մեր : ”

Այս . “ Աստուած է փրկիչ մեր՝
Սայր . նմա միայնոյ մատուցիւր զգու-
հութիւն քո : ”

Պարգ . “ Եւ դո՛ւ և դո՛ւ Պարստոր .
և քեզ իսկ շնորհակալիս բխեսցեն
շրթունք իմ , օրհնութեամբ հանդերձ :
Բայց ս՛կ սկայդ այդ : — Այլ քո . ”

Վարսենիկ լուռ և եթ գլուխ կո-
 րեաց 'ի խոնարհ: Պառաւն հասկա-
 ցաւ 'ի լուծենէ նորա՝ թէ Վուրգէն
 այր Վարսենիկան էր . ուստի և մե-
 ծաւ թախանձանօք ընկալաւ զնոսա
 ընդ յարկաւ իւրով:

Ասոր աստիճաններն են աստիճանի վարդապետի
վարդապետ :

Եթէ կԸՐՕՆ չիցէ վարուց՝
Ի՞նչ առ բարին ուղեցոյց ,
Զոր ճգնին Բաղտ և Բնութիւն
Զոկել ըզմարդն յանասնոց :

ԱՒԵԼՈՐԻ Համարիմ՝ Հատիկ Հատիկ
պատմել աստանօր զանուշակ հետե-
ւանս երկնային յաջողութեան այսորիկ .
զի երախտիք ՚ի գիտութեան հան-
գուցեալ, այնպէս հեշտանայ՝ որպէս
սէր յիւր վերջին բարին — Աչբաղում
աւուրք ՚ի վերայ անցին, մինչև բո-
լորովին ողջացաւ Հասօ ՚ի վիրացիւ-
րոց, և եկաց ծառայ անձնատուր
հաճոյից և հրամանաց Գուրգենայ :
Թէպէտև լուսաճաղ մեծանուն նախ-
նեաց, այլ ՚ի մատաղ տիոց անտի որ-
բացեալ յիւրոց ծնողաց, և կեղե-
քեալ յիւրոց ժառանգութեանց՝ ընդ
հովանեալ հանւոյն՝ հազիւ թէ հայթ-

հայթէր զպարէն կենաց . և այն՝ ապօ-
րինաւոր միջոցօք :

Այնինչ դեռ նոր խորհէր Պուր-
գէն զերևելի պաշտամանէ ինչ բուն
հարկանել տեսանէ , զի Հասօ ելա-
նէր ընդ առաւօտս և դառնայր ընդ
երեկոյս՝ միշտ ահահար և դողահար ,
քերեկով ՚ի տուն դմարիս , դմաքիս ,
զգառինս , թէ կենդանիս և թէ սա-
տակեալս . այլ ոչ գնուլք արծաթոյ ,
զորս ոչ ունէր , և ոչ հմուտ թեամբ որ-
սոյ , զոր ոչ գիտէր ամենեկին : Իբրև
սակաւ առ սակաւ ընտելացաւ վարուց
և բնաւորութեան նորա՝ կոչեալ զնա
առաջի , և եհարց . “ Հասօ , ուստի
քերես զգառինսդ :

Հասօ . “ Յայնկոյս ՚ի լիւնէ , ուր վը-
րանօք բնակին խաշնարածք ազգաց :

Պուրգ . “ Ա՛՛՛՛՛ աճառե՛ն նոքա զգա-
ռինսդ :

Հասօ . “ Ա՛՛՛՛՛ աճառելն ինչ է :

Պուրգ . “ Ա՛՛՛՛՛ րժեկից համեմատ դրամ՝

կամ զայլ միժեր տալ տեառն, և առնուէլ զիմն ։”

Հաս. “Իմ հանելոյ դլու խն վկայ, որ այդպիսի ինչ ոչ լուսայ երբէք ։”

Գառգ. “Օ խորդ ուրեմն առնուէս ։”

Հաս. “Օ խորդ, գողանամ, կամ յափշտակեմ ։”

Գառգ. “Չէ, չէ, Հասո՛, մեղք են քեզ այդպիսի գործք, թող գողոսա ։”

Հաս. “Մար ինչ դիտէ մեղքն ինչ է ։”

Գառգ. “Մի, Հասո՛, մի, այն ամենայն որ հակառակ է բարերար կամաց և հրամանացն Աստուծոյ՝ մեղք են, և չէ պարտ առնել ։”

Հաս. “Օ ինչ.— ոչ գողանալ, և ոչ քաջութեամբ կորզել ։”

Գառգ. “Իհարկէ ։”

Ընդ բանիս այսորիկ հանի նորա՝ որ լուռ և եթ լսէր, ասաց ցՊառքէն, “Արդար է. Հայք ունին զարե-

պիսի ասութիւն ինչ. զի յորժամ
 ընդ թամասայ ելի երբեմն ՚ի մերձա-
 կայս Սրմեայ, լուայ զի ասէին թէ
 գողութիւն մեղք է: Բայց մեք Մար-
 քըս, որք զմի սոխ աւելի գիտեմք
 քան զտասն գլուխս մարդկան, զայդ
 պիսի ինչ ոչ ասեմք: Օ ի ճրպարձանք
 պատանեաց մերոց, եթէ չկարողա-
 ցին հնարս գտանել և գողանալ այն-
 պէս՝ որպէս զի մի կալանաւորեսցին,
 կամ յափշտակել այնպէս՝ որպէս զի
 ամուսին գտանիցեն, Օ ի ճվ բն աղ-
 ջիկ տայ այնմ՝ որ չկարիցէ բարւոք գո-
 շանալ, կամ քաջութեամբ յափշտա-
 կել:

Գուրգ. “Յաւէտ չարւոք և քաջու-
 թեամբ ասն:”

Հ... “Չոր՝ ինչ—բարի՛ ինչ,—
 Աստուած արար զմեզ, և զայդ ապ-
 րուստ ետ մեզ:”

Օ ահի հարաւ Գուրգէն, և քըս-
 տըմնեցաւ Արսենիկ ընդ յետին տը-

գիտութիւն մտաց և թշուառութիւն
կենաց գերդաստանիս այսորիկ . բայց
և այնպէս՝ ոչ անխոհեմաբար մե բժե-
ցին զնա , և ոչ անյուսաբար վհատե-
ցան ՚ի ճրի շնորհաց Ամենակալին ,
Աղօթիւք խնդրեցին ՚ի Հոգւոյն Ար-
քոյ արդիւնաւոր առնել զվաստակս
իւրեանց , որ ՚ի վերայ մանկանն . և
խորհեցան մի ևս կեալ աւազակու-
թեամբ նորա , այլ յաւէտ գործել
քրտամբք երեսաց , որպէս զի կենդա-
նի օրինակաւ իւրեանց՝ կարասցեն
յանմեղ աշխատասիրութիւն համոզել
զնա և յաստուածպաշտութիւն :

Աւտի յարուցեալ վաղբաջ ընդ
առաւօտն՝ առ ընդ իւր զՀասօ , և
խնդրեաց ՚ի նմանէ առաջնորդել իւր
ի հրապարակ անդր Միանդուաբքա-
ղաքի . Գնաց կամովին և եկաց ՚ի շարս
հասարակ մշակաց , տեսանել թէ իցէ
ոք արդեօք՝ որ վարձիցէ զվաստակ
իւր զօրն զայն :

Բազում դժուարութեամբ հաւանեցոյց և զՀասո, հետևել ինքեան գոնեան օր մի: Եւ իբրև կատարեցաւ գործն, առեալ Պուրգենայ զկրկին վարձս իւր և զմանկանն, վաղվաղեաց ՚ի վաճառանոց անդր, գնեաց նոքօք զպէտոս երեկոյեան ընթրեաց, և ըզքանի մի ասղունս ընդ դերձան և ընդ պաստառ կարմիր, և բերեալ մատոյց Վարսենկանն՝ ձևել և կարել զայն նախ վասն Հասոյի Մարի, որ գրեթէ կիսով չափ անձամբ մերկ էր, զի գէթ նովին յորդորեսցէ զնա հրաժարել յանագորոյն և ՚ի խժդժական բարոյից աւարառութեան և ըսպանութեան, և յօժարութեամբ սրբտի դիմել յարդար վաստակս ձեռաց և յընդունակութիւն մարդալար կենաց:

Հրաշալի իմն էր պտղունց Վարսենկանն ՚ի կար, զի ասեղն ՚ի մատունս նորա՝ իբրև զմազգ իր ՚ի ձեռն

ճարտար նկարչի, մարմնացուցանէր
 և պատկէր ՚ի պատտառ անդր՝ ոչ մի-
 այն զգաղափարս երևելի առարկայից
 բնութեան, այլ և զանհամար ուրու-
 տկանս երևակայութեան և ցնորից
 միանգամայն: Ասկեթել և մարգարիտ
 ոչ ունէր առ ՚ի զարդ, այլ գոյն ըզ-
 գոյն ասղանեօք այնքան հրաշակերտ
 յօրինեաց զանթանոց նորա, մինչ
 զօրէն հաւուն Մարաց կամ սիրա-
 մարգի, նախանձելի աշխարհին կա-
 ցուցանել զփետուրն՝ քան զմիս զգեցո-
 շին: Աշմարիտ եղանակ ուսուցանելոյ
 գթութիւն է արդարև. պատանին
 վայրագասուն՝ սակաւ առ սակաւ ըն-
 կալեալ զճաշակ մարդավար կենաց՝
 ուսաւ և զբարս նոցին համեմատ.

Կին ծրագրելուի պատուիէ առն :

Իսկ որ հիացեալ կաս ՚ի գարմացումն
Թէ ո՞ր որ յայն փառս հան զմահացուն ,
Հորց Վարսենակայ , և ասասցէ նա ,
Թէ միայն անգուլ իւր աշխատութիւն :

ՀԱՆՃԱՐ Վարսենկան ՚ի կար և
կառավարութիւն առտնին պարտեաց՝
փութով տարածեաց աիւեաց բերա-
նոց ՚ի բերանս բնակչացն Միադու-
արայ՝ զհամբաւ իւր . մինչև անգամ
պերդաստան Վալեթայ իշխողի քա-
ղաքին փափաղեցաւ ՚ի հիւղ աղքա-
տին նորա իջանել , և պաղատել զպլու-
ղունց նորա ՚ի կար և ՚ի նկար իշխա-
նական ծիրանեաց իւրոց :

Վալեթ փառահեղս տգանէր , և
կամեցաւ զի երես սամոյր մուշտա-
կի իւրոց՝ զառնաւուխտ կիտուածա-
կիտ ոսկեճամուկ յօրինիցի . ուստի և
առաքեալ զայն առ Վարսենիկ՝ «Մի
ինչ խնայիր» ասաց . «ոչ ՚ի ծախս ,

և ոչ 'ի ջանս . զի երկոցուն ևս վարձք
 'ի դրանէ հոգացին , " Օ ամուս
 երկուս աշխատ եղև Ա արսենիկ . և
 այնքան զարմանալի արուեստիւ և
 ճարտարութեամբ աւարտեաց զգոր-
 ծըն , մինչ հիացաւ ընդ այն Ա ակէթ
 և ատեան աւաղանեոյ նորա : Ա սն
 որոյ և հրաման եհան՝ զի ամենայն
 ձեռակերութ Ա արսենկան , թէ կար
 իցին և թէ կիտուածք , մի ելցեն 'ի
 վաճառ հասարակաց՝ մինչև նախ ոչ
 հանցին 'ի տեսութիւն իւր և գեր-
 դաստանի իւրում : Պարգիւս իմն արկ
 այս հրաման յոգի իշխանեաց և իշխա-
 նուհեաց քաղաքին . մինչև առաջին
 'ի սարժանաց համարել նոցա՝ կրել
 գէթ զթաշկինակ խժըպեալ 'ի մա-
 տանց Ա արսենկան . կամ զթասակ աս-
 տառեալ և կոպեալ 'ի նմանէ :

Ամենայն ձեռակերտուածք մեծա-
 մեծ արհեստաւորաց աշխարհի յարգ
 ստանան՝ յետ մահու հեղինակացն

կամ արուեստաւորաց . իսկ Ա արսեն-
կանն՝ ՚ի կենդանութեան իսկ իւրում :
Քանզի իշխան փառասէր գոլով Ա ա-
լէթայ՝ փափագէր յամենեցունց ըն-
դունել զայն , և զի ՚ի պահանջել
փառաց ՚ի մարդկանէ՝ պիտէ ին և
պարգևք յիւրմէ կողմանէ՝ խորհր-
դով իւիք ամբարձ զյարգ գործոց չլք-
նաղին , զի յիւր օգուտ դարձուցէ
զայն գլխովին : Եւ որպէս խորհեցաւ ,
նոյն և կատարեցաւն : Օ ի զօրավար
յաղթող ՚ի սլատերազմի մեծ ՚ի պսա-
կացն համարէր իւր զբազպան , և սի-
րուհին ՚ի սրահի զքօղբ ասղանկար ՚ի
ձեռաց Ա արսենկան՝ քան զբիւրս
զանձուց և սպասուց երևելեաց .

Իսկ Գուրգէն թէպէտև զայսու
ժամանակաւ բաւականացեալ ՚ի շնորհս
Լստուծոյ և աշխատութեան իւրոյ՝
առտնին երջանկութեամբ ճօխանայր ,
տակայն և առանց վաստակոց զօր մի
բնաւ ոչ անցուցանէր ,

Կատարեալ երջանկութիւն յաստիս յառաջ գայ և զարգանայ կենդանի աշխատասիրութեամբ : Վարդապետութիւն ծնող է մտնութեանց և թըշուառութեանց :

Հասո՛ գրեթէ մանուկ գրան եղեալ էր : 'ի տանել և 'ի բերել իւրում զձեռակերտս Արսենկան յապարանս իշխանին . ուստի և բազմօք բարուքացեալ 'ի վարս և 'ի բարս իւր : Իսկ Վարդապետ յառուր միում ելեալ միայնակ 'ի հրապարակ անդր , ուր միշտ սովոր էր երթալ և կալ 'ի գործ ինչ , իբրև ոչ ետես զոք 'ի խնդիր գործավարի՝ եթող զայն . և խոտորեցաւ դէպ 'ի հարաւակողման դարբաս քաղաքին՝ որ բանէր 'ի Սըղաթի գետ : Անդ պատահեցաւ առն միում , որոյ թէ գոյնք կերպարանաց , և թէ քայլք օտից՝ կասկածելի առնէին զնա յաչս ամենայն մարդկան : Այլ արիական և անվեհեր սիրտ Վարդ-

գինայ միայն էր, որ թէև զգաց՝ այլ առ ո՛չ ինչ գրեաց զայրն և զմեխմեխութիւն բարուց նորա :

Միշտ այսր անդր յաճեցուցանէր զխոր աչացն հայեցուած, որպէս այր մարդասպան՝ ի կախաղանէ իւրմէ փախուցեալ, որ հուպ մատեաւ առ Պուրզէն, և հատ կլեալ քսիսանօք ասոց յնա : “Օբօսարան վայելուչ են դաւար եղերք Սղաթեայ, չէ՞ :—Թուի՛ թէ հաճոյանան քեզ այնք :”

Պարզ. “Միապէս հաճոյ թուին ինձ գեղեցկութիւնք արարածոց Աստուծոյ՝ Պարոն, մանաւանդ՝ յորժամ գործք ձեռաց մերոց համլնթաց լինին կամաց Արարչի նոցա :”

“Մի թէ Հայոք իցես,” ասաց այրն :

Պարզ. “Այո՛ Հայ եմ, և ՚ի սարժանս անձին համարիմ զնոյն, բայց քո ընդէր այդօրինակ հարց :”

“Վասն զի ընդ Երան և Տանկերան չիք աղգ” ասաց այրն, “որ

յամենայն 'ի խօսս և յարարս իւր
այնքան յիշիցէ զԱստուած՝ որքան
Հայն . որ գողջիր հօրեղբօրորդի ծը-
նաւ Վմա , կամ շահապետ խորհր-
դոցն : ”

Գրեք շնորհօք յորդիս Աս-
տուծոյ համարիմք զմեզ՝ Պարոն , և
կարդամք զԱրարիչն “ Հայր մեր , ” և
ոչ թէ Հօրեղբայր մեր : Վասնորոյ և
իրբև որդիք հարազատք ամենակալ
շնորհաց՝ զոր խօսիմքս և զոր առ-
նեմքս , ջանամք զամենայն 'ի փառս
նորա բովանդակել : ”

“ Հ'ըհ — գիտեմ , ” ասաց այրն .
“ յորժամ Հայր ոք ծերանայ , և գոր-
ծողութիւնք անդամոցն դադարին ,
յայնժամ կարօտի վաստակոց որդւոց
իւրոց . որ եթէ զպատառ մի հացին
զոր տան նմա , փոխանակ ամօթոյ՝
փառք իմն համարիցի , ուրեմն բան-
դագուշեալ է , կամ անճար , ”

Գուրգէն , որ հազիւ թէ տեսաւ

Երբէք յաղթահարեալ 'ի կրից՝ կամ
փոխանակ ողորմելոյ տգիտին ցասեալ
'ի վերայ անգիտութեանն՝ ամբ Խմն-
հեղութեամբ դարձոյց առ նա :

“ Ղիցուք թէ կալար մշակս յանդ
քո , և նոքա ըստ հաճոյից քոց կատա-
րեցին զգործն և ընկալան զվարձս իւ-
րեանց , — Ղուվին վերջացաւ արդեօք
առ ընչութիւն կամ կապակցութիւն
նոցա ընդ քեզ՝ թէ ոչ : ”

“ 'Ի հարկէ ոչ , ” ասաց սյրն ,
“ զի վարձ իմ գործոցն եղև վճար ,
իսկ հաճութիւն իմ 'ի վաստակս նոցա
տակաւին առանց փոխարինի կայ , ”

Ղարգ. “ Ի՞նչ կամ երբ թուի քեզ
առնել նոցա զայդ վճար , ”

“ Այն . “ Յորժամ պէտս ունիցիմ
մշակի 'ի մէջ ամենայն մարդկան ես
գնոսա յաւէտ ընտրեցից , քանզի հա-
ճեալ եմ ընդ նոսա , ”

Ղարգ. “ Եթէ և նոքա հասկանա-
լով զհաճոյս քո՝ մշակեցցեն յանդի

քում, ողորմութիւնն՝ ուրեմն առնեն
քեզ ։ ”

Այն. “ Ո՛չ բնաւ երբէք , — զի ես
վարձս վճարեմ նոցա ։ ”

Գառգ. “ Այս արձքդ վաստակոցն
գնուս , — իսկ վասն հաճութեան քում
զինչ ։ Ո՛չ համարիցիս զնոսա արդեօք
արժանիս գթութեան և խնամոց քոց ,
իբրև զորդեակս ինչ քոյ ։ ”

Այն. “ Եւ զինչ յայդմանէ ։ ”

Գառգ. “ Թէ՛ հաճեցեալ Արարչին
ընդ արդիւնս Խաչի Փրկչին մերոյ՝
ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ , վասն սիրոյ նո-
րա ողորմեցաւ ընդունել զմեզ իբրև
որդիս իւր ։ ”

“ Գնան , գնան մարդ . ” ասաց այրն ,
” բանալի մարանիս բեկեալէ , և հա-
զար գործ . ’ի տան անկատար մնայ .
այնինչ այսպիսի դատարկ աս ու լիսք
յաւիտենից պէտս ունին , — Գիտես
զոք ’ի դարբին ինձ ։ ”

Չև բանայր Գուրգէն զբերան

իւր 'ի պատասխանի , այնինչ զուշ նորա յինքն յանկոյց աղիողորմ աղաղակաւ՝ կին ոմն գեղեցիկ , արտաքոյ սովորական տարազու աշխարհին պըճնեալ . և ասաց , “ Ողորմեան , ողորմեան ինձ՝ ո՛վ Քաջ , զի մանուկ իմ ստնդի յափշտակեալ 'ի զրկաց՝ աւանիկ գերի վարի : ”

Գառգ. “ Ո՞յք , տիկինն , ո՞յք համարձակին զայդ առնել՝ ընդ խաղաղ և խնամոտ իշխանութեամբ Ա ալեթայ : ”

“ Տես Քաջ , տես . ” ասաց կինն . և այնինչ մատամբացի ցուցանէր զայլ ոմն խօլ՝ որ մանուկ 'ի գիրկս դիմէր դէպ 'ի մեծ և ընդարձակ տունն ինչ յայնկոյս գետոյն , բարձր սարսպեալ և բերթանման բրգամբք զարդարեալ՝ յանկարծ խոյս ետ 'ի նմանէ այրն՝ որ խօսէր , և աներևոյթ եղև յաչաց նորա : Իսկ Գուրգէն մեր , որ սովոր էր բարիս առնել ընկերին առննայն մասամբ , մանաւանդ թէ և

տկարին 'ի սերս , ասաց . “Մի երկըն-
չէր Հորան , մի երկնչէր . այլ զհետ
պնդեաց իմ , և ես թափեցից Աստու-
ծով զմանուկէ 'ի գերջաց անտի :”

Օ այս ասացեալ յառաջ մատեաւ
'ի ճանապարհ իւր գէպ 'ի տուն ան-
դրբ , ուր Հարսնն առաջնորդեաց նմա՝
ընդ դարպաս ինչ երկաթի . որ բա-
նէր 'ի փողոց ոլորաշաւիղ . և ոլորէր
'ի միւս ինչ դարբաս երկաթի հաս-
տակառոյց քան զառաջինն . և ան-
տի սկսանէր դարձեալ պողոտայ ան-
ձուկ՝ ոլորմոլոր , մթին և զարհուրե-
լի : Ընդ որ գրեթէ կոյր զկուրայն
գնացեալ Գուրդենայ եհաս 'ի սրահ
ինչ ընդարձակ . և ահա յանկարծ
դուռն երկաթի փակեցաւ զկիտի նորա ,
ոչ մայր ետես , ոչ մանուկ . այլ լռու-
թիւն համատարած ամենայն ահա-
ւորութեամբ զարմանաց և զարհու-
րանաց՝ շուրջ սլատեալ զիւրեաւ :

Որ 'ի փորձանս աշխարհի
 Յուսով Աստուած հաստատի ,
 Նոյն իսկ նրմին տառապանք ,
 Հիւսին 'ի թագ արքենի :

Լ ՌԻՆ , մենաւոր և նքողեալ ե-
 կաց 'ի գառաղիլ անդր Գուրգէն
 առ ժամանակ մի . զի չորեքիուսի
 կալեալ և կափուցեալ արգելանին , ոչ
 զցայգ ինչ ցուցանէր որոշակի , և ոչ
 զցերեկ . այլ թուէր իմն թէ ընդ
 անհուն տարածութիւն յաւիտենից
 անկեալ լուղայցէ , անեղը և ապայոյս
 'ի վախճան : Ա անն զի՝ հոյակապ և հը-
 զօր շինուածն այն , որ 'ի Մազդա-
 քայ հետէ և 'ի Մանեայ՝ եղեալ էր
 ամենայն Մարաց և Պարսից տուն
 Սպանդարամեաի , ԱՏԻ կամ ԱԶԻ-
 ՆՈՒՇ . որ է՝ Հուր կամ Ատրուշան
 Գինեոյ համբուեալ՝ ուխտարան նո-
 ցա եղև ցլերջին հարստութիւն Սա-
 անեանց և գործարան ամենայն ա-

նառակու թեանց և զխոս թեանց՝ զորս միանգամ արքեցու թիւնն ստեղծ , և երևակայութիւնն օրինակեաց ՚ի միտս հեշտ որենոյ աշխարհին , — Օ այնպիսիսն ասեմ ՚ի մարդկային վրիպանաց՝ զորս ՚ի Հայաստան Ղրագաշիցոյց , և ՚ի Հնդիկս՝ Ռատ անուանեն աս զինք , և կամ սոսկ՝ Հուլի . որպէս թէ հուլից անառակելոցն տօն ,

— Բայց ՚ի նկուն լինել Սասանեանց յերեսաց խուռն յարշաւանաց Արաբացւոց՝ ընդ գրօշակաւ Օմարայ , այս Տաճար Վինեոյ ընդ կրկին նզովիւք փակէր , և սչ ոք ՚ի մարդկանէ երբէք իշխէր հուպ մատչել ՚ի նա . թող թէ և ՚ի ներքս իսկ մտանել :

Ուստի և յամաց բազմաց հետէ ամայացեալ կայր , և սլառաւունք իսկ առասպելէինն դիւաց անդր բնակել , և զլեարդս մտանողացն ՚ի բաց ճողոպրել և ծիւ առ ծիւ փանդանել : Ասէին ևս՝ թէ և Խօլից վայրենեաց

Թագաւոր՝ ահագնահասակ քաջօք
 և հսկայիւք իւրովք ադր մակաղէր ,
 աներևոյթ ՚ի մարդկանէ , և թէ՛ յա-
 ւերժահարսունք լիւրին Քնձու , որ
 առ ընթեր , հեծեալ յասուպս եր-
 բեմնալոյսս՝ կամ ՚ի հուրս մոլիս՝ երե-
 ւէին զգիշերայն՝ երթեկս առնել
 անդր , և զխօլահանաց գնդին զար-
 դարէին մարդազոհ խնջոյ՝ անպարկեշտ
 կաքաւուք և պարուք իւրեանց :

Մեծ էր ասուլիս հասարակաց ըզ
 տեղոյն . բայց Վուրգէն այր նլժ-
 դէհ և օտարական՝ էր՝ զի դուն ուրեք
 լուեալ , և էր՝ զի բնաւ ոչ հաւա-
 տացեալ նոցա՝ կամ առ ոչ ինչ հա-
 մարեալ՝ արիաբար յառաջ մլեաց
 զընթացս իւր դէպ յանել յայն գա-
 ռագիլ զարհուրանաց , և փակեալ
 դրամբք եկաց մէն և թշուառիկ ընդ
 ժամանակս բազումս ՚ի խաւարին , ոչ
 գիտելով զիշեր իցէ՞ ժամանակն՝ թէ
 տիւ , մինչև անագան ուրեմն հայե-

ցաւ և տեսանէ ՚ի խորութեան խաւարին յանկարծ լոյս փայլել և շիջանել զօրէն հրոյ մուլոյ՝ որ ՚ի վերայ գերեզմանացն շողայցէ : **O** ահի հարաւընդ առաջին տեսն , և վարկաւ թէ ոգի ինչ անդնդային զգեցեալ զմարմին լուսեղէն՝ յանդիման գայր աչաց լւրոց՝ կնքել զվերջին կորուստ իւր :

I հյսն վերստին փայլեաց . փայլեաց և հուսպ առ ինքն անցանէր , մինչ կէս զարհուրեալ և կէս զայրացեալ կորովին՝ յապուշ կրթեալ ահանէր . մինչ բարւոք հուսպ մատեաւ երեւոյթն , և վերստին փայլեցաւ լոյսն ՚ի վերուստ նորա : “**Ա՛յ , հ՛յ .**” ասաց **Վ**ուրդէն ՚ի միտս իւր . “**հ՛չ է կարևոր , եթէ դեք և դժոխք այսօրինակ ընդ խաղս երևեսցեն մարդկան՝ առանց մարդկան դիւարարոյից և դժոխացելոցն գործակցութեամբ նոցին :** **Ա՛վ** եթէ յօգնութիւն ինձ հասանէր **Ա՛մենակալն** **O** օրութիւն , որպէս

երբեմն Ակային Խորացելի՛ ՚ի Պննե-
նին Գազոնայ, և բուռն հարեալ կոր-
ծանէի զայս սանգար անմաքուր ս-
գւոց, կամ աներն համարեալ կալաղ
Խօյից զարհուրելեաց, որպէս զի ա-
ռաջնորդեցից զազգ մարդկան ՚ի փառս
և ՚ի սլաութիւ Հօրին,՝ Օ այս ասաց,
և աչք նորա ՚ի ցասմանէն առաւել
բոցս արձակէին, քան թէ ոգին խօ-
լական յիւրոց սլաութանաց, Ա Երու-
տին հուսլ փայլեաց լոյսն, և արին
անվհե՛ր յանկարծ ՚ի վեր յարու-
ցեալ բուռն եհար զնմանէ ընդ խա-
ւարին թանձրութիւն, և կալեալ զե-
րևոյթն՝ եհարսաստկութեամբ զգետնի,
և նստաւ ՚ի վերայ նորա :

“ Հողեղէն, թող զիս, ” գոչեաց
Խօյն ՚ի ձայն ինչ զարհուրելի : ”

Գորգ. “ Ա՛յ, Ա՛յ, հրեղէն հողե-
ղինի կալանաւոր՝ զթողութիւն աղեր-
սէ, այլ ո՛չ զերծանի երբէք ՚ի բաղ-
կաց աստի, մինչև ո՛չ յայտնեսցէ ինձ

զինքն և զէութիւն իւր :” Օ այս
 ասացեալ՝ յարուցեալ նստոյց առ ըն-
 թեր , և յաւել ասել ցնա : ”Մտո-
 տիսպառչոյց և անճանօթից Մլեւտա-
 րանի Որդւոյն Մատուծոյ՝ բաւական
 զարհուրանք ես դու՝ խաւարային
 գործով քով , բայց Վուրգէն սր-
 հանջէ ՚ի քէն յայսմ իսկ կիտի , կամ
 զկեանս և կամ զճիշդ հանգամանս
 նորա . ասս , ասպա թէ ոչ՝ մեռանիս :”

Պատսխանեաց ուրուական երևոյթն ,
 “Ո՛Տէր : Ես նոյն Հարսնիկ եմ , որ
 ՚ի խօսել ընդ քեզ հօր իմում , անցի
 դքե . և ողորմ աղաղակաւ իմով շար-
 ժեցի դքեզ յօգնութիւն գալ զհետ
 իմ : — Ի բազում ամաց հետէ է , զե
 հայր իմ , Սաւահազին անուն նորա ,
 մոլորեալ զհետ ազգի ազգի դիւթու՛ն
 և ախտարաց , զոր ինքն երազէ գը-
 տեալ ՚ի բաւիղս Ստահրայ՝ ուսոյց ինձ
 այսօրինակ որսալ զմարդիկ յայս գա-
 ռագիւլ անեւանելի , կողոպտել զնոսա

ի գոյից և ՚ի կենաց իւրեանց, և
 ասկերօք նոցա հմայս հմայել մեզ,
 և զառականս ընդերաց երկրի բանալ
 մեզ առ ՚ի դիւտ գանձուց և ականց
 պատուականաց նախադամեան թագա-
 ւորաց :

Գառգ. “Եւ այս փոխարէն բարե-
 րարուէ իմոյ, “Ո՛ւր է այժմ հայր քո :”

Ուր. “Գնացեալ է Տէր, ՚ի խնդիք
 դնտի ուրուականաց իւրոց, որ է՝ զի
 կենդանուոյն գերի վարեն զմարդիկ և
 բերեն այսր, և է՝ զի յափշտակեն զպոյս՝
 և բառնան զկեանս նոցա :”

Գառգ. “Արդարեւ հօր քում վա-
 յելէ ոգւոց ստրնոց տիրել՝ քան
 թէ զմարդիկ ոգեփոխել ՚ի Խօօրս .
 և այսքան չարիս առնել ազգի մարդ-
 կան : Բայց Գուրգենայ առաջիկայ
 աղատել զաշխարհ յորոգայթից նորա՝
 և քոյ :”

Ուր. “Ո՛չ Տէր, զի այր բարերարոյ
 ոմն թուիս, և չին կամք ինձ ախոյ-

եան բերել քեզ հօր խնամ, որ
 գիտէ զամենայն հնարս զվերին, զմի-
 ջին, և զներքին անդնդոց: Արք-
 պարանափոխ լինի յամենայն հակ, 'ի
 հողևորաց և 'ի մարմնաւորաց մինչև
 յանմարմինս և յերևակայականս ան-
 գամ, և առնէ զամենայն ըստ հա-
 ճոյից, և դեռ չիք երկրածին ոք,
 որ կորաց խուզել զխորս հնարից
 նորա:

Գառգ. “Մոլորեա Աղջիկ, զօրու-
 թեամբ Ամենակալ Հողւոյն Աստու-
 ծոյ՝ կարող է Գուրգէն խորտակել
 զամենայն զմեքենայս հնարից նորա,
 և զքեզ ինքն 'ի կանանոց Ալալեթայ
 կացուցանել 'ի—:”

Ուր. “Երանի էր, Քաջ, եթէ ա-
 ղախին նստէի տան քում, քան թէ
 տիկին ապարանից Ալալեթայ:”

Գառգ. “Քնդէր:”

Ուր. “Օ 'ի այր քաջ ես դու, և մի
 միայն 'ի մարդկանէ՝ որ համարձակե-

ցար շօշափել ձեռօք զանձն իմ . այն-
 րնչ սկայք յաւիտենից զահի հարեալ
 դողացան առաջի իմ . և թագաւորք
 պակեան ՚ի լուսոյ աստի իմմէ :

Գառգ. “ Դսկ արդ ։ ”

Ուր. “ Դսկ արդ՝ կալանաւոր քո եմ .
 մինչև դարձցի հայր իմ :

Գառգ. “ Շամփուշ է նա . զի զի-
 տաց ուսուցանել քեզ յայս որոգայթ
 արկանել զիս՝ զայր անմեղ . և ոչ կա-
 րաց հնարս ցուցանել քեզ յազա-
 տութիւն յիմոց բռանց . Արդ ՚ի բռան
 կան իմ , — չէ ։ ”

Ուր. “ Այո՛ ։ ”

Գառգ. “ Ուրեմն անկեղծ հաւատո՛ւ
 ինձ . զի հինգ հազար ՚ի հարանց քոց՝
 ոչ կարեն զերծացուցանել զքեզ աստի .
 Թերևս բարեգոյն ևս իցէ քեզ սրբ-
 տի մտօք ապաւինել ՚ի զթութիւն
 Աստուածալախ առն ումեք՝ քան թէ
 հօր անաստուածի , և բանալ ինձ զա-
 մենայն ճշմարտութեամբ , զի մի ապա-

չաւեսցէ մարդ, որ օգնել կարիցէ կարօտ ընկերին :”

Ուր “Այն Տէր, դու իբրև կարօտի օգնականութեան քո, զհետ եկեր լամ, բայց—:”

Գարգ. “’Ի բայց քո այդ՝ ապաստան կան կեանք քո՝ հօր՝ և զընտի Խօլից նորա : Գուրգէն ՚ի կեղծեաց զարհուրող ոք չէ :”

Ուր “Այ, այ, Տէր, ոչ գիտես՝ զի երևի նա արտաքոյ մարդ կային կերպի, զոտս եղջերեայս, զլուս եղջերեայ, և անձն եղջերեայ երևեցուցանելով : Գոչէ երեք անգամ զարհուրելի քան՝ զառիւծ, զօրէ՝ բորենւոյ կեղծաւորէ և ըստ աղուխտու խորամանկէ, յամենայնի գիտելով զշահ իւր միայն :” —

Գարգ. “Աղջիկ, որոց բանից քոց հաւատացիցես, ցոյս մայր որպէս դուստր Սարաւազիւայ — այնքան չարիս նիւթեցիր, մինչ սուտ մայրութեամբ, և ստագոյն ևս արտասուօք

յայս գառազիղ արկանել զիս :—Եւ
աստ ցնորական պաճուճանօք գաս
երբև զտղայ ստնդի երկեցուցանել
զիս՝ որ կարևոր բան չէ :— Օ արդիս
աղջիկ մի ես տկար , և 'ի ձեռին
խմում . եկեսցէ հայր քո՝ կամ ոչ .
դեռ ևս կեանք քո 'ի բռան խմում
կան : ()՛ն արի , և նախ ասա ինձ թէ
զի՛նչ այդ քոյ հուր մոլի :

Ա-ր. Սոսկ փոշի ինչ , տէր . կազմեալ
'ի ծծմբոյ խառնեցելոյ ընդ բորակի .
զոր արկեալ յաման կայծականց՝ որ
'ի գլուխ իմ , վառի , խակոյն՝ լոյս ար-
ձակէ և ցնդի : Արով ես 'ի ներքոյ՝
տեսանեմ զշաւիղ իմ , բայց այլք ոչ
կարեն տեսանել զիս . լստ առակին՝
թէ “ ճրագ զտակն ոչ լուսաւորէ :”
Աւստի և հոգևոր արարած ոմն համա-
լին զիս , կամ առաջօք ինչ տեսիլ՝
զլոյս իմ :

Գ-րգ. “Եւ այդու բիւրանգամ չա՛ր,
աղջիկ , որ 'ի հոգի կերպարանեալ՝

զհողիս կորուսանես . և 'ի լոյս առաջ-
 նորդեալ՝ ընդ խաւար շրջիս . վառեա՛
 ինձ զլոյսդ , և ցոյց ինձ նախ՝ թէ ո՞ւր
 ժողովէ հայր քոյ զաւար յափշտակու-
 թեանցն , ապա թէ ո՞չ մեռանիս :''

ԳԼՈՒԻ ԺԳ :

ՊՊԻԺ ՏԷՂՈՅ ՄՈՆ Է :

Քանի անագան՝ այնքան և սաստիկ
Վէ՛հ Արդարութեան կանխէ պատուհաս .
Զերկայնմտութեամբ քամահող մարդիկ ,
Կուտեն կայծակուննա ՚ի գլուխ իւրեանց :

ԱՈՇՏԱՅԵԼՈՅՆ ընդերկար ունա-
կութեամբ մոլութեան , և ուսելոյն
՚ի չարիս՝ անհնարին իմն թուի կակղա-
նալ ՚ի շնորհաց բարութեան՝ և ամոքա-
նալ յողոքանս ընկերին : Ուրուական
կերպարանեալս աղջիկ՝ ծնեալ և սնեալ
՚ի խնամս չարին՝ գրեթէ ընդ կաթին
ձգեաց յինքն զհոգի մոլորութեան .
և սիրէր առաջօք պատրանօք իւրովք
կործանել զհոգի իւր և հետևողացն՝
քան եթէ ճշմարտութեան բանին ան-
սալ և տպրել : Ասանորոյ յանկարծ
՚ի բաց ոստուցեալ ՚ի կուսէ կորովւոյն՝
այնինչ ՚ի փախչելն աճապարէր դէպ
՚ի դուռն խաւարաբորբ արգելարա-
նին՝ ներկայութիւն մտաց Վուրդենի
աղբեաց իսկոյն որոնել իւր նախ՝ զա-

ման հրոյ նորա և զծրար ծծմբոյն ,
 բնկեցիկ առննթեր բազմոցի իւրեանց :
 Եւ բռնալիր արկեալ ՚ի փոշոյն ՚ի հուր
 անդր՝ լոյս ահեղ փայլատակեաց , որով
 տեսեալ զառիթ տառապանաց , և զա-
 ռարկայն արդարացի բարկութեանն՝
 կալաւ զնա . և այնքան տրորեաց զնա
 ՚ի մէջ հզօր բազկաց իւրոց՝ մինչ յոգի
 ապաստան եղեալ նորա՝ առաջնորդեաց
 զնա դէպ ՚ի դուռնն կոյս , որ գաղտնի
 զսպանակաւ աղխախեալ և փակեալ
 անհնարին լինէր ումեք բանալոյ , եթէ
 ոչ նախ հմուտ գաղտնեացն եղեալ ,

Պետ անդ ևս ժամավաճառ լինէր
 աղջիկն՝ գալստեան հօր իւրոյ , և գըն-
 դի ուրուականացն ակն կառուցեալ . զի
 որս սարարտ համարէր իւր զՊուր-
 դէն՝ թէ Հայկադիտակն սկայու թամբ
 իրանաց , թէ Արայաչէն գեղեցկու-
 թեամբ երեսաց , և թէ Տիգրանիմաստ
 վսեմութեամբ մտացն՝ որ յանհամար
 գիւտս հնարից և հանձարոյ մի միայն ,

Երկար ունակութիւն մոլութեանն
խանգարեալ եղծեալ և ապականեալ
էր գլխովին զընութիւն նորա : Ամ-
բողջ դիւացեալ հոգւով՝ ոչ բնաւ
հայէր տեսանել ՚ի նա՝ ըստ արտաքին
հանգամանաց դիտակին և զներքին
հոգւոյ զընդաբոյս փթիթս հրաշատե-
սիլ ծաղկանց առաքինութեան . տինն
թէ՛ և զսարարուն ստուղս առաքինի
վարուց նորա , որով միայն մարթ է
զմտողն Աստուծոյ նմանեցուցանել՝
նախատիպ իսկութեան իւրոյ : Իգա-
կերպարան պատկեր՝ Ստիանձու եղեալ
գողջիւր , կուրանայր յարեն ակունել
Արւոյն : Այտացուլ խօլից նմանեալ
ոխայր մախանօք ընդ քաջի արարսն
բարեաց : Օձանման գալարէր , սո-
ղայր , սողոսկայր շաղաշուրթն բերանօք
և բարոյիւք միանգամայն՝ ազատ ՚ի
ձեռացն փրծանել , և զանձն բարերա-
րին ՚ի խորխորատ արկանել : Օգայ-
սէր խորհուրդս անօրէնութեան ՚ի

որտի իւրում, զի գէթ միանգամ
 Շամիրամական լղձիցն հասանիցի,
 Անպարկեշտանայր շունն 'ի շրթունս
 իւր, զի թերես 'ի ծայրագոյն գահէ
 անտի ողջախոհութեանն գայթակղե-
 ցուսցէ զԱրին հայկազուն՝ 'ի խոհերս
 դժոխային խորհրդոց Պետափրական
 պառաւոյն, Բայց 'ի զճւր աշխատ
 եղև, այնինչ միայն յիշատակ շնոր-
 հացն Աստուծոյ, գիշերային զրու-
 յատրութեան իւրոյ, գթութեան
 Վաչագանայ, և գեղոյ սքանչելւոյն
 Վարսենակայ՝ անշարժ արձանացու-
 ցանէին զնա՝ որպէս զարհին մեր Այ-
 բարատ՝ 'ի վերոյ քան զամենայն հե-
 դեղս հրապուրանաց և անմաքուր ցան-
 կութեանց նորա:

“Մէ յիս լինիս՝ տէր, ո՞չ յիս,”
 ասէ աղջիկն, “որ 'ի հարց և 'ի հա-
 ւուց հետէ գանձեալ ոսկի և ար-
 ծաթ բազում և ականս պատուականս 'ի
 զանազան բաւիղս երկրի՝ համբարեալ

դիզեալ կան 'ի ժառանգութիւն ինձ ,
 Խոստացիր ինձ միայն զքեզ , և ահա
 բացեալ զայս՝ ցամաքեցուցից զաւու-
 զան ջրոյն՝ որ 'ի միջավայր գաւթիս
 Ատրնուշայ , և 'ի յատակին ցուցից քեզ
 սալաքար ինչ աղիղան վեցանկիւնոյ՝
 հատեալ 'ի քարանալի յաղբերացն
 Խոզանայ՝ 'ի հիւսիսոյ Ասպուտանի .
 ընդ որ 'ի ներքս մտեալ քոյ՝ և—, ”

Մինչ խօսք 'ի բերան էին դստեր
 Սարաւազինայ , ահա թնդիւն ինչ 'ի
 ներքոյ ոտից նոցա . — Յուշ . ահա և
 թնդիւն վերստին , և երեքկին լսելի
 լինէր : Թուէր իմն թէ ոգի ինչ
 սանդարամետական յաղիս երկրի գետ-
 նաչարժ ահագին յարուցանէր 'ի ներ-
 քոյ ոտից նոցա : Օարմացաւ , և
 գրեթէ ընդարմանայր կորովին , այլ 'ի
 ձեռաց չտայր զքածն , մինչ դարձեալ
 թնդաց երկիր , և որոտ ինչ ահաւոր
 լսելի եղև 'ի ներքուստ . որ ոչ ձայնի
 մորդոյ նման և ոչ բառաչոյ անասնոց ,

Ընդ այս՝ անդր քան զչափն զայրա-
ցեալ Արուոյն Հայկազնուոյ՝ որոտաց
ի ձայն բարձր, «Բաց ասեմ, աղջիկ»
Եւ ընդ ասելն այնքան սաստիկ ող-
բեաց զպարանոցն՝ մինչ թուէր թէ ի
բաց բառնայր զայն յանարժան գիշոյ
նորա :

Կամայ ակամայ եբաց նա զդուռնն
յաղթ, և աչք Վուրգենայ՝ որ յե-
րկոց աւուրց հեռէ կացեալ յանկոյս
ի խաւարին՝ շացեալք գողջիր ի միջօ-
րէական ճառագայթից ահեղավայլ
տունջեանն՝ դեռ հազիւ ինչ տեսա-
նէին՝ այնինչ յանել արգելանաց ան-
տի արտաքս ոստեաւ, ընդ իւր ձը-
գելով զառաջնորդուհին չարեաց :

Անհ ցածու թեամբ ծունր էած ի
գետին, և զառաջին ժամ արեատե-
սին նուիրեաց աղօթիւք ի փառս Ա-
րարչի և փրկչի իւրում, Քածն չա-
րադէ՛ ոչ զԱստուած բնաւ ծանու-
ցեալ, և ոչ զաղօթից զօրութիւն ու-

սեալ՝ համարեցաւ թէ առ վտանգէ անկաւ արին, և հնարէր ճողոպրել ՚ի ձեռացն, զի գէթ ահաւորութեամբ զարհուրանաց մղեցէ զնա ՚ի կամս պագչոտութեան իւրոյ, ուստի միանգամ և երկիցս հծծեաց. «Ահա ոտնաձայն, ահա հայր, և ահա ուրուականք նորա:»

Այլ Գուրգենայ՝ որ ՚ի մթանն ոչ երկնչէր ՚ի մահուանէ, և աստ ՚ի լոյս միջօրէի խաղալիկ եմն համարէին կեանք և մահ, «Եկեցսէ թող հայր քոյ՝ աղջիկ, և որոց ընդ նմա և հաճոյք իցեն, — ինձ ընդ այդ փոյթ բնաւ իսկ չիք. այլ եկ և բաց ինձ զականն՝ ուստի թնդայր որոտումն, Կամայ ակամայ եբաց զդուռնն, զի համարէր թէ զօրութեամբ հմայից իւրոց թերևս յինքն յանկուսցէ զարին, կամ պատաղեցուցանել կարիցէ զնա սնտոեք տեսարանին՝ ցգալուստ հօրն, Ընդ ներջ և ձիգ ինչ պարանոց մտից՝ ՚ի

ներքս անդ սողացան Պուրդէն և ու-
 րուական հրապուրիչ իւր, գտին զայն
 ահաբլի սանդարք իմն ապականու-
 թեանց և եղծութեանց, եօթնանկիւնի
 իմն ձեռով, խորշ ՚ի խորշս բաժանեալ.
 և յիւրաքանչիւր ՚ի նոսա պատկեր
 երկնային մոլորակաց՝ կարի այլանդա-
 կլս, դիւաւրօշս, ձիանհանգս, վիշա-
 պատտունս, ցնագլուխս, կապկանմա-
 նիս և վարաղակերպարանս : Աստի
 խալամք տեսակասպառ յուշկապար-
 կաց, նհանգաց, և փղացլուց, անտի՝
 կմախք օձից թիւնաւորաց և վիշա-
 պանցն ահաղնաց, մնատեալ և գօսա-
 ցեալ գլուխք և գանգք մարդկան
 յաղթանդամոց, որպէս և մոմեայք
 արանց և կանանց յօրապակաս վի-
 ժածէ ցծերն զառամեալ ամօք :
 Շուրջ զնոքօք էին խժութք և բլ-
 ժութք ազգի ազգիք. է՝ որ լի ճար-
 պով մարդոյ. է՝ որ լլիկղամբ չորքո-
 տանեաց. և է՝ որ ծծովք ոսկերաց՝

և կորդացեալ արեամբք նոցա, Իսկ
 Ք ձեղունց ականին գլուխ ՚ի վայր
 առկախէին գողջիւր անհամար թուով
 այր, կին, տղայ, մանուկ, օձ, վի-
 շապ, սողուն, զեռուն, և այլ ամե-
 նայն խառնաբնդոր արարածք. որ կի-
 սամեռ, և որ դեռ տակաւին կեն-
 դանի: Արոց էր՝ զի անօթ խեցեղէն
 կախէր զպարանոցաց՝ յընդունելու թի
 ժահից հոսեցելոց ՚ի նոցանէ. էր՝ զի
 անկան մեծ զետեղէր ՚ի ներքոյ, և էր՝
 զի խողովակ եղեգեայ կամ անադեայ
 յանօթոց յանօթս հաղորդէր զքամոց
 նեխութեանց նոցա: Անդանիք և
 առուգունքն ՚ի նոցանէ յոգիս իւ-
 բեանց ապաստան, թափ առեալ ընդ-
 հարկանէին ՚ի ձեղուն ականին, և ա-
 հագին ցնդմամբ ջախէին զխեցի և
 զգլուխս միանգամայն, Ք սամնե լի տե-
 սարան, որ շարժ էր զՎուրդէն յողորմ
 և ՚ի կարեկցութիւն՝ թէ մարդկանն՝ և
 թէ անասնոց, այսօրինակ դատապարտե-

լոց յանօրինաց ՚ի մարդկանէ անսարտականն մահու՝ ՚ի խաբս երեակայականն ցնորից և եթ : Քութայր նա ՚ի փրկութիւն համարարած էակացն , բայց և այնպէս՝ ՚ի ձեռաց ո՛չ կամէր լքանել զվհուկ գուստրն Սարաւազինայ : Աննորոյ առ նախ՝ կապեաց զնա չուանաւ ընդ մին յերկաթի շրջթայիցն՝ ընդ որմն բեռելոց . և ոտից կռիւ արարեալ զնեաց զգիս կախելոցն , և յորս եգիտ զառկայծեալ ինչ պայծ կենաց՝ իջոյց խկոյն և դարման տարաւ : Այլ ՚ի զ՛ուր . զի անցեալ վերացեալ էր յոյս կենդանութեան :

Անդ և վիշապ ինչ ահագին՝ որ ՚ի պարզել շնչոյն զգլուխ պղնձաճոյլ կամփսակաւն ՚ի ձեղունն հարկանէր , և թնդիւն մեծ յարուցանէր՝ խզեաց յանկարծ զկապ առասանին , որով կախեալ էր . և յանկանելն ՚ի գետին՝ թափ առեալ անհնարին ուժգնութեամբ անկաւ ՚ի վերայ վհկին . թէ-

պէտեւ բաղմօք ՚ի տեղւոջէն տարակայ :
 Եւ մինչ չեւ էր Պուրգենայ յետս
 հայեցեալ՝ եհար ջախջախեաց զնա
 և զինքն ՚ի մահ : Այաղլաղակի սա-
 տակեցան երկոքին ևս . և մնաց Պուր-
 գէն միայնակ ՚ի մէջ շաղղաց գիշոցն՝
 դէզադէզ կուտակելոց . զարմացեալ
 ընդ անագան , բայց և յարժանահաս
 պատուհաս արդարութեան Աստուծոյ
 ՚ի գլուխ ամբարշտին : —

ԳԼՈՒԽ ԺԳ .

Բարին զվարձս ընդ իւր սնի :

Չոր կամիս օրհնել զթուփեամբ՝ ԱՍՏՈՒՆՎՍ ,
 Սատան և Սանկարք սատարեն նմին .
 Բայց զոր Լքանես , հոյլք հրեշտակաց
 Ոչ մազ մի գոնեայ փոփոխել կարեն :

ՎԺՈՒՄ Բ և խոհերք իւր շուրջա-
 նակի պատեալ պաշարէին զԱրին Հայ-
 կազուն . մի միայն յահագին գառա-
 գղին՝ զաւուրս երիս անսուազ տու-
 տյտացեալ , և յամէն ուստեք կուտէ
 կաշկանդեալ ՚ի զայր և զարհոյր մօ-
 տալուտ վտանգի կենացն պատուա-
 կանաց : Վարանաց ՚ի վարանս ելանէր .
 Հիանայր , սքանչանայր մանաւանդ՝
 ընդ յետին անմտութիւն մարդկանն ,
 և ընդ անսահման երկայնմտութիւն Ա-
 րարչի նոցա : « Բարէ . զի եթէ գործք
 Աստուծոյ անհասանելիք և անճառք
 իցին՝ ասէր , ապաքէն և արարք մարդ-
 կան բանաւորաց անպատումք են ար-
 դարև՝ : Հայեաց աղէ յարքունիս

Ա չազգանայ և ՚ի փառս Ա յլէթայ .
 և ահա՛ ծաղկունք սիրոյ և շնորհաց ծի-
 ծաղաւէտ ծածանին , Հայեաց ՚ի բա-
 ւ իղ այս սանդարամետականն . և ահա՛
 ժահերք և զարհուրանք երուանդանան
 առաջի քարացուցանել զսիրոս հայե-
 ցողացն ՚ի սոսա : Ա՛լ Քանն , Քանն .
 հրանի թէ իբր զգործի իմն արհես-
 տաւորաց ընդ հարկաւ հոլովէիր՝ քան
 ինքնիշխանաբար : Քայց և յայնժամ՝
 զԱրարիչն իբր զնախանձոտ , և զառա-
 քինին իբր զաննշան մոլի ոք յօրի-
 նէիր , — յերկոսին ևս միօրինակ վտան-
 գաւոր : Գեղեցիկ իմն տողեսց զքէն՝
 որ ասացն թէ՛

Կայցէ բու ուրեք այնքան լուստոեաց
 Ա քան աստ մարդիկ են իմաստնատեաց ,
 Որ կոյրք զկուրայն ՚ի կորուստ փութան .
 Տանջին չարաչար և չըզուշանան :

Չի ազատիշխան ընտրութիւն կամաց
 Չոր տայ բանեղեաց Բարին աննախանձ ,
 Անհարկ ՚ի հարկաց կալ Աստուածարար
 Վարեն վատթարեալք ՚ի կորուստ անձանց :

Սրանան ՚ի թե ս՝ սրարշաւ Մտաց
 Անդր քան զահեղ Ատեան Կարելեաց ,
 Լծեն զբարձուես ընդ խորս անդնդոց •
 Եւ զուրոյն զչափ կշռեն յարգանաց :

Այլ ինքեանք ՚ի չափ անդ անչափանան •
 Զամեհին կրից խղին զերասան •
 Ուստի կատաղի Յանկութիւն չարեաց •
 Գրլէ ըզնոսա յայս զեհ խոհերաց :

Այ՛ն ձեր ախտակիր բանի անդրանիկ •
 Այ՛ն կոյր ընտրութեան խառնածին Պարիկ ,
 Որ մեղաց իւրոց առ դատակրնիք ,
 Մահու պարարել զիւր յու շկապարիկ :

Օրնանին աստուտ , և ոչ յԱստուածուստ
 Մեղք մեղկաղիտաց ինքնագիւտ կորուստ ,
 Այլ քեզ պատանի՛դ՝ թող համարեսցի
 Վերագոյն բարի՝ ՚ի չարէզ փախուստ :

Օ այսպիսիս խօսեցաւ նա ՚ի միտս
 իւր • և յուշ բերեալ զոր միանգամ
 ասացեալ էր աղջիկն՝ զդիւթական ,
 տինա թէ՛ և զդիւական հնարից հօրն՝
 խորհէր ելս գտանել յանելանելի
 դժոխոց անտի , և ազատ գնալ առ
 փրելին Արսենիկ , որոյ հոգք է

մտածութիւնքն զիւրմէ՝ առաւելութիւն
 քան զինքնափորձ տառապանս իւր :
 Հայթհայթեաց եզիտ իւր յականին
 գամս մեծամեծս վարսեալս ընդ որ-
 մունս նորա , և լամբս երկաթիս ըզ-
 նոքօք յաղթս : Դամաւլաճառ եղև
 շատ , մինչ կորզեաց ՚ի բաց՝ զմի կամ
 զերկուս ՚ի նոցանէ . երեր արտաքս
 թերևս ընդ որմնն ՚ի վեր՝ աստիճանս
 ձգեսցէ վերելից իւրոց : Մոռացեալ
 էր գուցէ զյարաբարդ և զմէջ ընդ
 մէջ խրամախոր յաջորդութիւնս պա-
 րսպացն . բայց և այնպէս ստիպեալ
 ՚ի հարկէ՝ թէ կարող , թէ անկարող ,
 ձեռն ՚ի գործ ազատութեան արկանէր .
 թերևս փրկութեան հասանիցի :

Ս օրն բովանդակ աշխատելով հա-
 զիւ Հայթհայթէր ՚ի ծայր միոյ ՚ի պա-
 րսպացն ելանել , մինչ ահա որոտ ինչ
 ճիւղաղային , նման ունալոյ գայլց
 քաղցելոց թնդայր ընդ ունկն նորա :
 Աճապարեալ Վուրգերնայ յինքն ձը-

գերաց զգամս և զառասանն՝ որով 'ի
 վեր ելեալն էր. և անշշունչ կայր մնայր
 ելից կատարածին հետազօտ : Արոտ
 ահագի՛ն դարձեալ. և ահա փեղկք
 դրանդեացն շունչմամբ մեծաւ անկան .
 և 'ի ներքս մտին գունդ յուշկապար-
 կաց ընդ առաջնորդութեամբ Սարա-
 ւազինայ . որ արդարեւ գլուխ յեղ-
 ջիւր աւարտեալ, և ոտք յեղջիւր
 ծայրացեալ՝ գլխակաշի ընձուց և վա-
 գերաց լի անհամար բժժանօք և դիւ-
 թական կերպարանօք այլանդակեալ
 զանձամբ նորա, լար օձագալար յո-
 տից ցգլուխ խռուեալ՝ զօրէն Սիւլայ
 վախճանարար չաստուծոյ Հնդկաց՝
 առնէին զնա արդարեւ բանսարկու մեծ
 'ի խռան խառնադէմ ճիւաղաց իւրոց,
 գիւանման տարագելոց 'ի նմանութիւն
 կապկի, վիշապի, յուշկապարկի, և
 այլոց սոսկալի նմանութեանց՝ ընդ
 որս սարսէր և նոյն ինքն բնութիւն :
 Արք խառնիխուռն յարձակմամբ, և

ձիւաղաճայն ուռնալով ՚ի ներքս մլտեալ հանդիսեցին նախ զսանդարամետական իմն սարոյր դժխային մարդից իւրեանց, որովք սովոր էին միշտ ահաբեկ առնել, զորս միանգամ քաճն յայն գառազիղ հրապուրէր, և ապա կողոպտէին և կորուսանէին զնոսա ՚ի հմայս իւրեանց :

Այլ իբրև աչք հարան դէպ ՚ի դուռն բանտին բացելոյ . և ականին՝ որ ՚ի ներքոյ, գոգջեր զմոլիխինդ արքեալք՝ զիրերօք հարան անհնարին կատաղութեամբ, Եւ ՚ի ներքս մտեալ և զդուստրն զ իւսպետին դէշ գտեալ նեխոտ և ՚ի մէջ զազրանաց անկեալ՝ աղաղակ ահագին բարձին : Անդ էր տեսանել զՍարաւազին յաղթ ուռամբ ՚ի վերայ յարձակել նորա՝ որ սալար սատանայից անուանէր, և միով հարուածով դի տապաստ յերկիր կործանել զդիւակից դիւթութեանն, “ Օ ՚ի հմայս չար հմայեցեր ինձ, ասէ :

Գ.և՛ . որ ասացեր թէ ցարդ Գ.իւլ-
 սում զԳուրգէն ապխտեաց մեզ ՚ի մո-
 միայ . և ահա՛ նա չի՛ք . և սա ընդ մե-
 ռեալս համարեցաւ .” Մինչ բանք ՚ի
 բերան էին նորա, և սալար սատանայից
 ՚ի ճապաղիս արեան թաւալէր՝ յոգիս
 ապաստան, մի ոմն ահռելի յուշկապար-
 կաց անտի յառաջ մատուցեալ՝ շամի-
 րեաց , ՚ի նա զհաստաբուն նիզակ իւր ,
 և թոբաթափ արար զնա՝ որպէս երբեմն
 Հայկազունին մեր Տիգրան՝ զստու-
 ածացեալն Աժդահակ : Ապա խուժան
 արբանեկաց երկաքանչիւրոց նոցա ըստ
 երկրածին հսկայիցն առաջնոց . կամ
 սերնդոց Արմզդան և Արհիման՝ որք
 ՚ի կորուստ մարդկան միայն միաբանք՝
 այլ բնութեամբ իրար հակառակք՝
 կատաղի սրտմութեամբք զիրերօք հա-
 րան և ՚ի միմեանց սատակեցան . մինչև
 մնաց մի ՚ի նոցանէ , որ վէրս սաստիկս
 ընկալեալ յաջոյ ընկերին՝ թաւալ-
 գլոր մեկուսանայր ՚ի միջոյ դիականցն

անկեր լոց . հայհայթէր ՚ի բաց դնել
զգիմակն դիւական , և մարդկօրէն դար-
ման տանել հարուածոյն :

Յայսլայր Պուրգէն ուշ եղեալ
կատարած ՚ի իրացն՝ հրեշտակօրէն կա-
րեկից լինէր անմտութեան գործոց
նոցա . թէպէտև կամաւ կորուսելոցն
անհնար էր օգնութիւն : Բայց իբրև
ետես դասլրեայն ՚ի մեռելոց մեքանալ
զգիւութիւն , և մարդկօրէն հեծել ընդ
ցաւօք՝ քաջ կշռեալ զգօրութիւն իւր
ընդ առն ՚ի վտանգի կինացն՝ ձայնեաց
՚ի վերուստ . « Ապաշաւեաց հողերէն ,
Աստուած ՚ի փրկութիւն փութայ քո »

՚ի վեր հայեցաւ այրն կրօնական
աքանչանօք . արդարև զոգի անմար-
մին համարելով՝ ուստի յանակնկալս
լսէր զձայնն . և ասաց : « Պետևս
փրկութիւն կայ ինձ . փառք քեզ Տէր »
Ընդ այս՝ նաև Պուրգէն զարմացաւ ,
զի գրեթէ ակն ոչ ունէր այսօրինակ
դաւանութեան ՚ի դիւէն . ուստի և ա-

ասաց, “Ասի տակուսին փրկութիւն քեզ
 եթէ այր իցես :” Ալ ընդ ասելն՝ ըզ
 ծայրէ պարսպին սնդեալ զմի ՚ի գա-
 մացն՝ էջ առասանաւ ՚ի վայր , և ասաց
 “Դրաւ դու ՚ի դիւաց անտի չես :”

“Ո՛չ՝ տէր ,” պատասխանեաց նմա
 այրն , այլ սերկեան կալանաւոր միայն :”

Առ որ փութացաւ քաղեաց իսկոյն
 բոյս սպանդի , թրմով նորուն լուաց
 յստակ զլիրաբերանս անկելոյն , պաս-
 տառ հատեալ ՚ի դիականց անտի սպա-
 նելոցն՝ պինդ պատեաց զայնս , և
 հեշտիկ իմն հանգուցեալ զնա ՚ի խըշ-
 տիսն՝ եհարց , եթէ մարթ ինչ էր ամո-
 քել իւր նախ զսաստկութիւն քաղ-
 ցոյն . զի գրեթէ նքթեալ էր ՚ի բազ-
 մօրեայ անսուաղութենէն :

“Տէր , և ես ինքն սերկեան կալա-
 նաւոր գոլով՝ որպէս և ասացի , ան-
 տեղեակ եմ վայրացս : — Բայց եթէ
 յառաջեսցես դէպ ՚ի շրջան նեղուցիդ՝
 որ հանէ ՚ի սրահ անդր գմբեթակապ

յարկին , գիտեմ՝ զի ճաշ Սարաւա-
զինայ՝ զոր բարձեալ բերաք՝ ՚ի պատ-
րաստի գտանես անդ . առ և կեր :

Վուրդէն առեալ զմի ՚ի նիզակացն
անկելոց և զսուսեր՝ վառեցուռ նոքօք
յասպահովութիւնն ասպագայ վտանգի
իրիք . զի ո՛վ խոստանայր նմա զխաղա-
ղութիւնն ՚ի խառնարանն խօլականացն ,
Եւ խորտակեալ զսխտանիս ՚ի միա-
ցորդացն , զի մի զոյժ ակոյնինն յա-
ւելլուցուն՝ գնաց , եզխտ զծրար մեծ
յոյժ՝ լի հացիւ , և առ նմա անկան
մեծ խուփ ՚ի բերան կախուցեալ .
զոր իբրև երաց , — անչքի ՚ի բարին . զի
ահա՛ որոջ պարարակ ճարպովին խորո-
վեալ ողջ . և գաւաթ ընդ գաւոյ գին-
ւոյն առննթեր եդեալ :

“Տուք գինի տրամեցելոց” ՚ի միտս
անկաւ Վուրդենայ . վասնորոյ քաղ-
ցեալ և անսուաղ որսէս և էրն՝ յաւուրց
բազմաց , ճշմարիտ Հայկազնութեամբ
՛նախ զգիս անկելոցն հաւաքեաց կար-

գաւ ՚ի գուր ինչ՝ որ առնթեր և ամփո-
 փեաց զնոսա, Ասլա գնաց և Տրդատո-
 րէն ուս ՚ի ներքս տուեալ վիրա-
 շորին՝ ած ընկողմանեաց ՚ի տախտին .
 առ լի գաւաթաւ գինի՝ մատուակեաց
 յումս նմա . և հուսկ ուրեմն ինքնին
 նստաւ ՚ի վայելս պարգևաց բարու-
 թեանն Աստուծոյ . և կերաւ որքան
 ինչ և պիտոյն էր : Արբ նա և ՚ի
 գինւոյ անտի , և դեռ գաւաթ ՚ի ձե-
 ռին էր՝ մինչ քուն ինչ անուշակ կալաւ
 զերկոսին , և հանգոյց զնոսա յաշխա-
 տանաց աւուրն :

ԱՍՏԻՆՆԵՐ զուգեաց, Մարդ մեկնեացէ
 Ձիս ՚ի գրկաց Դիւցազինն,
 Բարեաց որոյ կցորդ եղէ,
 Չլինիցիմ և չարին :

ԵՐԱԶԸՆԴԱՆ Արաղուն Արտա-
 շատայ մարգարէ ոք լինէի թէ նստեալ
 ճառէի քեզ մի առ մի զանրջոց Հըս-
 կային ՚ի քուն՝ յաշխարհ անդ ոգե-
 դինացն. և թողուի զԱրսենիկ ան-
 փոյթ եղեալ կամ մոռացեալ զԳուր-
 գէն զիւր մի միայն Քաջ արանց :—

Իբրև դարձաւ Հասո ՚ի տուն,
 երես կնճռեալ տխրութեամբ, սիրտ
 հիւժեալ, և աչք արտասուօք լցեալ՝
 զհարցն առաջին՝ զոր արար նմա հրա-
 շակերտն ՚ի կանայս՝ էր, թէ՛ “Ո՞ւր
 արդեօք իցէ Գուրգէն :”

“Ո՞չ նա ընդիս ել ՚ի գործ,”—
 պատասխտնեաց նմա Հասո, “և ՚ի մի-
 ասին չհասնօք ցհրապարակ անդր,—
 Ո՞հ Տէր :”

Այսինքն «Այն լնդ քեզ ել . և հասայք ասես , ՚ի հրապարակ անդր . բայց էր քոյ այդ աւաղումն աղու :”

Հ... «Օ ի վիճակեցաւ ինձ արտաքս քան զքաղաքն ելանել ՚ի վերանս Ալալէթայ—զհնի թողի զնա . և չգիտեմ , զի՞նչ պատահար չար կալաւ զնա :”

Այսինքն Մի Հասո , մի . — չար մտան չունի բնաւ լնդ Վուրզենայ միշտ բարւոյ . գուցէ անձանթ փողոցաց և կրկնոցաց քաղաքիս՝ յանկեան ուրեք մոլորեալ՝ յամէ զգալն . ել ՚ի խնդիր նորա . ել :

Հ... «Վիտես Տիկին , թէ զիտորդ սիրեմ զՏէր իմ , — սակայն —”

Այսինքն «Սէր զսակայն ոչ գիտէ . եթէ արդարեւ սիրես զնա՝ Հասո՝ , ել . տես ո՞ւր արդեօք իցէ նա :”

Հ... «Արտաքոյ խնդրանաց իմոց , Տիկին , զի — ,”

Այսինքն «՚ի վրասնսն Ալալէթայ :”

Հ... «Ո՛չ :»

Ա... «Ո՛ւր ապա մանուկ , և զի՛նչ այդ քո Օ ի— :»

Հ... «Օ ի լուսյ թէ Մտրնուչ որսացաւ այր մի՝ 'ի կնոջէ դիւին :»

Ա... «Պարզ ասա , Հասո՛ . զի՛նչ Մտրնուչդ եցէ , և զի՛նչ կին դիւին . ցնորիս թուի :»

Հ... «Ի՛մ հօր գերեզմանն—զի զոր լուսյ՝ զայն խօսիմ :—Մտրնուչ դիւժոխք դիւաց է , ուր կանայք նոցա որսան զմարդիկ՝ և կեան լերդօք նոցա :»

Ա... «Տարտամ ես դո՛ւ , և դեք քո , Հասո՛ , չասացի բա թէ ցնորիս :»

Հ... «Հա՛ Վալլահ՝ .—ամենայն Տուն Վալէթայ զիս բանիբուն ճանաչէ , և դու միայն ցնորեան :—Մտրնուչի թէ Մտրնուչ դիւաց դարան է . և թէ անդր որսացաւ նա . այլ զինչ :»

Ա... «Ո՛վ . Գուրգէն :»

Հ... «Մտնն այր մի ,—Գուրգէն

Թէ այլ ոք՝ ոչ գիտեմ։”

Ա. «Չհարցեր ինչ զնշանացն ,
չգնացեր ՚ի խնդիր . և ցարդ այդպէս
ցուրտ և անփոյթ բաջադես , Հասօ՛ւ։”

Հ. «Հարցի . և նշան՝ զոր տան
մարդիկ է՝ Թէ այր մի որսացաւ ՚ի
կնոջէ դիւին . հասկացար .—Ելի ևս
՚ի խնդիր , և եօթն սոխ յողորմու-
թիւն բաժանեցի կարօտելոց .—խեղճ
մարդիկ , զիարդ փափագանօք ընկա-
լան զայն , և փոխանակ աղօթեցին վա-
սըն—հողւոյն :

Ա. «Օ ինչ կամիս յայտնել ,
Հասօ՛ւ . Գուրդէն սպանաւ ասես։”

Հ. «Տէր մի արասցէ , Տիկին . հո-
վանի նորա անպահանս մինչև յաւի-
տեանն .—ոչ ասեմ Թէ սպանաւ . այլ
որսացաւ ՚ի դժոխս . գուցէ և լեր-
դաճան իսկ կորեաւ մինչ ցարդ , զի
գեք զլեարդս ուտեն։” —

Տաղտկացեալ Ա. արսենկան ՚ի տար-
տամ և ՚ի կացկամ խօսից աստի Հա-

սոյի , որոշեցաւ 'ի սեռնեակ իւր առան-
 ձինն . և սրտառու չ աղօթիւք սպա-
 սէր դեռ դարձի սիրազնին , այլ 'ի զճւր :
 Թաւալեցան յաղթ և յամբ հոլով-
 մամբ ժամքն գիշերականք , և դամ-
 քան զքամ ծանրացան 'ի վերայ հո-
 դուոց և խորհրդոց Չքնազին : Ա՛չ
 նիրհ արուանաց տուեալ , և ո՛չ հան-
 գիստ իրանաց՝ լայր դառնապէս . և
 կանխէր առ Աստուած սրտառու չ
 մորմոքանօք . դառնայր և Հնարս
 Հնարէր . թէ ո՛ւր , կամ զիանդ գտա-
 նիցէ զԱրին կաթողին :

Այդ զցայգն մերկանայր , և նու-
 րահար շտաւ իղք առաւօտեալ Արե-
 ւուն դեռ նոր զօծանէին զձիւնահեր
 գագաթս լիրանց յոսկի և քրքում ,
 այնինչ զարթուցեալ Արսենկանն
 զՀասօ 'ի մեռօրինակ թմբու թեմէ
 խորդալոյն՝ յորդոր մատուցանէր նմա
 զհետ գալ ինքեան : Այլ անարին
 կէս քուն կէս արթուն՝ զաչս շփէր

անելով “Ես զհետ քոյ և յԱրտրոն
 նսւշ, քաւ եթէ եկից,” Անդ և հա-
 նի նորա պառաւ պայապաշտ՝ յանուն
 տեղոյն և եթ պակուցեալ եխից մա-
 տամբ ք զականջս իւր՝ և ասէ, “մի
 և մի բնաւ դո՛ւտար իմ, յիշեսցես գէթ
 դայդ անուն, գուցէ դիւաց լուեալ
 և լերդահան կորուսցեն զմեզ,”

Ի նանիր վաստակեցաւ Արսենիկ
 համոզել զնոսա գէթ յապարանսն իշ-
 խանին. թերևս զձեռն օգնականութե
 նորա գտանել մարթասցի՛ի թիկունս
 իւր. այլ չեղև հնար. Օ ի երկնչէին
 թէ մի գուցէ Այլէթ արտասուաց
 Արսենկանն ապաժոյժ՝ կամ անձամբ
 զանձըն՝ ի վտանկ արկանիցէ, և կամ
 զցասումն սրտմտութեան իւրոյ՝ ի գը-
 լուխս իւրեանց կարկտեցէ. Տեսեալ
 խորհականին թէ ոչ ողբ և ոչ բո-
 ղոք իւր ազդեն ինչ՝ առ բոակաւ լի
 ոսկի, զանձամբ սփաճաւ զշղարշ, և
 զերեսօքն առեալ զգիմակն՝ ել մէն

միայնակ 'ի փողոցս Միանդուաբայ՝
 դէպ յապարանս իշխանին: Անդ ըզ-
 ճանապարհայն պատահեալ ջրուոր կա-
 նանւոյ որ կուժ և կամփսակ յու-
 սունս ջուր կրէին և ցանէին 'ի բակս
 և դարբասս տանց, առ 'ի զնստումն
 փոշոց՝ և 'ի սուրբ, վարձու կալաւ
 զովմանս 'ի նոցանէ՝ յառաջնորդ ին-
 քեան՝ առանց ումն ք ինչ յայտնելոյ:

Այլէթ վաստակեալ յերեկեան
 որսոց անտի և վրդովմանց՝ դեռ նոր
 յառնէր յաղօթս իւր. այնինչ յան-
 դիման եղև նմա Աղուանուհին Ար-
 սենիկ՝ շփոթ իմն, այլ շնորհաշուք
 յարգանօք, “Իշխան Մեծ, յաւի-
 տեան կաց.” ասաց, “Օ որ սիրէիր
 զՎուրգէն, ոչ ուրեք գտանի զարդիս,
 Յետ Աստուծոյ Ամենակալի՝ զօգնու-
 թիւն 'ի նեղութեան պաղատեմ զԲոյ-
 օ՛ն հասպայ՝ օր նեղութեան ինձ, և
 տիւ տեուն շնորհաց Հօր՝ իշխանի՝
 և պաշտպանիդ մերոյ, —”

“Մի շիոթիք՝ Հարսնիկ, մի.—գուցէ՛ ի կոչ ուրիք գնացեալ իցէ, և յամեցուցեալ զգալի՛” ասաց Սալէթ ցԱ արսենիկ :

Սալէթ. “Ո՛չ Տէր, ասեն, թէ յԱտրնուշ իմն որսացեալ իցէ Արիս . և բազայս անհնարինս յերզուն ՚ի լուր զայնմանէ, —բայց զինչ սնտաիք ասից և ցնորից ազգիցեն հանճարեղ և հզօր Տէրութեան քոյ :”

Սալէթ. “Տիկին . յԱտրնուշ որսացաւ ասես Գուրգէն, ախոս մարդ . և հնար ինչ մահկանացու զօրութեան կորզել ՚ի բաց զոք անտուստ :”

Սալէթ. “Օ՛րնչ դժուարանայ քեզ՝ Տէր, եթէ միայն հաճոյք իցեն :”

Սալէթ. “Խանդաղատանք քո՝ Տիկին, ըստ չափ անցանէ բանին, ու երբէք յԱրտաշէ Ստահրացոյ Սասնեան և այսօր համարձակեցաւ օտն կոխել անդանօր . և զերամ՝ երամս խօլից ցնորականաց յարուցանել ՚ի վեր-

այ անձին և տան իւրոյ :

Ա՛ր. “Տէր իմ ինքնին ասաց արդ՝
 թէ խօլքն ցնորականք են . ցնորք ան-
 գոյ և անմարմին մտածութիւնք են
 միայն . Տնունդք Երկիւղի և խան-
 գար Երևակայութեան մարդկան . և
 զի՛նչ կարիցեն առնել ընդդէմ աշկիւար
 և իրացի կարողութեան աջոյ քոյ :”

Ա՛ւ. “Ասացի թէ ցնորք են , և
 ցնորս զնոսա ասելով՝ ո՛չ կամիմ յայտ
 առնել թէ անգոյ էակք ինչ իցեն , այլ
 թէ՛ անմարմինք են . հզօրագոյնք
 քան զքաջս ՚ի մարդկանէ , անտեսա-
 նելիք յաչաց՝ և անլմբռնելիք ՚ի ձե-
 ոաց . որ կեան լերդօք մարդկան մի-
 այն՝ և ածեն զահ և զարհաւիրս իւր-
 եանց յաշխարհ ընդհանուր :”

Ա՛ր. “Եթէ խօլք կամ ցնորք
 անմարմինք իցեն Տէր . զի՛արդ ա-
 պա կեալ համարիցին մարմնեղէն լեր-
 դօք . Ասացի բամ , թէ չեն . և
 Տէրութիւն քոյ յօգնել իւրում ինձ՝

փրկէ զաշխարհ Հայրենեաց :— Յես
լեր Տէր—”

Այլ “Պարզ ասեմք քեզ, Տիկին,
եթէ ես համոզեցայց անգամ յաղա-
ջանս քո, տակաւին մի միայն մարդ
եմ. և զինչ առնել կարացից ընդ-
դէմ բազմութեան խօլականացն, ո-
րոց ոչ զօրք դիմագրաւ ելաննն, և ոչ
արհեստք ինչ ազդեն, եթէ Պուր-
գէն որսացաւ անդր, ափսոս մարդ,
ցարդ ևս լերդահան կորեաւ արդեօք.
և զինչ օգտիցուք մեք զկեանս ՚ի
վտանգ արկանելով առ ՚ի գիւտ դի-
ւատանջ դիոյ նորուն :” —

“Արեմն ամենայն յոյս իմ հատան
’ի մարդկանէ,” ասաց Այարսենիկ, և
նուազեալ ուշաթափեցաւ և անկաւ :
Մասանամ Տիկին Ալէթայ՝ որ
գրեթէ քեռացեալ ընդ Այարսենկան՝
աղիխորով մորմնքէր ՚ի վերայ աղե-
տից նորա՝ բուռն եհար զնմանէ, և
զգլուխ ՚ի գոգ հանգուցեալ՝ յուշ

դարձոյց զնա , և ասէ . “ մի լար Վարսենիկ , մի լար . պանդուխտ և օտար որպէս և ետդ՝ տակաւին զՄասանամ ունիս քեզ ՚ի քոյր . որ կարէ հոգալ զհանդերձեալ կենաց քոյ՝ և վերստին ամուսնութեամբ բարւոքել զվիճակ կենցաղավարութեան քոյ . ”

Վարսենիկ . “ Շնորհ ունիմ մխիթարուեքո սյամիկ . Տիկինն Քոյր . և եթէ արք , նա մանաւանդ թէ քաջք ՚ի նոցանէ՝ Գուրգենայ իմոյ նմանք , այնքան դիւրագին ինչ լինէին մեզ , որպէս Տիկնաց ընդ Արան և Տաներան , ոչ այնքան մորմոքանօք թախանձէի ըզտէր քո և զպաշտպան մեր՝ զարքայ :— Բայց արդ թուի թէ՝ արու թիւն Մարաց բերկաւ . և Տէր իմ Արքայ , որ առիւծ հզօր ՚ի մրցմունս պատերազմաց՝ սնուտօքն զարհուրի , պաղատանաց հեծութեանս անլսու :— Եւ իցի . այլ Վարսենիկ՝ որ ընդ Գուրգենայ փոխանակեաց զմեծ իմն ժառանգ

գութիւն քան զմիջոց երկուց գե-
տոց Միանդուարայ՝ կամովին յաւե-
լու ՚ի նա և զկեանս իւր. — Մնայք
բարեալ ։”

Այնպիսի իմն անդրդիւնն հաստա-
տութեամբ խօսեցաւ Սկայուհին Աղ-
ուանից , մինչ զամօթի հարաւ Սա-
լէթ յակումբ կանանւոյ իւրոյ . բայց
և այնպէս քան ծանօթ լինելով հան-
գամանաց տեղւոյն և հաւատոց ժո-
ղովրդեանն՝ յայտնի հրամայել ոչ
իշխէր . զի մի զազան զառածեալ դիւ-
րահաւանութեամբ և սնուտի զարհու-
րանօք՝ ընդդէմ իւր ապստամբեցուցա-
նիցէ ։ Այսան որոյ հնարս հանձարեաց
նորս և զարմանալիս . զի համբաւեաց
որպէս թէ երկնաւոր ինչ զօրութեան
երևեալ ինքեան ՚ի տեսլեան երազոյ՝
տուեալ իցէ իւր իշխանութիւն ՚ի
վերայ այսոց պղծոց ։ Սուսի և քարոզ
կարգաց ՚ի քաղաքին , “զի որ միանգամ
սիրիցէ զՍալէթ և զտէրութիւն Սա-

րաց , առեալ բա՛հ՝ փայտատ՝ և ուռն՝
 և մուրջ՝ զհետ եկեացէ իւր դէպ ՚ի
 սահման Ատրնուշայ , ուր պահին հմայք
 յաւիտենից , ասէ , և զինուց և զարդուց
 նախագամեան թագաւորացն առաջ-
 նոց : Սա մանաւանդ զի՝ և Արին Հայ-
 կազուն Գուրգէն՝ Գաբանդ քան
 զԱռոստամ Սագճին , արդէն իսկ միայ-
 նակ նահատակեալ՝ քաջութեամբ ՚ի
 ներքս եմուտ , և զորեան դիւանուոյ
 հալածեաց անդուստ :”

Աւստի ՚ի վարդիւ անդր մերձ հա-
 զարաւոր վրան բանակ հարեալ ՚ի դաշ-
 տին . մուրջ ՚ի ձեռին նախագրաւ հան-
 դիսացաւ Ալաէթ դէպ ՚ի պարխապ անդր
 դիւթական Նաւդին . զոր տեսեալ խու-
 ժանին զառաջինն զահի հարան , համա-
 րելով թէ գունդ դիւաց շուրջ պաշա-
 րեալ զնովաւ՝ անդէն և անդ լլկէին
 զնա լերդահան կոշկոճանօք . բայց
 առնացիք ՚ի նոցանէ զիշխան և զզօրա-
 վար իւրեանց այնօրինակ շահատա-

կեալ տեսանելով՝ յամէն ուստեք կուսէ գրոհեցան անդանօր , և այր խրաքանչիւր զձեռն ՚ի գործ արկեալ՝ փլուզանէին իջուցանէին և ՚ի վայր կործանէին զամբուծիւն ամբարտակին , և զյարարարդ և տակուէտակ զպարսպաց հիմն յարեգակն հանէին :

Անդ էր տեսանել Արսենեկան արծուօրէն խոյանալ ՚ի վերուստ փլաճոցն անհամեմատ արուծեամբ սրտի , և նախ առաջին հանդիսանալ որոց ՚ի ներքս անդ Ղալարանին մտանէին :

Նոր յառնէր Գուրգէն յանուշակ քնոյն , այն ինչ զահի հարեալ վիրաւոր ընկերին՝ գոչեաց , “Տես զի՛նչ այս դովիւն և դրովիւն ոտից կամ շկահիւն մըջոց՝ Բձջ . տես զի՛նչ այս , — մի գուցէ դեք վերստին կենդանացան տանջել զմեզ ,” —

Գուրգ . “Միամիտ կաց , եթէ իմոյ ձեռին թաղածք են՝ ոչ երբէք յառնեն ,”

“Յ՛ուշ տէր, յ՛ուշ, — և զի՛նչ ապա
այս ամենայն աղաղակ :”

“Ա՛յց տեսից, ” ասաց Վուրգէն, և
այնինչ աճ զսուսեր յազգեր իւրում,
և յաջ կալաւ զնիզակն հաստարուն,
ահա՛ Վալէթ խուռն բազմութեամբ
խուժանին ՚ի ներքս անդ գրոհեցաւ :
Օ առաջինն առաջօք տեսիլս համարէր
զնոսա Արին, մինչև ապաժոյժ ՚ի խան-
դաղատանաց՝ Արսենիկ, յառաջ մա-
տուցեալ՝ փարեցաւ զսրարանոցաւ Ար-
ւոյն, և ուշաթափ անկանէր : Վալէթ
անդր քան զպայման մտորկային կրից
խնդամտացեալ ընդ արարս քաջու-
թեան իւրոյ և ընդ զիւտ Վուրգէնայ՝
զոր այնքան սիրէր, արձանացաւ ամե-
նայն վեհափառութեամբ իւրով՝ իբրև
զահեղափառ Արքայն տունջեան ՚ի
փաղփիւն միջօրեից : Հրամայեաց յա-
րուցանել զԱրսենիկ իբրև զսկզբնա-
մայր հնարից և հրաշիցն, որով աշ-
խարհն ազատեցաւ ՚ի տուանց անախ

խօլական զարհուրանաց : Եւ առ 'ի
 ցոյց իւրումն վեհափառութեան , որ-
 պէս և 'ի ստուգութիւն համբաւոյն՝
 թէ ինքն զինուորեալ իցէ զՎուրգէն
 ընդ դէմ գնդի դիւաց որջացելոց ան-
 դանօր , հան յանձնէ զծիրանիս իշխա-
 նական և արկ զնովաւ . և զմատանին
 եդեալ յաջ Սարսենկանն՝ կարգաց
 զնոսա տեարս Ատրնուշայ , երկրորդս
 ինքեան , և փրկիչս Միանդուաբայ :
 Ընդ որ զուարճացեալ ամենայն բազ-
 մութեանն ծափաճայն խնդակցութիւն
 դրուատեցին զհանդէսն մեծ :— Փա-
 րաւօն մարացի վերտառելով զՎա-
 լէթ , և Յովսէփ Միանդուաբայ՝
 զարին մեր Վուրգէն :

Գլ. Ե. Ժ. Զ.

Ձի տնցեալ՝ չարչարանք՝ անհնարին
Տան պսակ՝ պարծանաց՝ յաղթողին :

Ի վառի տնդր գործավարք ա-
մենայն արհեստից՝ հրամանաւ Ալե-
թայ զեղան յԱտրնուշ, ցայնվայր Վ. Բ.
Ժոխք Վիւաց համարեալ. և լատ ընտ-
րանաց Վուրգենայ և Արսենկանն
ձեռն ՚ի գործ արկին փլուզանել զա-
մենայն, և նոր ՚ի նորոյ ամբառնալ
ապարանս իշխանականս. աստի և ան-
տի ածելով զայգիս որթոց, զպարտե-
զրս ծառոց և բուրաստանս ծաղկանց
անուշից :—

Ընտրեաց որոշեաց Վուրգէն Ալա-
լեթայ զայն ամենայն ՚ի կահուց և կա-
րասեացն, զորս կողոսրտեալ դիւացե-
լոցն ՚ի մարդկանէ՝ դիզեալ էին խորշ
՚ի խորշս Վիւարանին, զորոց պէտս
նչ ունէր : Եւ այն ամենայն համարե-
ցաւ նմա անբաւութիւն ինչ գանձուց,

առաւել Քան զոր տալ կարէր եօթնաս
մեան հարկ աշխարհին : Ի Արկանէ
մինչ Ի Օրցն Պարսկային :

(Օր աւուր ճոխացեալ Վուրգենայ
երկրաւոր հարստութեամբ , որպէս և
երկնաւոր առաքինութեամբքն՝ քաղց-
րութեան վարուց , մարդասիրութեան ,
արիութեան սրտի , առատաձեռնու-
թեան և հասարակականամն իշխանու-
թեան : հազիւ ուրեմն զմտաւ ածէր
զոր միանգամ լուեալ էր 'ի դստերէ
Սարաւազինայ յաղագս վեցանկիւնի
աղեղան , գաղտուղի մտիցն՝ որ 'ի ներ-
քոյ նորա , աղանիս մեծի , և գան-
ձուց կուտակելոց 'ի նմա : — Բայց
յաւուր միում , այն ինչ հրաշարանէր
Սարսենկան զանցս որոգայթելոյն իւ-
րոյ 'ի բաւ իղ անդր , և զդստեր դիւա-
պետին դաւաճանութիւն , յաւել ա-
սել նաև՝ թէ լուայ տյապիսի ինչ 'ի
նմանէ : Իսկ Արսենիկ , որ յարքու-
նիս ծնեալ և սնեալ , առաւել գիտէր

զարքունեաց զայր և զական զգանձուց՝
 քան զԱրին աշխատասէր, սխտասխա-
 նեաց, “ Գուրգէն իմ, — Սէր ուր և
 իցէ՝ անպատրուակ է, եթէ ո.ք զանձն
 իւր նուիրիցէ՝ զանձինն ո՛չ անխայէ :
 Գուցէ հաւաստեալ իցեն բանքդ : —
 “ Եթէ վերին Խնամոց սահմանեալ
 իցէ՝ ՚ի վայելս մեր զհինաւուրց հարս-
 տութիւն, թէ դե.ք իցեն սպասաւոր.ք
 կամաց նորա՝ և թէ հրեշտակ.ք՝ մեզ
 փոյթ չի.ք, գոհութեամբ ընկալեալ
 ՚ի փառս Բարերարին վարեսցու.ք :
 ()՝ն ՚ի փորձ :”

Օ այս ասացեալ հրամայեաց ցա-
 մա.քեցուցանել զաւազան ջրոյն՝ որ
 կայր ՚ի միջավայր Ատրնուշայ, որ-
 պէս թէ մա.քրել կամիցի զմամռապատ
 կանաչութիւն բորբոսացեալ սալա.քա-
 րանց յատակին, և հասեալ ՚ի վէմն
 աղեղեայ՝ հրամայեաց դուլ տալ մշա-
 կացն, իբրու թէ խարակել զայն կա-
 մելով յարևոյ : Իբրև մեկնեցան մը-

չակֆ, 'ի բաց առեալ նորա զլէճն ,
 եղիտ արդարեւ ստորերկրեայ խմն մուտ ,
 որ առաջնորդէր 'ի սոր ինչ անդրն-
 դային՝ ական հատեալ 'ի ներքոյ , և
 շեղջ լցեալ ամենարքայական դրա-
 մովք և համաշխարհական մթերօք ,
 զորպիսիս չէր յերազի անգամ զմտաւ
 ածեալ : Հիացաւ , և միայն Վուրդէն
 էր որ հիացաւ . ապա թէ՛նչ՝ այնքան
 ահեղ գանձուց ճոխութիւնք բաւա-
 կանք էին զայր ճգնաւոր սին փառօք
 ուռուցանել՝ Բեւիարայ բարձակից :
 Օ ի ով յանկարծ փարթամացեալ՝ ոչ
 փքացաւ յանձն իւր , զարծաթ քան
 զՄստուածն սիրելով :

Վուրդենայ միայն էր յատուկ Տիգ-
 րանական վեհանձնութիւն , և Բրիս-
 տոնէավայելուչ անտեսութիւն բա-
 րեացն Մստուծոյ առ ազգ մարդկան հա-
 մարարած իւր : Վասնորոյ և առեալ ան-
 տի որչափ ինչ և բաւական համարէր ,
 վարեաց նախ առ 'ի պէտս շինութեան

լայնատարած և մեծանիւտ հիւրանոցին , որ սկսեալ Մարտնուշայ հասանէր ցեղերսն Պղտթի գետոյ, կերտեալ համակ եռատակ և քառատակ բարձրութեամբ՝ ՚ի կոխածոյ քարանց՝ քառակուսի ձևով , և քառեակ դարբասօք ընդ չորեքձագեան կողմունս աշխարհի : Յարդարեաց ՚ի լայնածաւալ բակին աւազանս ջուրց հանդէտ աւազանաց Պուրդե՛նաշատ Աստարանիցն Աստրնուշայ , կահ և կարասիս կաղմաց ուրոյն օթից և սենեկաց սրահից իջեանին , համբարս արմտեաց կուտեաց , հօսս ոչխարաց որոշեաց ընդ իւզ և մեղր բարութեամբ հանդերձ՝ ՚ի կերակուր անցաւորաց ճանապարհին . դասս ՚ի դասուց արբանեկաց կացոյց անդանօր՝ ՚ի սպասաւորութիւն նոցա . և օրէն սրայմանեաց անձին՝ նախ զնոսս տարկաւաղել ՚ի սեղան , և ապա ինքնին բազմել :

Հռչակ հարաւ զնմանէ ընդ աշխարհ

Համօրէն , անուն Պուրդենայ և փառք
առաւելան , ոչ միայն քան զԱլալե-
թայն , զՎենպեախն Քաղղատայ , և
զԵլիսանին Արանց՝ որ ՚ի հաւալուց
Ղալամուտանն թառէր ՚ի բոյն Արծու-
եաց , այլ նա և քան զԱյսեր Յու-
նաստանի :

Պովհար Կաթունն վերաձայնէր և
Արսենիկ , ոչ միայն ՚ի սակս ապա-
բօշ անգամանդ ի կրելոյ ՚ի սլասկ իւր ,
որքան թէ գոհարեղէն աղնուութեամբ
բարոյիցն , հեղութեան , խոնարհու-
թեան , և տնարար տիկնութեան , Քա-
րերարք էին այր և կին առ ամենայն
մարդիկ , բայց դեռ և ընդ նոսա մա-
խացաւ նախանձն անագորոյն , և ե-
րախտամոռաց ամբարշտութեամբ՝ բա-
նըս առ զնոցանէ առ Ալալէթ . իբրու-
թէ՝ «Պուրդէն յինքն յանկուցանե-
լով զորեան խուժանին՝ նշկահել կամէր
ինքեան , և բռնանալ ՚ի վերայ իշխա-
նութեան աշխարհին » :

Ի սիրտ Ալալեթայ Օռւարթունք
 երկնից, և յողի նորա Խորհուրդք
 Բարութեան՝ թէպէտ և ոչ ներէին
 քսուաց և բանբերաց ՚ի խոր հարստել
 զհարուածս գառնութեանց, սակայն
 և այնպէս՝ դեռ մարդ գոլով և կրից
 մահկանացուաց համարուն՝ սկսաւ սա-
 կաւ առ սակաւ կասկած տանել զԳուր-
 գենայ, և օր աւուր թուլանալ ՚ի սէրն,
 զի ՚ի շնորհան բաղմօք առաւելեալ
 քան զինքն ստուգէր զնա :

Արպէս միշտ պատահի կասկածոս
 բռնաւորաց, նոյն պատահեցաւ զար-
 դիս և պատուական իշխանիս այսորիկ :
 Պղտորեալ ապականեցաւ աղբիւր անա-
 բաւտ սիրոյն, և ողողք ռխակալութե
 գետացան ՚ի միտս նորա : Գայր եր-
 բեմն առ Գուրգէն հրապարակական
 փառօք, և փորձէր սլրպտէր թերևս
 ինչ գտանիցէ ստոյգ ՚ի քսութեանց
 չարախօսից նորա : Ելանէր, ծպտէր
 զինքն տարազուց ՚ի տարազս օտարոտիս

դայր յապարանս կամ ՚ի հիւրանոց նու-
 րա, խօսէր ընդ մարդկանն և կանանոց
 տեղւոյն, ձգէր առ ինքն զմանկտի և բա-
 նըս արկանէր զՎուրգենայ և Վարսեն-
 կայ, թերևս նշանախտց ինչ նենգու-
 թեան գտանիցէ զնոցանէ. այլ ոչ կա-
 րաց բնաւ. զի որ ուտէր անդ, որ ըմ-
 պէր, որ զգենոյր և որ սփոփէր, ամե-
 նեքին նախ զՍտուած ՚ի վեր օրհնէ-
 ին, և զՎալէթ ՚ի խոնարհ. զի այնպէս
 պատուիրեալ էր նոցա Վուրգէն:

Յետ զամ մի բովանդակ թերանալոյ
 ՚ի ներքին բարեկամութենէ Վուր-
 գենայ, և ընդ ակամբ արկանելոյ ըզ
 Վարսենիկ և զհրաշակերտս յանկու-
 ածոց նորա՝ հրամայեաց Խորհուրդ
 հարկանել յԱպարանս Յայտնութեան՝
 ՚ի հարաւոյ Միանդուաբայ, ուստի
 իբրև ՚ի բարձր ինչ դիտանոցէ հայել
 և տեսանել կարէր ոք՝ ոչ միայն զանց-
 ուղարձ անդադար կարուանաց, որք
 գային և գնային ՚ի հիւրանոց հայկազ-

նոյն , այլ և զբովանդակ Ատրնուչ ,
 Խրբն զխան ընթերակայ :

Երես.ք նորա՝ ոչ զուարթուն.ք
 որպէս յերեկն և յեռանդն . սիրտ նո-
 րա ՚ի դառնութիւն լեղւոյ , և աչք նո-
 րա զբոց բարկութեան ցոլացուցանէին
 յին.քեանց : Առջեաց զառաջեաւ ըզ-
 քսուս և զբանսարկուս յիշխանաց իւ-
 րոց , և եդ նոցս բարձ և պատիւ
 հաւասար : Ունայնացան նոքա յան-
 մտութիւնս իւրեանց . ամբարտաւա-
 նութեանցն՝ ոչ ոք դնէր չափ :—Իւ-
 այն ինչ խօսք վերստին լինէին զՎուր-
 գենայ՝ գոչեաց նա ՚ի ձայն ինչ ա-
 հաւոր և զարհուրելի , “Մի բնաւ զա-
 նուն Աորդացւոյն . մի բնաւ .—այլ
 ածջի.ք զնա այսրէն :” Բնդ ձայնիս
 դղրդեցաւ Յայտնարանն ողջոյն , և
 երկու կամ երեք յանպիտան որենոյ
 խնդացին ընդ այն :

Հոսք շնորհին , և Գործ շնորհ Տառքէն :

ԱՊԱՐԱՆՔԻՆ Յայտնու թեան անուա-
 նեալ՝ լսարան իմն էր միագումբէ թ կա-
 մարեալ , ծակտակէն և փոր որմովք
 'ի ներքուստ կողմանէ , ընդ որս տա-
 րած ծաւալէին յատորէ 'ի վեր թիթ-
 ղունք բազազրածոյ ամենայն ձայնեղ
 հրահալելեաց , և պոկք պոկք 'ի նմին
 նիւթոյ արուեստիւ դասակարգեալք
 աստ և անդ , իբրև 'ի նուագարանի՝
 զամենասուղ զտոսաւ իւն ձայնի , կամ
 զշուջ շրթանց ընդ յարկաւ նորա՝
 բաղլամամբ օդոց յինքեանս ընկալեալ ,
 էր ուրեք՝ զի ճնշելով , և էր ուրեք՝
 զի քսելով մարմնացուցանէին զտոսա
 և թնդային 'ի լսելիս ունկնդրին՝ որ
 թաքուցեալ 'ի գաղտնի խորշ ինչ
 կամարին մեծի՝ որոց բանի դարանէր :

Ահա՛ ՚ի քսոյ կամ քսելոյ աստի թերևս՝
 ծագեցաւ ՚ի մեզ քսութիւն, բաց ՚ի
 քսելոյն, ՚ի ծեփելոյն, մաճանելոյն
 կամ յօճանելոյն՝ նշանակել զքանսար-
 կութիւն և զքանքերութիւն: Ասան
 զի քսելով ձայնին զերեսօք թիթղանց
 ձայնաւորաց՝ հասուցանէին ՚ի լուր
 հակառակ կողման՝ զ՛ և իցէ գաղտնիս
 խորհուլաց կամ խօսուլացն ՚ի ներքոյ .
 թէ դաշն սիրահարութեան լինէր,
 թէ խորհուրդ պսակի, թէ պայման
 իրար հանդիպելոյ վերստին, թէ դաւ
 դառնութեան, թէ տիրաճան վերնա-
 մարտութիւն, թէ հաւատարմութիւն
 զբաւարտեալ, թէ ելա՛ստիք մոռացեալք,
 և այլ հազար այսպիսի չարիք կամ
 բարիք: Ասան զի՝ յորմէ հետէ սկսան
 մարդիկ ՚ի բաց լքանել զայն անուշակ
 կենցաղավարութիւն ընկերական կե-
 նաց ոսկեղէն և անմեղ դարուն, և
 մի զմիով ելանել բռնութեամբ և
 բարբարոսութեամբ՝ զթիւ կանանցն

յաճախել, և ՚ի ծառայս և աղախնեայս
յոխորտալ, զամենեսին ահաբեկս առ-
նելով, զի զանձինս միայն անահս ա-
րասցեն, հարկ եղև յայնժամ խանդա-
րեալ երևակայութեամբ զապահովա-
րան այսպիսի խորամանկել, յառաւե-
լութիւն հոգոց և թշուառութեանց
միայն :

Անդր մատեաւ Գուրգէն . ուր
Ալալէթ թաքուցեալ յանկեան ուրեք
լսարանին՝ յակճիւռս կայր ուշով մե-
ծաւ . իսկ բանասարկուացն ՚ի ներքս
անդ մնացեալ՝ իբրև տեսին զնա՝ յօտն
յարեան իսկոյն, և ըստ բանադիր լի-
նելոյ իշխանին՝ կեղծուպատիր շողո-
քորթութեամբ իւրեանց ողջունեալ
զնա, “Շնորհք են մեզ” ասեն, “գա-
լուստ քոյ՝ տէր . շնորհք մեծ, զի գրեթէ
անիշխանացաք գլխովին յանհոգու-
թեանց Ալալէթայ :” Եւ ընկեր նորա՝
անդրէն ղարձուցեալ ասաց, “Տորչափ
Գուրգէն տանի զզահն երկրորդական՝

մեզ զի փոյթ զՍալէթայ, թող յերանակ մատականցն միայն զընջասցի ձերն, — Օ այս սյօպէս ասէին, զի զբան դաւաճանութեան որսասցեն ՚ի բերանոյ Սկային, այլ Վուրգէն հաւատարմութեան և երախտագիտութեան աշխարհի վսեմ օրինակ՝ դարձոց քաղցրութեամբ. «Օ ինչ տըրտունջ ձեր զՍալէթայ, և զանցառութեանց նորա զերօք աշխարհիս՝ Տեարք. եթէ իցէ յորում սրահասեցաւ նա՝ իմ իսկ սրարտականութիւն է ընուլ: Մոչեցարձէք զիս ՚ի դէմս ածել իմ զթերութիւն հօր և պաշտպանի հասարակաց. ասացէք — զինչ: — Իսկ եթէ ոչ, Վուրգէն ատեայ բանսարկութիւն, գիտասջիք.» —

Տարակուսեալ և կարկամեալ արանցն, դեռ ոչ բանային զբերան ՚ի բանայն ինչ զանխուլ ստորիջեալ Սալէթայ՝ յանկարծ երևեցաւ անդր՝ ասելով «Եւ ինձ ինքեան, և ինձ

ինքեան , որդեակ , —” Փարեցաւ զսպարանոցաւ նորա , և աղաչէր զթողու թիւն ,

Գուրգէն անխռով սպարզութեամբ հոգւոյ համբուրեալ զբարձ իշխանին , ասէ . “Տէր , յերազն արդեօք իցեմ , եթէ յարժմնի . զի Այլէթ զթողութիւն աղաչէ , և զայն՝ վասն սրոց յանցանաց արդեօք :”

Այլ . “Օյի հաւատացի քսուաց այսոցիկ զքէն . և մինչ ցայս վայրի փորձութիւն մտի քոյ :”

Գուր . “Օյի արդ գտեր զճառայ քոյ :”

Այլ . “Լսա՛ զորդի քո , և սպտմեցից :”

Գուր . “Ուրեմն որդիապարտ երախտագիտութեամբ հանդերձ . զի արդ գտեր զորդի քո :”

Այլ . “Ոսկի փորձի բով ,” ասաց . յանկարծ յոտն յարեաւ և մատամբացի ցուցեալ բանսարկուացն զԼստըր-

նուշ՝ թնդաց , “Չարախօս լինիք
 դառնէ յայսմանէ արդարոյ , Իշխանք
 Մարաց . և իրաւունք են ձեր՝ զի
 այր մի օտարական և պանդուխտ այս-
 չափ առաւելաւ ՚ի միջի մերում , Բայց
 հայեցարձք աղէ , և տեսչիք . զի թէ
 Աստուած միով դրամբ ետ սմա զայն
 ամենայն ճսխութիւն , սա չորիւք
 դրամքք բաժանէ զայն ազգի մերում
 և աշխարհի : Եւ եթէ ես բարձից զայն
 ՚ի սմանէ՝ որո՞ց արժանաւորաց ՚ի ձէնջ
 մատուցանել արդարացայց : Արիք
 անմիտք , զթողութիւն քսութեանցդ
 խնդրեցէք , — Գուրգէն Քաջ է ՚ի
 թողուլ մարդկան զմեզս նոցա :”

Գալուկն մահառ ի թ սրատեաց զերե-
 սօք քսուաց . ամօթ և խայտառակու-
 թիւն է բաժին բանսարկուաց . այլ
 Գուրգէն այն ինչ սկայաբար ձգեալ
 զաջ իւր , անոխակալ գթութեամբ տե-
 ղայր առ նոսա զթողութիւն յանցանաց ,
 և զվերանորոգ մշտնջենաւորութիւն

սիրոյն և բարեկամութեան, ահա Ռա-
 հապանք արքունի յանկարծ ՚ի ներքս
 անդ մատուցին զհրեշտակս Գեղենա-
 կայ և Արզունեայ՝ նախարարացն Աղ-
 ուանից : — Օ ուարճութիւն Գուր-
 գենայ ընդ չափ էանց, և Ալաէթ
 հիացեալ սքանչացաւ ընդ այն օրինակ
 շնաշխարհիկ սէր և բարեկամութիւն :
 Քաջն Հայկազունեաց, բունն եհար
 զնմանէ, կալաւ զթուղթ հրեշտակացն
 Աղուանից ՚ի ձեռաց նորա, բիւր ան-
 դամ զուարճախառն արտասուօք համ-
 բուրեաց զայն, և սասց . “ Թուղթ
 յատենէ՛ յատեան ընթեռնուլ սլարտի,
 յորժամ Գուրգէն ընդ Ալաէթայ՝
 և Մասանամ ընդ Արսենկան՝ աթո-
 ռակից բազմեսցին . — ՚ի վաղիւ անդր :

ՎԵՐՋ.

Ա. ՀԱՏՈՒԹՅՆ՝

